

Irodalmi Jelen

XXV. évfolyam, 282. szám

2025. ÁPRILIS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **BÖSZÖRMÉNYI PANNA** alkotása

Böszörményi Zoltán

A SZENT A DICSŐ ÉS A SZÉP

*szárba szökik
annak a szava
ki fájdalmát
mértékkal ünnepli
szorgalmasan tanulja
az ideiglenest
a boldogság
és a szerelem kínjait
szorongva nézi
az idő dermedt szárnyait
s ha lázad
küldetése a szent
a dicső és a szép*

HIÁNY

*a bizonytalanba vetett hit
az ég mágikus bútorzata
csak hiányzik belőle
a kitárulkozás*

Király Farkas

A kék szellem

Azon az éjszakán a Tisza nem folyó volt, hanem szörnyeteg. Fekete hullámai megállíthatatlanul magasodtak a szegedi utcák fölé. Olybá tűnt, az egész város egyetlen hatalmas, recsegő padlás. A víz lassan, de könyörtelenül emelkedett, mint valami hideg, iszapos végzet, amelynek bekövetkeztétől mindenki rettegett, de elkerülésére eleget sosem tett.

Az öregember egy omladozó magtár padlásáról figyelte a vizet a héjazatát vesztett szarufák között. Egyedül ült, hátával a falnak támaszkodva, lábát előre nyújtva. Ruhái már rég vizesek voltak, és a levegő hideg fuvallatai szinte *belenyúlakodtak* a csontjaiba. Nem volt hova mennie. És már nem is gondolta, hogy volna értelme mozdulni. Az ár előbb-utóbb úgyis mindent elvisz.

Arra figyelt fel, hogy a víz megváltozott. A színe már nem csak fekete volt: halvány, párás kékség vibrált rajta, olyan, mint amikor a napáldozat utolsó sugarai megcsillannak a sóhajtó horizont felett. A türkiz párából alak körvonalazódott. Magas, kámzsás figura emelkedett ki a hullámokból, mígnem lábaival már nem érintette a vizet. Nem lehetett tudni, férfi vagy nő – arcát elrejtette az óriási kámzsa, hangja pedig leginkább a hullámozáshoz hasonlított.

„Akkor épül fel Szeged olyan naggyá és széppé, mint hajdan volt, mikor a halottak visszatérnek a városba”, vélte hallani az öreg. Ijesztő mondat, de a szavak nem bántották, inkább beborították, mint valami hűvös, de puha pokróc.

Az öregember tátott szájjal meredt rá. Nem érzett félelmet. Az alak lassan átsiklott a magtár előtti utcán, majd eltűnt a láthatáron, ahol még mindig tört és zúzott a víz.

Másnap a város maradékai között egyre többek szájából hangzott el ugyanaz a mondat. A Dömötör templomban egy fiatalasszony azt mondta, éjjel ugyanazt az alakot látta. Neki azt sut-

togta, hogy „a víz mélyén van a jövő magja.” Egy diák pedig azt állította, az alak hosszú tollat tartott kezében, amellyel mintha a levegőbe írt volna. De hogy mit, azt nem tudta megmondani. Mindenki mást értett, mindenki mást látott.

A szellem nem hagyta nyugodni az öregembert. Fél napon keresztül mászkált a vízzel borított utcák szélén, végül felmászott a templomtoronyba. Onnan jó messzire lehetett látni. Ott ismét megjelent az alak, ezúttal jóval közelebb. A kékség fényköre eltakarta előle az eget. A szellem lassan fordított arcot az öreg felé, és kimutatott a toronyból. Koporsók úsztak a víz által uralt, elhagyott utcán. A vízár felszaggatta a temetőekben a sírhantokat. Jöttek vissza a halottak.

Aztán megszólalt a kámzsás alak:

„Szeged szebb lesz, mint valaha volt.”

Az öregember megkövülten állt, az alak pedig egyetlen mozdulattal eltűnt, hült helyén vékony papírlap lebegett. A lapon egyetlen vonás sem volt. Az öreg kinyújtotta remegő kezét, elkapta a papírt, és kebelébe rejtette.

Amikor a napkorong a horizont felé kezdett emelkedni, és a víz megcsillant a hajnal első sugaraitól, az öregembert elárasztotta az a különös érzés, hogy valami elkezdődött, olyasvalami, amit a szavak nem tudtak leírni. Ha az üres lap valamit üzen, az csak az lehet: a történet most már rajtunk múlik, gondolta. Elővette a papírt. Amely már nem volt üres – a kámzsás alak szavai tündököltek rajta, kékesen fénylő gyöngybetűkkel.

Elindult. Lábai remegtek, de szája el nem hallgatott. Mindenkit megszólított, aki útjába sodródott. A lapot megmutatta egy asztalosnak, aki aztán fába vésve adta tovább az üzenetet. Egy vándor-szabó ruhára varrta a szavakat. Mely szavakat úgy őriztek tovább, mint valami csendes esküt. Az üzenet vándorútra kelt, hordták a kezek, a szívek, és vitték a reményt azoknak, akik a pusztulás romjai között is a jövőt keresték. A remény kézzelfoghatóvá vált. Igaz, hogy csak hónapokkal később, de az emberek munkához láttak, s bár évekbe tellett, az elpusztult házak helyén új falak emelkedtek, melyek között ismét gyermekek játszottak.

A szellem története szájról szájra járt, és végül legendává vált. Azt beszélték, hogy aki a szellem üzenetét magával vitte, annak keze nyomán mindig valami maradandó született.

Azt rebesgették később, hogy Jókai Mór maga is hallott a kék szellemről, és a Tisza kísérteties látomásáról írta meg a városnak szánt írásait, amelyek reményt hoztak a túlélőknek. Mások meg egyenesen azt vélték tudni, Jókai maga volt a kámzsás szellem. Az író ezt sosem erősítette meg. De nem is tagadta soha.

Keszthelyi György

Levél a másvilágról

*Lassan rájösztök mind, hogy nem ott vagyok,
ahol eddig legalább kétszer voltam,
az már mókás, hogy sehol sem vagyok,
hogy nem látok senkit a tükörben sem.
Azt is elmondom, hogy szavam faragott kő,
hogy a tó partján megsimogattad a fejem,
mire még az ateisták is keresztet vetettek.
Ha anyádat keresném, te látnád kárát,
én tudniillik vénülő csontjaim alatt
golyóálló mellényt viselek, meg aztán
senkit sem késeltem halálra soha,
íjam, nyilam sincs, mint költősanynak,
aki a nyárfa mögött is királyokat sejtett.*

*Lassan rájösztök mind, hogy ez a másvilág,
és bár kisbetűvel írják, mert időszerűtlen,
napok kérdése, hogy mikor lesz gigászi,
mint betű, mint fogalom, mint fatalitás.
Épp szerkesztelek, legyünk mi tizenhármassok,
értem alatta, azok, akik szívrepesve várják
a balsorsot, a lélek üres bombatölcséreit.
Lassan rájösztök, a legyintés, a lefittyedt ajak
sokkal kifejezőbb, mert indokot nem vár,
a kéz szorítása sem lehet tökéletes,
de még virtuális terveinken is túltesz
ha néha lezuhanunk – a felhők közé.
Apropó: kérdezd meg erről anyádat is.*

Az utolsó vacsora

*Beszivárogtak a kálváriák,
borostás gesztenyehéjak,
mint válófélben lévő férfiak arca,
mint a zuhanás lázadó tekintete.
Terítve az asztal – mondta,
nem láthattam, csak az a halott illat,
ami a gyöngyvirágéhoz hasonlított,
csak az áradt be a nyitott ablakon.*

*A leves hideg volt, savanyú,
figyeld a vendégeket – mondta,
majd a spartherdre tett egy bögre kávé.
Ez nem az én konyhám – gondoltam,
és leöblítettem a kávéskanalat.
Koldulhatsz – így mondta ő,
szemébe dobtál egy tányérnyi földet.
egy egész tekercs film veszett oda.*

*A holló szárnycsapásait hallottam,
akkor szállt alá a fellegekből.
csórében olajág, a béke kitűzője.
És ott ültünk mind, a magunkba
menekültek, az árvaháziak,
esteledett már, a mozivásznon
orosz cárok várták a vacsorát,
az ördög az asszonyból falatozott.*

Szívtelenül

*Ha széthasítod a szívemet,
eszembe jut Csajkovszkij Diótörője,
ezen szűröm át a törmeléket,
és elviccelődöm a balett-táncosokon,
akik ez esetben mind homokosok.*

*Ha a lelkembe taposol, ásol,
csapatnyi széki kubikost látok benned,
vagy talán inkább a rabokat,
akiknek a Zola utcában
odahajítottam pár csomag dohányt.*

*Ha őszintén felkínálkozol,
nem eszem többet spenótot, nehogy
Popeye-jel feküdj a fűbe
a bolondokháza hátsó udvarán,
míg elráncigálnak az ápolók.*

Kulin Borbála

Köpd ki, Apa!

Hirtelen tudta változtatni az arcát. Mint egy színész. Nagy nevetések közben egy szempillantás alatt képes volt elkomorulni, vagy fordítva: az aggodalom vagy a szomorúság ábrázatát olyan váratlanul váltotta széles mosolyra, ahogy villám cikázik fel az égen nyári viharkor.

Ezt nővéreim mesélték, én pedig olyan élénken el tudom képzelni, mintha emlékeznék rá. Pedig nem emlékszem apám arcára, csak egy régi családi fényképet tölt meg élettel az elmém. Akkoriban nem készült sok fotó. Ez az egy, amit a családról örök, a teljes családról, egy bajai fényképésznél villant vaku helyzetjelentése az eléje szabályosan beállított testekről. Apám egy tonettszéken ül, komoran, ahogy egy családfőhöz illik, világos haja (azt mondják, aranyszőke volt) hátrafésülve, a kissé összehúzott, lefelé konyuló szemöldöke alatt szürke – a valóságban kék – szemek, kis bajusz, kis szakáll, zömök felsőtest, nyakig gombolt, sötét kabát. A mellette lévő széken, balra, anyám, fekete gombszemeivel, mint aki karót nyelt. Engem tart az ölében, de a pólyától belőlem egy halványszürke gombócon kívül – ez a fejem – nem sok látszik. Mögöttünk két nővérem, Mária és Kati állnak, Kati valami emelvényen, gondolom, mert az ő feje jóval a szüleim fölé magasodik, pedig alig négyéves.

A házból, ahol születtem, vagy a környékéből nem tudok semmit felidézni. A pincelépcsőre pedig emlékezhetnék: ezen zuhan-tam le két-három évesen egy alkalommal, amikor az ajtó valaki óvatlansága folytán nyitva maradt. „Öcsi bezuhant a pincébe!” – ezt viszont mintha hallanám, ahogy Kató nővérem apámért kiabál. Ő, mármint Kató, oda sem szaladt, fel sem kelt a könyve mellől, amit, szokása szerint, a kamrába bújva olvasott. Nem tudom, apám megijedt-e, mikor meglátott elterülve a lépcső al-

ján, eszméletlenül, szivárgó vérrel a homlokomon. Nem tudom, tudott-e még megrémülni, félni, kétségbe esni – vagy tudott-e már újra. Néptanítóból lett tartalékos főhadnagy, főhadnagyból hadifogoly, hadifogolyból fogságból hazatért leventeparancsnok, leventeparancsnokból újra néptanító és az én apám – mindezt harminckét év alatt. Túl volt tifuszon, éhezésen, gyilkoláson. De összeszedett valahogy engem is odalent, és felhozott. Bizonyára hosszan ölelt, ernyedt testemet tartva, arcomat a nyakához szorította, talán homlokon is csókolt. A pincelépcső repedése őrizte csak meg az eset emlékét, mutogatták később nővéreim, hogy a harmadik foka ennek a két ujjnyi vastag, diófából készült grádicsnak az én lezúgásom közben hasadt meg. Holott ez nyilvánvalóan nem igaz.

Apámat mindenki szerette. Fiatal házasként, huszonegy évesen került Csávolyra néptanítónak. Beszélt magyarul, németül, bunyevácul, ő maga sült sváb volt, de a három nyelv kellett is ebben a soknemzetiségű faluban. Hamar befogadták az én jó humorú, emberszerető, a falu népével együtt élő apámat. Tudott együtt mulatni és együtt imádkozni a csávolyiakkal, s ami a legfőbb, tanítóként minden falubeli gyerek, hattól tizenkét évesig az ő keze alatt kupálódott. Az iskola, a kocsma és a templom szentháromságában pedig nem volt ember, akivel ne ismerkedett volna össze ebben az alig ezres lélekszámú faluban.

Tizennégyben apám huszonkét éves. Ebben az évben születik első nővérem, Mária. Pár hónapra rá tör ki az első világháború. Elviszik tartalékos hadnagynak. Bánát határában, Szerbiában – s most azt mesélem, amit én is csak hallottam – elkapja a tifuszt. Ahogy kigyógyul, elviszik géppuskás tanfolyamra, s tartalékos főhadnagyként kerül fel, északabbra, Przemyślbe. '16-ban az ostromnál fogságba esik, és elviszik Szibériába, Jekatyerinburgba. Omszk, Tomszk, Bratszk, Tobolszk, így őrzi a családi rigmus, ezekben a városokban volt tiszti fogolytáborban. Hogy az mit jelentett, tiszti fogolytáborban lenni, élhetőbb volt-e úgy az

élet? Nekem, aki pár évtized múlva szó szerint a nyomdokaiba lépek, nem volt szerencsém tisztí bánásmódhoz. '17-ben már a vörös forradalomban harcol, Kolcsak admirális tisztí különítményében, a szovjetek ellen. Aztán mi történt vele, hogy jutott Vlagyivosztokba? Vándorszínészkedett, és ki tudja, miféle más módokon tartotta életben magát, amíg '19-ben sikerül feljutnia a Nemzetközi Vöröskereszt hajójára, és egy évi bolyongás után hazaér Csávolyra.

Hat év után éppen karácsony napján, december 26-án érkezik haza, és rá napra pontosan kilenc hónapra megszületik kisebbik nővérem, Katalin.

Nemcsak Anyám fogadta azonnal vissza, hanem a falu is: újra néptanító lett, az iskola mellett pedig leventeparancsnok. A falusi lakodalmakon nagy népszerűsége tett szert ismét a hegedülésével, meg, mert megtanulta a hat év alatt azt a rugdalózós, mélyre guggolós orosz táncot. A humora is legendás volt, sokáig emlegették a családban, ahogy például az ebédlőasztalnál, ha valaki megkérte, hogy adja oda a kancsót, felpattant, fogta a kancsót, kiöntötte belőle a vizet, és valóban csak a kancsót adta oda. Nem tudom, anyám mennyire értékelte az efféle vicceket, de talán ez a tréfálkozásra való hajlama, amivel igyekezett kiköknenteni az életet a megszokott vagy kényszerített kerékvágásokból, segítette túlélni a hat évet is idegenben. Vagy csak ezzel fedezte azt a másik hajlamát: súlyos szívbaját.

Időnként elment orvoshoz Bajára, de nem igen törődött az egészségével. Élte az életét, s mint a népmesékben, egyetlen bánata az volt, hogy nem született fia. Így, mikor huszonnégy május huszonkettedikén megláttam a napvilágot, ő pedig meglátta a combjaim között a kis csomagot, világraszóló ünnepség kezdődött. Apám körbehordott a faluban, és mulatott a cimboráival napokig.

Öt közös évet kaptunk az élettől, és ebből az öt évből alig emlékszem valamire. Azt mondják, rossz gyerek voltam. És, hogy

rajongásig szeretett engem. Pistának hívták, ahogy engem. De a nevén túl, attól félek, csak a lefelé konyuló szemöldökét örököltém. Meg egy vacak szívet. Némi humorérzékét is, talán.

Huszonkilencben korán érkezett a húsvét. Március huszonötödikén kezdődött a nagyhét, huszonkilencedikére esett nagypéntek. Ilyenkor a falusi templomokban végigjátszották az egész passiót. Apám mindig Pilátus volt, mert szép basszus hangja volt, egyszerre szelíd és hatalmat sugárzó hangon tudta énekelni: „Íme, az ember!” Éneklés után hazajött, megmosta kezeit, és megebédelt. Szigorú böjtöt tartott a család, naponta háromszor lehetett csak enni, és egyszer jóllakni. Aznap grízes tészta volt ebédre. Ahogy azt elfogyasztotta, szokása szerint lepihent. Ekkor lett rosszul. Kiabálni kezdett anyámnak, hogy hozzon vizes ruhát. Erre emlékszem, ahogy kiabál egy ember, valaki, aki ott fekszik a sezlonyon, egy test hörög, a száján jön ki a hab, de nem tudom, hogy tudom-e, hogy az az én apám. Mégis, azt mesélik, azt kiabáltam ekkor: „Köpd ki, Apa!” Kati nővérem orvosért szaladt, de az nem volt otthon. Szaladt a másik orvosért, de mire odaért hozzánk, már késő volt, apám meghalt.

Perceken belül mindenfelé híre ment a halálának. A temetés napját is sokáig emlegették, nagygyerek koromban is sokszor végighallgattam: lezárt koporsóban vitték körbe a faluban, a házak fellobogózva, gyertyák az emberek kezében. A tantestület, az összes egykori diákja, a levették egészen addig kísérték a koporsót, míg fel nem rakták a lovaskocsira. Onnan Bajára vitték, ott temettük el nagyszombaton.

Én állítólag Kati nővérem kezét fogtam. A temetésről sincsenek emlékeim. De máig megborzongok, ha temetéseken meghallom azt a hangot, ahogy az első néhány rög föld a koporsóra hullik. Az a tompa zörej, ahogy kopog, mintha ajtón zörgetnének, amit nem szabad kinyitni. Mert ha kinyílik, az a sok föld mind apám tátott szájába hullik. Torkában feneketlen a mélység, amibe ha belezuhansz, nincs, aki onnan visszahozzon.

Csobánka Zsuzsa Emese

Kígyóév

Az áldozat idejét törvényen kívül mérik.

*Időtlen folyókban vonul le benne az ár,
szapora pulzus a hajnal, mely zihálni kész.
Magát isten szemével méri,
gyónni péntek hajnalban térdepel a kereszt elé.*

*Kígyóbőre lett. Siratni némán
paplanba ájult testét majd megtartja a lélek,
és glóriát csak az ész tud fölé emelni,
miközben az élet szárnyait kitárja.*

*Mindegy, milyen országot választ,
szagáról ismerik fel a félelmet, e senkiföldjét.
Úgy bújik el a sarok repedéseibe,
mint elsőáldozók szájában az ostya olvad el.*

*Tenyerét is tarthatta volna.
Nem volt szabály, hogy megnyíljon,
Krisztus testét befogadni magába
annyi forma kínálkozik, annyi éjszaka.*

*De hitte, megüdvözülni.
Gőgös emberi oldal e bakelitlemez,
forog benne a nincstelenség,
az árvaság köntösével hiába itatja fel könnyeit.*

*Tanul lenni. Lélegezni. Újírtani.
Pórusonként búcsúzik el a régi bőrtől.
A kígyó árnyéka a homok szerelmese,
aki érinteni nem tanul meg, belehal egyetlen ölelésbe.*

*Az idő visszaszámol, a rajtvonal imbolyog.
Csikorgó délibáb festi merített papírra kínjait.
Egy láthatatlan földrész most születik meg.
Oda menti át az égő tüzeket, legyen, mi melegítse fiait.*

Másréti Kató Zoltán

A költő

Kicsit zavarják ezek a hangok. Már megint. A szomszéd már megint veri a feleségét. Ordít. Mi köze hozzá? Semmi. Mindenki úgy él, ahogy tud, és akar. Valamit kéne tenni? Mégiscsak a 21. században vagyunk. Talán már törvénytelen is az asszony meg-regulázása? Persze, az évszázados hagyományok és a vastag falak sokat felfognak sikolyaiból...

Hagyják őt békén! Ne zavarják a nem erről a világról és nem erre a világra való éteri szavai keresése közben. Tökéleteset alkotni egy tökéletlen világban! Van még néhány álmodozó. Kihasználó fajta, hírmondója is alig maradt. Már megint ezek a sikolyok. Lehet így alkotni?

És ha nem veri a feleségét a szomszéd, hanem szereti? Ezért sikolt az asszony? Nem fájdalmában, de gyönyörében. Igen, ez illik a felszabadult 21. századhoz: a mindenkinek alanyi jogon, de az is lehet, alkotmányosan is kijáró kielégültség. Mondjunk nemet a reménytelen fájdalomra! Az a magunk mögött hagyott sötét korok záloga...

Lehet, nincs is felesége a szomszédnak? Ő még soha nem látta. Neki sincs, a szomszéd is lehet asszonytalan. De valaki sikolt, magas női hangon. A szomszéd nem is férfi? Tehát nő? Szomszédasszony? És miért sikolt, ha nem verik? Saját magát szereti? „Ringasd el magad. Ringasd el magad...” – Mi köze hozzá! – „Ha senki nincs ki elringasson...”

Senki nincs a szomszéd lakásban! Erre nem is gondolt! A haja égnek áll: mi van, ha senki nincs odaát?! A 21. században egy üres lakásban nem sikoltozhat senki. Magunk mögött hagyott, megvetett és ostoba korok amúgy is kevésbé megnyugtató magyarázata ma már teljesen használhatatlan: nincsenek kísértetek! Ezt a termodinamika első főtétele és az általános relativitáselmélet óta biztosan tudjuk. Akkor ki sikolt?

Egy hangszóró! Hogy nem jutott eszébe: egy hangszóró sikolt! Nem először tenné. Kevesen emlékeznek, volt olyan kor, nem is olyan régen, hogy hangszórók bömböltek és sikoltoztak. Ma esetleg Alexa van a szobában? Az a kis felhőkben járó, gépi kurva vagy micsoda, az a minden lében kanál kis amazon-asszisztens? Vagy egy bekapcsolva felejtett MI? Mesterséges intelligencia. Ki sem lehet kapcsolni. Biztosan az sikolt. Az lenne ám az intelligencia csimborasszója!

De minek? Kinek? Sikoltani nagyon energiaigényes és fárasztó, és csakis akkor érdemes, ha legalább egy ember hallja. Egy férj. Egy feleség. Egy inkvizítor. Egy kertész. Egy hóhér. Egy orvos. Egy könyvtáros. Egy rendőr. Egy diktátor. Egy katonatiszt. Valaki, akiben visszhangot és gyökeret ver a sikoly...

A tökéletes világ számára nem találja a szavakat. Már megint az a távoli sikoly. Mint valami rosszul beállított riasztóberendezés. Félrevert harang? Kinyitja az ablakot, kell a friss levegő. Azonnal betör a sikoly! Nem egy, de száz és ezer...

– Ne bántsátok köreimet... – suttogta fülét befogva. Becsukta az ablakot.

Kürti László

intelem

*megbecsülés helyett van itt valami más,
tegnap még úgy tudtad, hogy boldog lehetsz.
fényes jövő, tervek, csak puszta látomás,
életben maradni új várost keress!*

*vagyis hát régít, más régiek otthonát,
ott nem kell, hogy bárkihez közöd legyen.
vagy itt maradsz bűnnek, és cipeled tovább,
amit rád hordott sok romlott névtelen.*

*fókuszálj inkább, és számold fel, amid van,
ha nem igyekszel, széthordanak úgyis.
gondviselés, persze: gondolkodj reálisan.
szaladj gondod után, maradj immunis*

*a kintre, az aljasra, a nemtelenre.
utadra figyelj, a jóra, nagyfiam!*

cirkuszi sátor

*talán ismered, ha nem is névről,
az arcán ott van: mit keresel itt?
még nem sejt semmit a nagy egészről,
miatta jöttél el ma is pedig.*

*honnan is tudnám, mi dolgod vele:
kilép a bohóc egy nagy kalapból.
lehetne, persze, hősibb szerepe,
de leszarja a nép, ki mit gondol.*

*szája rúzsos, orra csírás krumpli,
végzet asszonya – hogyha úgy akar.
józanul még eszedbe fog jutni,
másnap gyomorsav nem hiába mar.*

*tartsuk be kérem ezt a táncrendet,
a tízes sorok után ott a pont.
cirkuszi sátor, ja, bálteremnek,
névtelen zajban felverni a port.*

Hegedűs Imre János

Szerbors és szegfűszeg

A falu délkeleti csücskét akkor vágták le, amikor építették a székelly körvasutat. Lázongtak az emberek a csonkítás ellen, a bíró még a közlekedési miniszterhez is fölment Budapestre.

Két napig tartott az útja lószekéren, egy hétig várakozott a kihallgatásra, szerencséjére éltek rokonok a fővárosban, akiknél meghúzhatta magát, de amikor végre sorra került, nem a kegyelmes úr fogadta, hanem egy mérnökféle ember, kinek akkora kopasz feje volt, mint egy disznótök, el is nevezte magában Tök Úrnak. Na, szóval ez a Tök Úr szépen megmagyarázta, hogy muszáj a falu egy részén keresztül vezetni a vasutat, mert maguk, ugyebár, szapora népség, egészen a hegy lábáig beépítették a völgyet, ház hátán ház, pajta hátán pajta, csűr hátán csűr, s csak azért hagyták abba az építkezést, mert útjukat állta a REZOLDAL. Ugye, így hívják maguk a dombot, ami útjukat állta? Szóval a falun fog keresztül menni a vágány, házakat kell lebontani, azok helyére jön a töltés, arra helyezik a talpfákat, végül a síneket csavarozzák le szorosan – ilyen szakszerűen magyarázott Tök Úr a falusi bírónak –, s mindezt azért, mert a falu szélén meredező hegy, mármint REZOLDAL mélyebb rétegei csupa pala és agyag, fennállna a hegycsuszamlás veszélye. Ha érti, ha nem kigyelmed, bíró uram, ezt nem vállalhatja a munkálatokat végző mérnökök csoportja. Maguk ott keleten, az Isten háta mögött, fejtegette tovább fennhéjázva Tök Úr, el sem tudják képzelni, mekkora terhelés a talajnak a vasút, arról sincs fogalmuk, milyen rezgések keletkeznek, amikor végigrobog azon egy hatalmas szerelvény.

Még egy rögtönzött térképet is elővett a miniszteri hivatalnok, rámutatott a hegyoldalra, amelyre kicifrázott, a rovásíráshoz hasonlatos nagybetűkkel valóban ráírták: REZOLDAL.

– Látja? – mondta a főmérnök. – Ez a falu legveszélyesebb határrésze, maguk szántják, vetik, boronálják a felszínt, de nem tudják, mi van a mélyben a föld alatt.

Lehajtott fejjel, dolgavégezetlenül tért vissza a bíró, falugyűlést hívott össze, s elmondta, legalább ötven ház fog leszakadni a községről, azok a magas töltésen és a síneken túlra esnek, vagyis hát a vasút gödrébe.

Kiabáltak többen, nagy volt a zaj, egy éles hangú menyecske rikoltotta:

– Legyen úgy, ha muszáj, az lesz a VASÚTGÖDRE.

– Mi meg legyünk Nagyfalu – nyelvelt egy másik fiatalasszony. Faluhelyen mindennek azonnal nevet adnak a népek.

Gyér volt ez a fertály, ezért csak tíz, tizenkét házat kellett lebontani, s néhány csúrt, színt, pajtát, azoknak a vonalára tervezték a vasutat. Inzsellérek jártak házról házra, összeírták a fiatal férfiakat és legényeket, akik vállalták a kubikosmunkát és a talpfák faragását. Mint hangyaboly, bolydult fel, s nyüzsgött a falu, túrták, hordták a földet, döntögették az erdőn a cserefákat, s faragtak úgy, hogy csengett belé a völgy. Örült a nép, sokan jutotak keresethez, jól fizetett a vasút.

Nagy ünnepséget tartottak a felavatáskor, még a minisztérium emberei is lejöttek, Tök Úr vezette a küldöttséget, a sínek két oldalán álltak fel az emberek, s amikor nagy fújásokkal bepöfögött a felvirágzott mozdony az öt vagonnal, eget hasító ordibálásba, éljenzésbe törtek ki, a közeli hegyek verték vissza a visszhangot.

– A jó Isten tekintett ránk, végre nem vagyunk mi sem az ország seggvégghurkája – mondták az emberek.

De a szipirtyók pusmogása másképp hangzott, ördög lakik a kormos, füstös szörnyetegben, súgták egymás fülébe, püh, püh, kőfűliben járjon, és hányták magukra szaporán a keresztet.

Ilyen cifra volt a vonat fogadtatása itt, a keleti végeken, de hamar tapasztalták az emberek, hányféle haszna van a gőzösnek. Az asszonyok a közeli város piacára hordták a zöltséget, a tojást, az írórt, a mézet, a túrórt, a pityókát, a férfiak követ, fát, sót, meszet vagoníroztak, a regruták sem rázós, löcsös szekerekkel vonultak be katonának októberben, hanem pálinkásüveggel a kezükben hágtak fel a vagonok lépcsőire, s az ablakon keresztül integetett ki-ki a maga szeretőjének.

Így teltek az évek, az évtizedek. Már a Nagy Háborút készítették elő a nagyhatalmak sarlatán urai, amikorra lassan-lassan megszokták ezt a nagy változást. A jót könnyebb megszokni, mint a rosszat, mondták, és jöttek-mentek, furikáztak, még a főváros sem tűnt elérhetetlen messzeségnek ezután.

Az viszont észrevétlenül következett be, hogy Nagyfalu mellett létrejött egy másik, egy kisebb település. Egy volt a kettő, de mégsem teljesen azonos. A kicsi nevét megszokták, VASÚT-GÖDRE, ahol új szokások alakultak ki, a kalákákat, a táncmulatságokat, a keresztelőket már külön tartották, ha csak lehetett, lánykérőbe is ritkán ment át egy vasútgödri legény az anyafaluba, és fordítva, s mintha a népviselet is változott volna, abban is különbözni akartak a makacsfejű asszonyok.

A házasságkötések körül keletkezett némi zavar. Imets Mihály például nem kapott feleséget magának Vasútgödriben, lenézték a lányok. Bikaerős volt ő, hús és csont monstrum, de együgyű, maffa, dadogott is, emiatt az anyafaluba járt vizitába, ott, a felúvén talált magának feleséget, Gerő Vikit, akiről hamar kiderült, pótolja az ő fogyatékoságait. Égett keze alatt a munka, szeme villogott, nyelve pergett, mint a cimbalom ütője, s nemcsak a házi munkát végezte el, hanem az erdőn is döntött fát, s ha lucerna kellett a nyulaknak, disznóknak, az alsó kertben a kasza nyelét is megfogta.

Irigyelték Vasútgödriben emiatt Misit, nézzétek, te, mondták, vak tyúk is talál szemet, ki gondolta volna, hogy Mihókot ilyen szerencse éri, tűzrőlpattant menyecske a felesége.

Soha nem verte föl perpatvar a házaspár csendjét. Viki parancsolt, Misi szót fogadott, mint egy hatéves gyermek. Tökéletes volt a harmónia. Vasútgödre lakói megszokták, hogy idegen asszony vegyült közéjük, amúgy is féltek a csípős nyelvétől, hamar elküldött ő bárkit melegebb éghajlatra.

Viki népes családból származott, testvérei éltek Nagyfaluban, emiatt sokféle munkát közösen végeztek.

A disznótor már-már családi ünnepnek számított. Ilyenkor összegyűlt a rokonság, a férfiak pirkadatkor pálinkát ittak, rávettették magukat a hízóra, lenyomták az oldalára, a mészáros torkon szúrta,

a ház asszonya tartotta a vándlingot, abba csorgott a vér. S ezután a sok évtized alatt megszokott, kialakult szertartással folyt a munka. A darabos részét a férfiak, az apró pepecselést a nők végezték.

A disznóvágás fő látványossága a perzselés volt. A levágott állatot hasra fektették, négy lábát oldalra feszítették, gyermekek hordták a száraz szalmát a színből, a mészáros villával egyenletesen, mindenhol azonos rétegben helyezte az állat hátára, s amikor meggyújtotta, toronymagasra csapott fel a láng. Pirultak az arcok, kacagás, sikoltozás tört fel az aprónépségből, még az asszonyok is kijöttek a házból az udvarra.

Mindig szerették az emberek a tüzet. Még itt, az Isten háta mögött is tudták, hogy voltak, talán ma is vannak tűzimádók, a plébánosuk mesélt erről, igen, szereti az ember a tüzet, a perzselés jó alkalom volt arra, hogy babonás révülettel meredjenek a szemek a lángokba, pedig tudták, ha kiszabadul a hatalmukból, a pusztulás démona lesz.

Egy ilyen disznótoros napon esett meg az a botrányos történet, amelyről még a környék falvai, sőt a közeli város lakói is tudtak, és mesélték azt szélteben-hosszában.

Imets Misi és Hankó Teréz esetéről volt szó.

Élt Nagyfaluban egy fiatal, délceg nő, dereka karcsú, fara domború, úgy mondták, kiadós, van mit fogni rajta. Szeme ijesztően kék volt, igézni tudott azzal, leomló, dús, sárga haját hol koszorúba fonta, mint a lányok, hol kacér kontyot biggyesztett abból a feje tetejére, férfibolondító tincsek meredeztek ki abból. Templomba soha nem járt, barátnője nem volt, rokonai, mivel ő bevándorló volt a faluban, valahol messze, más megyében éltek. Magánya úgy vette körül, mint egy téli hárászkendő. Bosszantóan különbözött a falu, a vidék más asszonyaitól, de nemcsak külsejével vadított, az mondták róla, boszorkány, ért a rontáshoz, úgy csavarja ujjá köré a férfiakat, ahogy akarja.

Gyűlöltek, és titkon irigyletek a nők.

A férfiak falták a szemükkel, ha látták.

Teréz soha nem ment férjhez, legényekkel nem állt szóba, csak házas férfiak látogatták, akik fizettek neki, vagy pénzzel, vagy ga-

bonával, ingyen nem dolgozott. Megtörtént nemegyszer, hogy fél zsák rozssal a vállán jelent meg éjszaka valamelyik kiéhezett hím, megérte neki, mert tüzes volt Teri az ágyban, mint egy telivér kanca.

Egyszóval Hankó Teréz kurva volt, sőt a falu kurvája. Egybe is olvasztották a két szót, ha őt emlegették, azt mondták, Kurva-Teri.

De vissza a kényszerbékébe fagyott házaspárhoz.

Vikit meghívta a testvére, Róza, segítsen a disznóvágás aszszonymunkájában. Húrolja a belet, mossa ki azt a patak vizében, töltsenek együtt kolbászt, májast, vérest, olvasszák ki a zsírt. Nem könnyű, egész napos munka volt az.

Kapitány Viki, neki meg ez volt a gúnyneve, ráparancsolt az urára:

– Te itthon maradsz, Mihály. Nem lehet egész nap éheztetni a jószágot, szórj magot a tyúkudvarban a majorságnak, délben szoptasd meg a borjút, kúrálj el a marhákat, juhokat, a kutyáról se feledkezz meg! Én este későn vetődöm haza.

Mivel Kurva-Teri is Nagyfaluban lakott, Misi a kertek alatt, átmászva a vasút töltésén, kerülő úton lopakodva a híres nősze-mély házához settenkedett. Délután egy óra lehetett. Kopogott, s amikor kinyílt az ablak, félre nem érthető ujjmozdulatokkal jelezte, milyen szándékai vannak. A hüvelykujját is összesúrolta a mutató ujjával, ami köztudottan pénzt jelent. Intett, hogy jöjjön utána a kertek alatti ösvényen, kövesse őt.

– Csak halkan, lábujjhegyen, Teri – suttogetta –, egyedül vagyok otthon.

Amikor megérkeztek, a férfi két poharat vett elő a tálasból, mézes pálinkát töltött azokba, és ittak. Nem keveset, sokat. Erről is híres volt Kurva-Teri, úgy mondták, jó húzása van.

S akkor az asszony súrolta össze a hüvelykujját a mutatóujjával, ami ugyancsak egyértelmű néma beszéd volt. Misi kivette a szárazast a kasztni fiókjából, s kezébe nyomta.

Bementek a hálósobába, s szó nélkül vetkeződni kezdtek. Teri híres volt pedáns természetéről, imádta a rendet, most is egyenként fogta össze a ruháit, a rokokóját, az alsószoknyáját, ingét,

lajbiját, melltartót nem viselt, s toronyszerűen lerakott mindent a kanapéra.

Közben Misi is lerúgta a csizmáját, ledobált mindent magáról, válon ragadta Terit, s belevágta az ágyba, ahol Vikivel szokott aludni.

Bikaerős volt a férfi, s olyan keményen kezdte gyúrni a nőt, hogy az még a falu kurvájának is kemény próbatétel volt.

Az idő tulajdonsága, hogy kitermeli a párhuzamokat. A parallellák igen gyakoriak a közéletben is, csak ritkán vesszük észre azokat.

Miközben Érosz oltárán áldozott a fölgerjedt bika és a nyihogó kanca, folyt a szorgalmas munka Nagyfaluban, Rózánál, a kolbászhúst Viki gyúrta, ő is kóstolgatta, illetve ízlelte a nyelve hegyével, elég só, elég fokhagyma van-e abban, Róza undorodott a nyers hústól, hányingert kapott tőle.

Amikor készen voltak a kolbásztöltéssel, s felrakták egy rúdra száradni a szálakat, hozzákezdtek feldarabolni és leörölni a májat, a tüdőt, a veséket, mindent, amiből készül a májas-véres. Azt már megkóstolta Róza is, és felsikoltott:

– Jesszusom! Ebből hiányzik a két legfontosabb fűszer, a szerbors és a szegfűszeg. Ez így ehetetlen!

Felborították Róza fűszeres fiókját, abban minden volt, csak éppen szerbors és szegfűszeg nem.

– Várj, Róza! Én hazafutok, nekem van otthon elég, elhozom az egész készletet.

Ő természetesen nem a kertek alatt, kerülő ösvényen ment, hanem a rendes úton az állomás mellett, s hamarosan megérkezett.

A szerelmespár az ő hitvesi ágyában éppen a csúcson volt, s mivel együgyű Mihók elfelejtette bezárni az ajtót, rajtakapta őket. Az ura fel-le lüktető feneke, s a partnere válla fölött kibukkanó riadt női arc egy életre beleégett a tekintetébe, ágyába.

– Hát ti mit csináltok itt, mocskos disznók? Hogy kerül ide, az én ágyamba ez a bűdös ringyó? Az ő valagát kúrálod Mihók, nem a marhákat, nem az állatokat?

Szétugrottak az ágyban, de kimenekülni nem tudtak, Viki úgy állt ott, mint a bibliai tüzes rúd.

S akkor nagyot villant, nagyot villámlott a feleség agya. Ő sem volt teljesen észnél, öntudatlanul gondolta ki, mi lenne a legnagyobb bosszú. Megpillantotta a kanapén Kurva-Teri pedánsan összefogott ruháit, felmarkolta azokat az utolsó darabig, s kirohant az ajtón.

– Küldöm rátok a csendőrséget – kiáltotta visszafelé.

Hiába volt gyakorlott kicsapongó Teréz, akkor még ő is pánikba esett. Ha itt kapja őt a csendőrség, házasságrontás miatt börtönbe kerül.

Az ablakon keresztül meglátta, hogy Viki az ő ruháival már az állomáshoz közeledik, ezért ő is kiugrott az ajtón.

Anyaszült meztelenül.

Bal kezét kiadós melleire, jobb kezét a szeméremtestére szorította, s eszeveszetten rohant. Hideg volt, égette a fagyos sár a lábát, de semmivel sem törődött. Csak éppen hazajuthasson erről az átkozott helyről.

Az állomáson vonatra vártak sokan, egy teherautó is megérkezett, katonák ültek a raktéren, harsány kacagás robbant ki belőlük. A peronon az asszonyok, a lányok félrefordultak, a férfiak kárörvendő vigyorral nézték azt a testet, amit közülük sokan ismertek. Közelről, nagyon közelről ismerték.

Hahota, zsvaj, csámcsogás, húhó kavargott az állomás környékén, Teri félőrülten rohant keresztül a peronon, s tűnt el az utcakanyarban.

Otthon úgy mosta le magát a nagy bükkfa tekenőben, mintha lepratelepről menekült volna.

Pedig nem volt kényes a természete.

Él, szállong, szájról szájra adják ma is a történetet, sokan még a megszokott csúfnevét is felcserélik, Csóré Terinek hívják.

A parallela másik ága a megszokott egyhangúsággal működött tovább.

Viki és Mihók nem váltak el, csak annyi történt, hogy a tutyi-mutyi férj nemcsak parancsokat, hanem csattanós pofonokat is kapott.

Nem védte magát, pedig bikaerős volt.

Benkő Imola Orsolya

Piros csiptető

*válogatod a tárgyakat,
mit vigyél magaddal
ebből a lakásból,
amitől olyan lenne, mintha
nem is költöznél,
csak a táj változik körülötted,
az utak simasága,
a rendezetlenség helyén
rend, te viszont olyan vagy,
mint az egymásra dobált
tiszt ruhák, éleid és
kontúrjaid elmosódnak.*

*biztatod magad, hogy
most más lesz, máshogy
alakul majd, hol van már
az a brooklyni éjszaka,
a taxis riadt tekintete, amikor
kirakott a ház előtt, amit
te is akkor láttál először,
kedved lett volna visszafordulni
a repülőtérré, mégis bólintottál,
kigördült előtted a koszos,
szakadt, foltos éved, a vágyott
pirosan süppedő helyett.*

*más lesz:
nem kell hazudni a határon,
hogy turista vagy, sem
Nagylakon, sem a Kennedyn,
hiszen turista lettél, ki-be jársz*

*az életedbe, a nappaliból
a mosókonyhába, ahogy mások
is, de talán most megúszható
a nagymosás, a magány centrifugája,
a kitergetett, száradó nyelv,
a szélben repkedő idegenség,
határon innen, határon túl,
miközben tudod, hogy minden,
amiben hittél, egy piros csiptető,
az utak kuszasága, összebogozott
szárítókötél, úgy lógsz rajta,
mintha mindig is
ott lett volna a helyed.*

Kis Mónika

Döggút

(Részlet az *Ünneprontó* című,
készülő regényből)

Szabóék mit sem vettek észre a nagy készülődésből. A falu utolsó házához alig jutott el bármi nesz, ahogy általában a hírek és a pletykák is csak elhalóan elsuhantak a roskadozó vályogfalak mentén, hogy a következő faluban alaposan átalakulva és felfrissülve kelljenek új életre, felrázzák az unatkozókat, felpiszkálják az erkölcsöcsőszök érzékeny idegszárait, elégtétel érzését keltsék a bosszúra szomjazókban.

A család felnőtt tagjai még aludtak. Kimberli apja két horkantása között belebújt a gumicsizmájába, magára terítette nagyanyja virágos nagykendőjét, és elindult a ház mögötti keskeny ösvényen, a döggút felé.

Csak akkor volt érdemes kimenni oda, ha nem hozott a kút felől túl erős szagokat a szél. Amíg csak azt a kissé émelyítő, savanykás aromát lehetett érezni, akkor volt esély találni valami használhatót is. Kimberli nagyapja tanította meg a „vadászat-ra”. Így nevezték: megyünk vadászni. Kimentek a döggútra, és a nagyapa átadta az unokájának az élelemszerzés egy sajátos módját, amelyet még a második világháborúban sajátított el, a hadifogolytáborban. Igaz, ott az emberi hullák közül kellett kivadászni a még ehető ló- vagy kutyamaradványokat, de a lényeg azóta sem változott. Túl kell élni. A családnak enni kell. Kimberlinek, hamar kiderült, jó érzéke volt a vadászatához. Először szagot kellett fogni, ezt is hamar megtanulta: akkor kell menni, amíg még az emberre nem jön rá az öklendezhetnék, ha mély levegőt vesz. Mindig jó korán kell kimenni, mert a hideg lassítja az oszlást, frissebb húshoz lehet jutni. Aztán nagyapa azt is megmutatta, hogyan kell megpiszkálni a kihajított állatokat: a kocsonyás, szí-

vacsos állagú darabokat jobb volt otthagyni, főleg, amelyik levét is eresztett, ha erősebben megnyomkodta az ember. Ha szerencsénk volt, néha olyat is találtak, amelyet a hentes hűtőpultjában látni. Fényes, rózsaszín húst, itt-ott vékony erecskéből szivárgó vagy alig megalvadtnál vékonyabb vérral. A gyanús foltokat még ott helyben kimetszették az állatokból, aztán már minden csak elkészítés kérdése volt. Nagyapa mindig azt mondta, hogy a fűszer legyen csípős, a spárga legyen forró, a többi az úristenre lehet bízni. Kimberli számára így a sült hús a szikkadtra száradt, torokmáron borsos és paprikás, a szélein megégett („edd a szenes részeit is, az szívja fel a nyavalyát, ha vót benne valami”), cipőtalpra emlékeztető, lapos cafatok jelentette, amiknek az eredetét senki sem firtatta, amiket az ember csukott szemmel legyűr az üresleves után.

Amikor Szabóék már gyakrabban kaptak közmunkát, és néha a hentestől is tudtak venni húst, Kimberli meg a nagyapa még akkor is kijártak néha a döggútra, csak úgy, megszokásból, mert a fagyasztóban úgyis minden eláll, ki tudja, mi lesz holnap.

Aztán nagyapa meghalt. Eltemették, megsiratták. Csak Kimberli nem sírt. Ő egyre csak a döggútra járt, és vigyázta az örökségét, az egyetlen dolgot, ami az övé volt, és amit nem akart elfelejteni soha. A vadászatot.

A hónap végén mindig jól jött, amit Kimberli hozott a konyhára. Most, a hónap közepén még egész jól álltak, már kétszer ettek csirkét, a lány mégis nekiindult a ködben, a sáros ösvényen. Cuppogott a gumicsizmája, mintha mindkét lábán súlyokat cipelne, ahogy egyre több sár tapadt a csizmája talpára, úgy lassultak a léptei, egészen kifulladt, mire a döggút széléhez ért. Belenézett, majd lehajolt egy letört ágdarabért, hogy bele is piszkáljon, ám ekkor majdnem beleesett, úgy megszédült hirtelen. Leült a kút szélére. Szaporán lélegzett, érezte, hogy baj van. Kétszer hányt, aztán deréktól lefelé forróság öntötte el. A lába között élénk, piros vér csordogált a kút nyílása felé. Borzasztó erős nyomást érzett, tíz ujjával a lucskos avart kaparta fájdalmában, csizmája sarkával támasztékot ásott magának, kétszer-háromszor görcsö-

sen megfeszült. Ha nem lett volna olyan közel az otthona, biztosan ordított is volna, de bármi is történik most vele, az apja nem tudhatja meg.

Aztán az egész olyan gyorsan véget ért, ahogy elkezdődött. A görcs egészen megenyhült, a teste elernyedtt. Nagyon fáradtnak érezte magát. Még mindig vérzett, ez egy kissé aggasztotta, de sosem vérzett ő szabályosan, hol jobban, hol kevésbé, két hónapja meg egyáltalán nem, na, most pótolja a szervezet, most aztán tessék, itt van kétszer annyi, mint rendesen. Amikor már nem remegett a lába, megpróbált feltápászkodni, érezte, hogy valami kicsusszan a lába közül, és tompán a rothadó levelekre hull. Félrehúzta a virágos kendőt, hogy meg tudja nézni. Először csak egy alakatlan kis csomót látott, alig tíz centis valami lehetett. Közelebb hajolt. Két apró kart gyűrt maga alá zuhanáskor a parányi test. Két kicsi láb. Egy furcsán oldalra billenő fej, arccal az avar felé. Mintha még nem is lenne nyaka. A bőre szinte átlátszó. Értetlenséggel vegyes döbbenet ült a lány arcán. Aztán érezte, hogy megint görcsölni kezd, így egy mozdulattal a dögkútba rúgta az elhalt magzatot, majd sietve visszaindult a házuk felé. Még azelőtt rendbe kell szednie magát, hogy a szülei felébrednének. A bugyiját majd elégeti a kályhában, a többiből talán még kijön a vér. Azon gondolkodott a legtöbbet, mit találjon majd ki, miért nem megy többé a dögkútra vadászni.

FOTÓMONDÓ

Székelyhidi Zsolt versei Méhes Károly fotóihoz

Való

*Egy egészen
tényszerű pillanatra
világos lesz,
hová, hogy mi
és mire nem.
Hogy való-e mégis
valami odabenn.
Vékonyan törik
a sor, a fény róla
csúszik,
és félremehet,
szorítaná,
kapná,
ami hullik.
Miért illetlen
lemetszeni bármit
a szavakról,
markolni sokkal
szűkösebbet?
Szűrni át
párnavásznon
a sűrű sebeket.
Egy egészen
életszerű ember.
Az ablakon
türemkedő kényszer,
a surló pászma a
világos vásznon.*

*Mi az eljárás,
a bevett szokás?
Mikor megy végbe
az utolsó simítás?
Egy egészen
egyszerű pillanat
válság közben,
amint izzadva vissza-,
hazafordul, ott benn,
a megkezdett fényben,
talán, a képzet
örökbe adható.*

Őshaza

*Létezésed
legfőbb bizonyítéka
a teljes mellszélességgel
ezer és ezer évre visszakerekülő test,
és hát a vállak. Az izmok betartást
tanultak, és feszülni szakadozva.
Megléted súlyát, ki más,
ha nem én mutatnám be?
Csak hát érted én odavagyok!
Ezer meg ezer éve van ez.
Kizáró-, ha nem is válóok.
A lélegzet szúr nyakban,
torkaszakadt szótagok.
Visszatetsző, de elámító a múlt.
Bizony, én neked
kidobatlan, de tarthatatlan
tartozékod vagyok.*

Születő

*Arcod, kezem
mind az ölben,
egybeérünk, mindketten
felázunk, csillog bőriünkön anyánk
oltárvize. Lecsorgó jövőnkhez
orrunk hozzávérzik,
kezeddel arcomra simítod,
el a múltamat kened.
Anyánk törölközőt vesz,
felitat rólunk vért, vizet.
Így vesztiük el öröklött szentségünk,
tenger jövőnkig keskeny kapilláris vezet.*

Fennen

*Hiszen
vaskos,
magas
vagy,
egy hősi
fatörzs,
akin nem
fog
a fejsze.
Terjedelmed
a teljesség
ígérete.
Mennyei
lombkoronádig
szótlanul
gyökérzed
az erőt.
Szívós
és ékes.
Elámít,
mennyre
bejött*

*neked
az ég.
Eléd hajlok
most,
szinte
alád.
Érzem,
értem
az emelkedőt.
Egek!
Indíts
engem is
meg,
kérlek!
Nézz
a szemembe!
Lássam,
amihez
ilyen
magasság
kell!
Fürdő
Ha végre,
legbelül,*

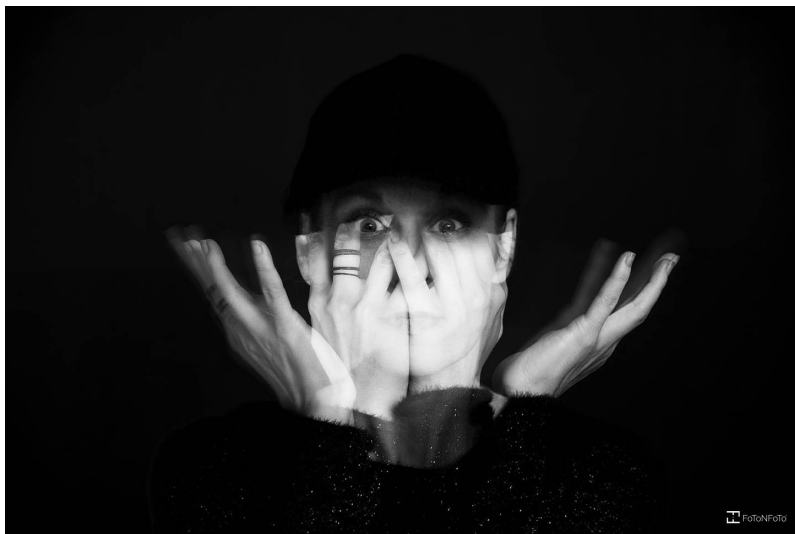
*kutad
fenekéről
kiszereznéd,
aki jönne!
Őt, aki szomját
hajítva beléd
hajítja vedrét,
újra tölt,
és kiönt.
Jó ízzel
kortyol.
Ad neked.
Felismeri arcod
az élő vízben,
kilátja belőled
a beásott világot,
a mélyebb sarat.
Ő, aki eloltja
szomját benned,
téged választ,
és te őt magaddal
eggyé fürdeted.*

Méhes Károly versei Székelyhidi Zsolt fotóihoz

Tik-tak

*A földben bújó órák
a lábam alatt némán ketyegnek
üszkös ritmusa estéknek reggeleknek
ugyan ki húzza fel őket ó sejtem is már
az a sok halotti kéz hisz minden egy srófra jár*

Mindenszentek napján

*Amikor kiderült ez a győri út elhatároztam hogy végigjárom a
gyerekkor helyszíneit mintha így akarnám marcangolni magam
Nem mintha meglepődnék az eltelt időn mi minden más mint egykor
A „más” egyet jelent a „nincs”-cel melleleg
A szürke ég alatt jártam az utcákat csendes utcákat a régi
házunktól az iskoláig a szovjet laktanya (Leier City) mellett a
Bem téri parkon át*

*Kocogókat láttam motorosokat halkán zümmögő elektromos buszt
A Wesselényi utcában jött vissza igazán a múlt ahol gázszagot
éreztem és megtorpantam mert megvolt: itt gázszag terjengett
negyvenöt éve is
éreztek a suliból hazafelé menet
A kerítésére azt festették: „Nem a neutronbombára!”
Úgy rémlik a neutronbomba és a gázszag kicsit nyugtalanított
12 évesen
de aztán a trafikban vettem egy rágót ha ugyan akadt pénzem
Két órával később immár Pannonhalmán ahol szintén bőven
akad a múltból arról diskuráltunk hogy az emlékezés avagy
irodalmiasabban az önéletrajz nem mese-e úgy ahogy van
Már itthon vagyok
iszom egy kis bort miközben folyamatosan érzem a gázszagot*

Óráról órára

*Anyám mániákus óra-elvesztő volt világéletében
Mintha nem lett volna szüksége arra
hogy mérje mert kvázi tudja az időt
Nem akarta elhinni de így figyelmeztette rá
valaki – lehet saját jobbik énje – hogy az idő
nem számít mérhetetlenül sok van belőle
Az órákat szép sorban elvesztette
míg a maga által kitűzött elhalálozási
időpontokat simán túlélte
Az előbbiekért szégyellte magát
az utóbbiak felett – lehet csak megjátszva
kicsit az egészet – szinte bosszankodott
Apám halála után az ő óráját hordta
Ami aztán nem is veszett el
a halálon túli idő ugyanis örök*

Nagy Zopán

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. III.

*Felnyitok, megnyitok, kinyitok
néhány könyvet lassítva és spontán:
lám, megannyi közvetítő talány,
s mind tudás-töredék, nyílt titok...*
(Zorman Zelme)

„E fenomenológiai halmazelméletben a világ a látszatok halmaza (s ha volna is benne *Esse Ipsum Subsistens*, ez az istenség ugyan csak meglepődne, micsoda szolgálgeény – sőt, micsoda tetű a fölébe rétegződő hierarchiák halmazában)...

Tractatusának híres Credójában Wittgenstein azt mondja: a filozofálás célja a gondolatok logikai tisztázása. A filozófia nem elmélet, hanem tevékenység...

Nagardzsuna a tagadás mestere; a szkepszis fejedelme – egyfajta keleti Sextus Empiricus, azzal a különbséggel, hogy nála a *minden tétel üres* tana oly nihilizmus, amelynek van a belátásban pozitív aspektusa is...” – Határ Győző: *Özön közöny*, 10-ik könyv, *Telítődés és tautológia / A gondolat hombárja* (részletek).

- - -

Egy dadogó, internetes rádió-kimondó pirkadatkor asszír királyok neveit sorolja (valahol id. e. a 7-8-ik században járhatunk): Szusszanó Szulmanu, Solosma Sanheriba, Pul Phunga, Tiglat-Tulu Pilofter, Sima Sinaherib, Sargon Sesong – imígy visong...

A hajnali forgolódások és meztelen bőr-tapadások mögül (ismét) a különféle ércek érdes éneke szólt: ásványi foszlásokról dúdolt az obszidián-fekete falakból...

S abban a pillanatban (éppen 161 kilométerrel arrébb, délkeleten): 64 komondor jelent meg a programozó zseni elméjében.

Csak álltak némán – és a táj csöndje rezegtette szőrzetüket, a súlyos suba-rengeteget, és jelentőségteljes jelenlétüket... 4-es csoportokba rendeződve, ritmikus-szabálytalanul, mégis mértani pontossággal elkülönülve, moccanatlanul álltak s felülnézetből furcsa, geometriai növény-alakzatokat formáltak...

A kivételében 32 évnyi elhallgatott történet is besűrűsödött s egy különös vákuumban próbált feloldódni...

A természet a misztériumokat éli meg, és folyamatos megújulással, organikus és archaikus szimbolikákkal mutatja be milliányi arculatát... – gondolta egy szöveg-dekoltázsba mélyebben betekintő olvasó, miközben egy füstös hang hozzáfűzte, hogy: *a nyelv hozzá képest csak fragmentumok, szakadozott ritmusok folyamata...*

- - -

A leíró egy fotópapírt talál.
Analóg felvétel. A képen ő áll –
és egy kb. 101 éves harmonikás
fotómasinát tartva exponál...

A helyszín: Gyoma, Körös-part,
sűrű hótakaróval. A fény-homályt
képző és elnyelő gép: Zeiss Ikon (art)...

A fénykép hátulján, lilásan elfolyó tinta,
a diktáló emlék-ész által az alábbiakat írta:

*Tél-ifjú a tavaszban:
Ártér-fákban „ravasz” van...
Havazás az optikába:
Művész-modell arca kába.*

- - -

Valahol vaku villan, a sötétből villám-kacsintás robban elő és beletekint a franciás hangulatú kávézó antikvitas-tereibe, még egy-két villanás – és néhány jelenet részlete is kirajzolódik: a jazz-zongorista egy képzőművészeti szabad esszé könyv bemutatóján meglepi a közönséget: a szinte dadaista szövegolvasás közben egy 1900-as évekbeli *Neapolitan* mandolint varázsol elő, majd Bach szviteket, légies tételeket játszik, melyek olyan szövevényesek, mint a modern improvizációk, illetve az önmaguk által alakuló, képlékeny felhő-variációk... Korok, izmusok párolognak el és vissza...

- - -

Egy szinte idillikus (illatokkal elegy) időkristályból illékony, elfoszlóan áttetsző betűk peregnek alá:

*Az idő a legfényesebb napvilágnál
is oly halkán jár, mint éjszaka a tolvaj.*

*Úgy rámeredni, ráordítani az időre,
hogy rémulten állva maradjon –
megváltás vagy katasztrófa?*

(Byung-Chul Han: *Az idő illata – filozófiai esszé az elidőzés művészetéről*, részlet.)

A *leíró* egyik – talán már ismerős – alteregója az előzményeket és utózmá(ko)nyokat önironikus csattanóval próbálja (f)eloldani:

Szeppukkanás!
(Szeppuku jaj-iku)

Félresikerült
harakiri közben vak-
belet műtöttem

Kelecsényi László

Karády-varázs

Zenés életrajzi játék

Fontosabb szereplők

KARÁDY KATALIN

FRANK IRMA

EGYED ZOLTÁN

ÚJSZÁSZY ISTVÁN

WEHRMACHT-TISZT

ÚJSÁGÍRÓ 1. (nyilas)

ÚJSÁGÍRÓ 2. (kommunista)

(Ezt a két szerepet ugyanaz a színész játssza)

JÁVOR PÁL

HONTHY HANNA

1.

Katonai iroda, asztal, szék, telefon, puritán berendezés.

Jó tartású, negyvenes éveiben járó, magyar királyi honvédtiszti egyenruhát viselő férfi lép be. Katonás léptekkel az asztalához megy, a magával hozott dossziét ledobja, bekapcsolja a rádiót.

RÁDIÓHANG Itt Budapest I., Budapest I. Híreinket hallották.

Közben a tiszt leül, fellapozza a dossziét, olvasni kezd.

RÁDIÓHANG Kedves hallgatóink, ma esti műsorunkban szó-
rakoztató zenét sugárzunk. Elsőként hallgassák meg a belvárosi
Fórum moziban játszott nagy sikerű magyar film slágerét. A dalt
Karády Katalin, a produkció felfedezettje adja elő.

*A rádióból megszólal az Ez lett a vesztünk, mind a kettőnk
veszte című dal.*

A tiszt felfigyel, a készülékhez lép, felerősíti a hangot.

Az énekesnő hangja betölti a teret.

A tiszt ezüst cigarettatárcát vesz elő, kivesz egy szál dohányrudat, a tárca fedeléhez koppintja, de nem gyújt rá, csak a szájába veszi a cigarettát. Nagy érdeklődéssel hallgatja a számot, majd, amikor vége, ledobja a cigarettát az asztalára, a készülékhez lép, és elzárja.

UJSZÁSZY csenget az íróasztalán lévő gombbal, türelmetlenül mondja Gyerünk, mire vár?

Belép a segédtiszt, szalutál.

UJSZÁSZY Pihenj! Fiam, szerezzen nekem egy páholyt ma estére a Fórum moziba.

SEGÉDTISZT Parancsára, értettem. Egy páholyt. *Szalutál, kimegy.*

UJSZÁSZY *felemeli a telefont* Halló, hozzák be nekem a német csapatmozgásokról szóló legfrissebb jelentéseket ... Ja, és kerítsek elő a lengyel tisztek összekötőjét ... Igen, őt ... Nem érdekelnek a nehézségek. Azonnal, érti? Azonnal. *Leteszi a telefont. Újabb cigarettát vesz elő, de arra sem gyújt rá. (Az előbbi játék.)*

Amíg várakozik, a rádióhoz megy, bekapcsolja, szimfonikus zene szól, türelmetlenül tovább tekeri az állomáskeresőt, de nem talál kedvére valót. Lezárja.

Kopognak.

2.

UJSZÁSZY *hangosan* Tessék!

MAGYAR TISZT *belép* Ezredes úr, jelentkezem!

UJSZÁSZY Pihenj! ... Elhozta? Hol a jelentés?

MAGYAR TISZT Ezredes úr, a dolog bizalmas jellegénél fogva nem íratam le. Élőszóban mondom el.

UJSZÁSZY *feltekeri a rádiót a hangerőt* Akkor számoljon be a fejleményekről...

MAGYAR TISZT Ezredes úr!

UJSZÁSZY És hagyja el ezt az ezredes urazást.

MAGYAR TISZT Igenis.

UJSZÁSZY István a keresztnévem, amint tudja.

MAGYAR TISZT István...

UJSZÁSZY Nos, hallgatom. A tisztet karon fogva a rivalda elejére jönnek.

MAGYAR TISZT Az ügynöki jelentéseink szerint a lengyelek teljességgel felkészületlenek egy esetleges támadás kivédésére. Semmit nem változtattak a katonai készségükön, mióta a németek aláírták az oroszokkal a paktumot...

UJSZÁSZY közbevág Azt a szégyenletes paktumot. Folytassa!

MAGYAR TISZT Igenis. A németek legjobb tudomásunk szerint csapatmozgásokat hajtottak végre a lengyel határ közelében.

UJSZÁSZY És az oroszok?

MAGYAR TISZT Róluk egyelőre nem kaptunk információkat. Akadozik az ügynökeink tevékenysége. A nagy távolság...

UJSZÁSZY Pedig fontos lenne, nagyon fontos.

MAGYAR TISZT Ezredes úr... azaz István, a korábbi hírek szerint az oroszok egyelőre nem alkalmasak harci cselekményekre. Sztálin kivégeztette vezérkara legtehetségesebb tábornokait.

UJSZÁSZY Tudom. Nagy butaság volt tőle. De ez a sátáni grúz mindenre képes. Figyelnünk kell rájuk, érti, minden apró részlet érdekes lehet nekünk. Megértette?

MAGYAR TISZT Igenis.

UJSZÁSZY Akkor rajta, mire vár?!

A tiszt összeüti a bokáját, szalutál és távozik.

Ujszászy lehalkítja a rádiót.

UJSZÁSZY *magában* Halálos tavasz? Csak nehogy halálos ősz legyen belőle. Kimegy.

3.

A Karádyt játszó színésznő bejön, darabos mozdulatokkal előrelép, és a kivilágosodó színpad elejére megy. Öltözéke egyszerű, mondhatni szegényes. Énekelni kezd.

Miközben énekel, belép Egyed, és egyre nagyobb figyelemmel hallgatja a dalt. Amikor vége a számnak, lelkesen tapsolni kezd, fennhangon bravózik, majd az énekesnőhöz lép, de az kimenekül előle a színpadról.

4.

Egyed újságokkal a kezében, hóna alatt egy táskával jön és leül.
EGYED *fennhangon olvas* „A káprázatos névtelen” ... Ez lenne ő? ... Miket írnak össze? ... *Kikiabál a színpalak mögé.* Katalin! ... Katika! ... Gyere csak, ezt hallanod kell. ... *Magában.* Na, nézzük, mi van még itt? *Lapoz.* „Szép és izgalmas nő, de nem igazi egyéniség.” Na, ezt inkább nem olvasom föl neki. *Tovább válogat az újságok közt.* „Arca üres, mint egy kirakati bábué.” ... Jobb, ha ezt se hallja. *Újabb újság.* „Sanzonénekesnőnek jó, de a színészethez viszont nem ért.” ... Ez legalább dicséri egy kicsit. *Még egy újság hátra van.* „Karády Katalin jelenléte fáj a színpadnak.” ... Elképed. Micsoda? Ki írhatta? *A lap aljára néz.* Persze, egy nő! Gondolhattam volna. Nő a nőnek a legnagyobb ellensége. De akkor is. Mi az, hogy fáj a színpadnak? *Ledobja az újságokat* Kezembe kell venni az irányítást. *Tárcsáz a telefonkészüléken.* Halló! ... Est-lapok? ... Kisasszony, kérem, kapcsolja nekem a főszerkesztőt. ... Egyed Zoltán vagyok. ... Bandi? ... Itt Egyed. Szervusz, édes öregem. Találkoznunk kell, feltétlenül. ... Nem telefon téma. ... Nem fogod megbánni. Nőni fog a példányszám, ezt megígérhetem... Hatkor, a New Yorkban. Rendben van.

KARÁDY *belép, sztáros toalettben* Nohát, mit akarsz felolvasni nekem? Kritika? Rólam írnak?

EGYED Semmi különös. A szokásos.

KARÁDY Mutasd, engem érdekel. *A földön heverő lapok után nyúl.*

EGYED Hagyjad, Katikám! Nem érdekes.

Mindketten kapkodnak az újságok után. Egyik-másik lap elszakad.

KARÁDY *megszerzi az egyik lapot, fennhangon olvas* „Karády Katalin jelenléte fáj a színpadnak.” ... *Elképed.* Ez... ez mi? Ezt lehet? Ilyet le lehet írni?

EGYED Kati! Ne törődj vele! Egy féltékeny féltehetség. Ennyi telik tőle, hogy ilyeneket írjon.

KARÁDY De akkor is. *Belezuhan egy fotelbe.* Zoltán, én már sokat szenvedtem az életben. Mostanában sokat gondolok a gyerekkoromra, amikor néha nem volt mit ennünk, amikor apám

hazajött részegen a lóversenyről, és nekem akart esni, mert veszített. Néha nem tudtam elmenekülni. Aztán ügyesebb lettem. Amikor meghallottam, hogy bevágja a kertkaput, abból a csattanásból tudtam már, milyen napja volt. Ha megijedtem, hát egyenesen kiugrottam az ablakon, a földszinten laktunk. Elszaladtam, jó messzire. Ha kitombolta magát, elaludt.

EGYED Nincsen múlt, Katalin. Felejtsd el, ami volt. Sikereid lesznek. Én sem gondoltam, hogy ilyen gyorsan jön minden. A színház, a film. Kapkodnak utánad, forgatókönyveket küldözgetnek nekem.

KARÁDY Miért neked?

EGYED Képzeld, egy lemezszerződést is ajánlottak.

KARÁDY Lemezt? Azt szívesen. Tudod, hogy imádok énekelni.

EGYED A filmezéssel mi bajod?

KARÁDY Unom, hogy folyton ismételni kell. Ami egyszer nem jó, az később se lesz az. A Pali mondta.

EGYED A Jávor mondhat bármit, ő már sztár.

KARÁDY Én nem vagyok az? Meg tudod mondani, hogy a *Halálos tavaszban* miért egy másik nő harisnyás lábait látni az enyém helyett?

EGYED Jó, hát kicsit nagy... a lábad... de csak egy egészen kicsit... és én... nagyon imádom! Na! Ez van! De hát ettől vagy különleges.

KARÁDY Beérném 160 centivel és 36-os mérettel. Nincs rám se ruha, se cipő! Mindent a Perczel Zitához és a hasonló miniegyekhez mérnek! A partnerem dobogón sétál mellettem, vagy magas talpú cipőt adnak rá.

EGYED Katikám! Még tanulnod kéne.

KARÁDY Minek gyötörjem magam? Így is szeret a közönség.

EGYED Csak azért, hogy ne ír hassanak rólad ilyesmiket... Hogy fáj a színpadnak.

KARÁDY Nem érdekel.

EGYED Jól teszed, hogy így fogod fel. De azt is jól tennéd, ha kicsit elgondolkodnál ezen a pimaszságon.

KARÁDY Aztán miért?

EGYED Hát néha úgy dobálsz a tagjaidat, mint egy atléta be-
melegítés közben.

KARÁDY Ezt is írták? Vagy ezt is ő írta? Ez a fájós nőszemély?

EGYED Á, felejtsd el! Nem mondtam semmit. ... *A táskájából egy kéziratköteget vesz elő. Ide nézz! Most ez a fontos, most ez jön.*

KARÁDY Mi az? ... Csak nem? ... Egy színdarab?

EGYED *átnyújtja* És te fogod játszani a főszerepet.

KARÁDY *Az asszony és az ördög, írta (Olvassa, ahogy írva van.)* Sommerset Maugham.

EGYED *sznobos angolsággal* Szamerszet Maum. Így kell ejteni.

KARÁDY Na és! Én vagyok az asszony. Pedig az ördög is lehetnék.

EGYED Igen, egy nőstényördög. *Közeledik Karády felé.*

KARÁDY Hagyd ezt abba! Unlak már!

EGYED Tudod, hogy megőrülök érted. *A zsebébe nyúl.* Nézd! Itt a karácsonyi ajándékom.

KARÁDY Mutasd! Mi az?

EGYED *átnyújtja* Két vonatjegy, Párizsba. Ott töltjük az ünnepeket.

KARÁDY Párizs! Álmaim városa. Még soha nem jártam ott. *Átöleli Egyedet, de aztán, mint aki megbánta, hirtelen kibontakozik az ölelésből.*

EGYED Tudod, amikor megismertelek, az volt a tervem, hogy mindennel elhalmozlak... és hát, úgy tűnik sikerül... Várj csak, van itt még valami.

KARÁDY Egy újabb ajándék?

EGYED *egy papírlapot vesz elő, Karády felé nyújtja* Ezt alá kellene írnod.

KARÁDY Mi ez? *(Olvas és elképed.)* Húsz százalék? Minden művészettel kapcsolatos tevékenységem jövedelméből...?!

EGYED *bólint* Az ügynöki díjam.

KARÁDY *tovább olvas* ...és minden ezután felfedezett technikai újdonság általi szereplésből...

EGYED Gondolni kell a jövőre is.

KARÁDY Ezt te írtad?

EGYED Az ügyvédem. Az ügyvédünk. Közös érdek.

KARÁDY Érdek? Te disznó! Utállak. Eldobja a papírlapot.

EGYED Ugyan Kati! Nélkülem sehol sem lennél. Írd szépen alá!

KARÁDY És ha nem írom?

EGYED Naponta száz Kanczler Katalin sétál be hozzám, az ügynökségbe. S én teremtek belőlük valakit, például téged, a Karádyt.

KARÁDY Nagyon tévedsz! Karády Katalin csak egy van. Szeret a közönség, már érzem. Néznek az utcán, követnek, megszólítanak. Nem győzők autogramot adni.

EGYED Ezt a csodát én teremtettem meg. Ezt nekem köszönheted.

KARÁDY Neked? Tűnj el a szemem elől!

5.

A háttérfaon a harmincas évek Budapestjének válogatott fotói jelennek meg. A képsorozat végül megállapodik egy belvárosi kalapszalón kirakatán.

Az üzletben Irma tevékenykedik.

KARÁDY *belép* Jó napot, kisasszony! A kirakatban láttam egy szép sötétkék kalapot.

IRMA Jó napot, hölgyem! Mindegyik darabunk szép.

KARÁDY Tudja az, amelyik ott középen...

IRMA Az a modell talán nem az ön mérete, művésznő.

KARÁDY Megismer? Hát persze. Nem tudok úgy végigmenni a Váci utcán, hogy ne forognának utánam a férfiak.

IRMA *kissé gúnyosan* A férfiak, persze.

KARÁDY Valami baj van velük?

IRMA Átigazítom önnek azt a kalapot. Holnapra meglesz.

KARÁDY Magának olyan ügyes keze van. *Kósza mozdulattal nyúl Irma keze felé, de nem érinti meg.*

IRMA Ó, a művésznő nagyon kedves.

KARÁDY Hagyd ezt a művésznőzést. Én csak egy énekesnő vagyok. Egy kőbányai lány. Aki voltam.

IRMA Hát azért annál több. Jóval több. A filmszerepek és a dalok. Olyan szépen formálja a szavakat.

KARÁDY Tegezzél bátran, jó? Hiszen talán egyidősek vagyunk.

IRMA Köszönöm. Tudja, azaz tudod... sokszor gondoltam rá, hogy egyszer bejössz ide, a szalonba, és vásárolsz magadnak egy kalapot. Olyat, ami illik hozzád, az egyéniségedhez.

KARÁDY Háát... ez a belváros legszebb kirakata. Ezért is jöttem be, és nem csalódtam. Ahol ilyen figyelmes a kiszolgálás... Újabb gesztust indít Irma felé.

IRMA Tizennégy éves korom óta dolgozom itt. Arról ábrándozom, hogy egyszer majd az enyém lesz a szalon, vagy nyitok egyet valahol.

KARÁDY Úgy is lesz.

IRMA Biztos vagy benne?

KARÁDY Ha sokáig követed az álmaidat, valóra válnak.

IRMA Ha a Jóisten segít.

KARÁDY Vagy egy férfi. A gyűrűmet nézed? Egy csokor rózsába volt beletűzve.

IRMA Ez olyan fontos?

KARÁDY Drágám! Az ékszernél nincs fontosabb dolog a világon. Innen látszik, hogy nő vagy... no meg, hogy sikeres.

IRMA Ki küldte ezt a gyűrűt?

KARÁDY *füllentve* Már nem emlékszem. Túl sok jelentéktelen alak vesz körül.

IRMA Mindjárt zárunk.

KARÁDY Beszélgetünk még egy kicsit? Kedves...

IRMA Irma, Frank Irma.

KARÁDY Máris megkedveltetek... Frank Irma.

IRMA Nem énekelnél? Élőben még sosem hallottalak.

KARÁDY De meglesz az a kalap holnapra, ugye?

IRMA Meg, meg. Ha énekelne, ha énekelnél nekem valamit... jobban menne a munka.

Hamvadó cigarettavég

Miközben Karády énekel, Irma előbb csak nézi, majd lassú mozdulatokkal körbetáncolja. A szám végén hátulról átöleli Karádyt, majd, mint akit lelepleztek, gyorsan kiszalad.

A dal közben megjelenik a háttérben Ujszászy. Mozdulatlanul áll, figyeli az énekesnőt.

6.

Miután Irma elment, Ujszászy Karádyhoz lép.

UJSZÁSZY Bocsásson meg, kisasszony! Nagy tisztelője vagyok. Ha megengedi, bemutatkozom, Ujszászy István, magyar királyi honvéd vezérőrnagy.

KARÁDY Tudom. Láttam magát a filmhíradóban.

UJSZÁSZY Én pedig láttam a filmjeit.

KARÁDY Melyiket? Elég sok volt.

UJSZÁSZY Bevallom a *Halálos tavasz* nagyon meghatott. De a *Hazajáró lélekben* is tetszett.

KARÁDY Igazán? Ennyire szeret moziba járni?

UJSZÁSZY *zavarban* Igen... azaz nem... de az Ön filmjeit szívesen nézem. Nagy örömömre szolgálna, drága művésznő, ha meghívhatnám egy vacsorára.

KARÁDY Kedves Ujszászy, végül is, miért ne?

UJSZÁSZY Akkor küldök egy kocsit magáért.

Ujszászy összecsapja a bokáját, hátrébb lép, eltűnik.

Karády egyedül folytatja.

KARÁDY Így kezdődött. Találkoztunk. Sokat találkoztunk. Imponált nekem a férfiassága, a határozottsága. Ő lett az egyetlen komoly férfi az életemben. A többiek? Volt egy pár. De ő volt az egyetlen, aki... aki... Mit gyötröm magam? Ő az, és kész. Kimegy.

7.

Ujszászy irodája.

Egyedül van, iratokba mélyed. Cseng a telefon az asztalán.

UJSZÁSZY Az ördögbe! Mondtam, hogy ne zavarjanak. ... Kicsoda? ... Biztos benne? ... Egy perc múlva engedje be. *Felpattan, rendezkedik, fiókjába zárja a dossziét. Feláll, az egyenruháját igazgatja. Magában mondja. Jöhet.*

Civilbe öltözött német tiszt lép be.

WEHRMACHT-TISZT *karlendítéssel* Heil Hitler!

UJSZÁSZY *viszonozza a köszönést* Heil! Foglaljon helyet! Minek köszönhetem a látogatást?

WEHRMACHT-TISZT Ha Mohamed nem megy a hegyhez, akkor a hegy megy Mohamedhez. Ugye van ilyen mondás a magyar nyelvben?

UJSZÁSZY Lehetséges.

WEHRMACHT-TISZT Ne csodálkozzék a nyelvtudásomon. A szüleim Sopronból kerültek a Birodalomba.

UJSZÁSZY Értem. Mit parancsol?

WEHRMACHT-TISZT Ó, én nem parancsolok semmit. Csak egy információs beszélgetésre jöttem. Mióta maguk, magyarok is beléptek a háborúba, jobban figyelünk a szövetségesünkre, mint eddig.

UJSZÁSZY Értettem.

WEHRMACHT-TISZT Nagyon hivatalos, kedves vezérőrnagy úr. Ugye, jól tudom a rangfokozatát?

UJSZÁSZY Jól értesült. Nemrég neveztek ki. Miben lehetek a szolgálatára?

WEHRMACHT-TISZT Lazábban, kedves barátom, ha szólíthatom így.

UJSZÁSZY Igen.

WEHRMACHT-TISZT A Führer üdvözlét hozom.

UJSZÁSZY Megtisztelő. Köszönöm.

WEHRMACHT-TISZT Azon kívül mást is.

UJSZÁSZY Amennyiben.

WEHRMACHT-TISZT Egy kérést is.

UJSZÁSZY Ha tudok, segítek mindenben.

WEHRMACHT-TISZT Úgy érzem, Herr General, nem igazán örül a látogatásomnak.

UJSZÁSZY Biztosíthatom...

WEHRMACHT-TISZT Arról biztosítson, hogy megkapjuk önöktől a kért hadosztályokat. Mióta önök megkapták a Führertől, amire vágytak, mintha lanyhult volna a harci lelkesedésük. A kormányzó úr nem örül a látogatásomnak.

UJSZÁSZY Biztosíthatom...

WEHRMACHT-TISZT Ne, ne biztosítson nekem semmit. Hasson oda, hogy a teljes magyar vezérkar álljon mellettünk. Katonákat kérünk, érte? Katonákat, hogy sikerrel folytathassuk a szent célt, a világ megtisztítását a bolsevista rémtől. Ami maguknak is a céljuk. Nemde? Szeretném emlékeztetni '19-re. Annak nem szabad ismétlődni. Most, '42-ben kell megtennünk mindent ezért, amikor hős csapataink Sztálingrádot ostromolják. Ért engem?

UJSZÁSZY Igen.

WEHRMACHT-TISZT Akkor várom az intézkedéseket. Köszönöm. Heil Hitler! *Karlendítés, távozás.*

UJSZÁSZY Heil! *Maga elé mered.* Majd tárcsáz. Fiam! Azonnal hívjon nekem egy kocsit.

Elhangzik a Jó éjt, drága kis hadnagyom című dal

8.

Ujszászy és Karády éttermi asztalnál ülnek.

KARÁDY Vigyázzon, István! Figyelnek minket.

UJSZÁSZY Jó a szeme. Persze, hogy figyelnek. Ismerik magát.

KARÁDY Elég baj az nekem.

UJSZÁSZY Csak nincsen valami gondja? Nekem mindent elmondhat.

KARÁDY Tudja, gyerekkoromban primadonnának képzeltem magam. Üvölthetett az apám, sírhatott az anyám. Befogtam a fülem, és a fejemre húztam a párnámat. Vagy elmenekültem.

UJSZÁSZY Engem a nőrsz sétáltatott a Vérmezőn. Ott parádeztak a lovas tisztek. Akkor határoztam el, hogy katona leszek.

KARÁDY Én meg akkortájt születtem.

UJSZÁSZY Azt akarja mondani, hogy túl idős vagyok magához?

KARÁDY Tulajdonképpen mindig egy igazi apát kerestem a férfiakban. Olyat, aki kedves velem, aki nem bánt, hanem megvéd. Azért is mentem gyorsan férjhez. Azt hittem, hogy szabad leszek. De hát egyik rabságból a másikba kerültem. A férjem...

UJSZÁSZY *közbevág* Tudom, hogy ki volt. Egy jelentéktelen alak. Elvált tőle.

KARÁDY István, maga nyomozott utánam?

UJSZÁSZY Nem kellett, volt, aki felvilágosított.

KARÁDY Persze, a jóakaróim.

UJSZÁSZY Inkább rosszakarót mondanék. Nem kell törődnie velük. Aki elér valamit az életben, annak mindjárt irigyei támadnak.

KARÁDY Tudja, milyen szörnyű így élni. Ezt most kezdem tanulni. De nem lehet megszokni.

UJSZÁSZY Katalin! Figyeljen rám. Nem tudom, mióta ismerjük egymást. Sokat gondolkoztam... kettőnkről. Katalin! Házasodjunk össze!

KARÁDY István! Maga megbolondult!

UJSZÁSZY Ne sértsen meg egy magyar királyi főtisztet.

KARÁDY Éppen ez az, ezt biztosan nem engednék meg magának. Pont a rangja miatt.

UJSZÁSZY Engedélyt kérek a nősülésre. Kihallgatást kérek a kormányzótól.

KARÁDY Horthytól?

UJSZÁSZY Vitéz nagybányai Horthy Miklós őfőméltóságától.

KARÁDY A maga pozíciója és én, ezzel a múlttal.

UJSZÁSZY Göring marsall egy színésznőt vett feleségül. És a Führer ott volt az esküvőjén.

A **Lili Marlen** *dallamai szólnak a háttérben.*

KARÁDY Hallja ezt?

UJSZÁSZY *Lili Marlen.* Ez a dal tulajdonképp be van tiltva.

KARÁDY Miért?

UJSZÁSZY Demoralizálja a katonákat. Csökkenti a harci kedvet.

KARÁDY Négy bátyám van kinn a fronton. Nagy harci kedvük nem volt, amikor kivitték őket.

UJSZÁSZY Vannak az életben hazafias kötelezettségek. A magyarság élet-halál harcot vív most. Vissza kell szerezniük az ezeréves határainkat.

KARÁDY Már visszakaptunk belőle.

UJSZÁSZY Amit eddig elértünk, az csak a kezdet.

KARÁDY Nem is mondtam még. A jövő héten Kolozsvárra megyek fellépni.

UJSZÁSZY Ott a helyem, maga mellett.

KARÁDY Nem is tudom, örüljek-e ennek.

UJSZÁSZY Katalin! Vigyáznom kell magára.

KARÁDY Szavak, csak szavak. Szenvedés van, István, sok-sok szenvedés.

UJSZÁSZY És tettek. Haditettek... *Elhallgat.* És privát tettek. Szóval? Nem válaszolt a kérdésemre. Hozzám jön, Katalin?

KARÁDY *bizonytalanul* Igen, de...

UJSZÁSZY *katonásan* Nincsen de! Igen vagy nem? Ez ilyen egyszerű. Nos? Mit mond, Katalin? Meghatározza a sorsomat.

KARÁDY Ugyan, István! Ne használjon ilyen nagy szavakat.

UJSZÁSZY Akkor... igen?

KARÁDY Igen.

UJSZÁSZY *örömmel* Főúr! Egy üveg pezsgőt! A legjobbat. Most, azonnal!

Ezt a nagy szerelmet tőled kaptam én című dal szólal meg.

Ujszászy rajongva nézi, majd a dal végén magához öleli Karádyt, de Karády kimenekül, Ujszászy utána.

9.

Összeállított filmrészletek jelennek meg a háttérben. A bejátszás tartalma két téma köré csoportosul. Részletek Karády Katalin filmjeiből. Valamint képsorok a második világháborús filmhíradókból, a magyar hadsereg oroszországi harcaiból.

Kalapszalón

EGYED *belép, érdeklődéssel körbe néz* Kézcsókom.

IRMA Jó napot, uram! Mivel szolgálhatok?

EGYED *zavartan* Ööö... egy kalapot szeretnék.

IRMA Sajnos, férfikalapot nem tartunk.

EGYED Igazán? Bocsánat, ezt nem tudtam.

IRMA Nem tesz semmit.

EGYED Ööö, és nem lehetne esetleg, mégis... Ha rendelnék egy elegáns darabot?

IRMA Sajnos, kedves uram, erre nem vagyunk felkészülve.

EGYED Igazán kár. Olyan szép a kirakat.

IRMA A belváros legszebb üzlete vagyunk... mondják mások.

EGYED Igen, én is ezért jöttem ide.

IRMA Talán ajánlott minket valaki?

EGYED Ami azt illeti, igen. Kérem, a dolog bizalmas jellegű...

IRMA *gyanakodva* Pontosabban miről van szó?

EGYED Maga az üzlet tulajdonosa, ugye?

IRMA Igen.

EGYED Frank a neve? Frank Irmának hívják?

IRMA *bizalmatlanul* És ha az vagyok?

EGYED Semmi, semmi baj. Ne ijedjen meg...

IRMA *mint fent* Meg kellene ijednem?

EGYED Nem, dehogyis. Nem a hatóságoktól jöttem. Ha maga Irma, az a bizonyos Irma, akkor maga a Katalin barátnője, ugye?

IRMA És ha az lennék, ahhoz magának mi köze van, kedves uram?

EGYED Bocsánat, elfelejtettem bemutatkozni, kedves kisaszszony, mert ugye, nem asszony.

IRMA Bökje ki végre, mit akar?

EGYED Egyed Zoltán vagyok. Karády Katalin... hogy mondjam, menedzsere.

IRMA Úgy, akkor mindent értek.

EGYED Mit ért, kedves Irma, ha szólíthatom így?

IRMA Akárhogy szólíthat, de mit akar tőlem?

EGYED Bizonyos értelemben mi szövetségesek vagyunk.

IRMA Szövetségesek? Mi ez? Háború?

EGYED Nem, dehogyis. Tudja, én sokat fektettem be Katalinba. Áldozatokat hoztam érte.

IRMA Ehhez nekem mi közöm van?

EGYED Maguk jó ismerősök, barátok, jó barátnők...

IRMA Mire célozgat?

EGYED Egyszóval...

IRMA Nézze, uram, nem érek rá, sok megrendelésünk van.

EGYED Tudom, Katalin segít magának.

IRMA Na igen, ügyes keze van.

EGYED Egyszóval... szeretném, ha beszélne vele.

IRMA Miről?

EGYED Tudja, hogy eljegyezték?

IRMA *fojtott dühvel* Úgy hiszem, ehhez magának semmi köze.

EGYED De van. Illetve nekünk van.

IRMA Nekünk, közösen? Ezt meg hogy érti?

EGYED Úgy, hogy közbe kellene avatkozni, közbe kellene avatkoznunk.

IRMA Nekünk? Nem értem magát. Befejezhetnénk végre ezt a beszélgetést.

EGYED Igen, ha egyetért velem, bizonyos lépéseket kellene tenni.

IRMA Nézze, nem tudom, nem is akarom tudni, milyen lépésekről beszél itt nekem. Ha magamra hagyna, ha az ajtó felé lépkedne...

EGYED Meg fogja bánni.

IRMA Mit? Fenyeget engem?

EGYED Nem, nem. Félreértettük egymást.

IRMA Akkor, viszontlátásra.

EGYED Viszont... de ezt nem fogom ennyiben hagyni. Még hallanak rólam.

IRMA Tűnjön el végre!

Egyed ki, Irma hosszan néz utána, a telefonhoz megy, tárcsáz.

IRMA Kati? Katicám? Mit csinálsz éppen? ... Igen? ... Képzeld, volt egy furcsa látogatóm, úgy is mondhatnám, hogy látogatónk. ... Kicsoda? ... Egy ismerős, egy régi ismerősöd. ... Egyed... az a bizonyos Zoltán. ... Hogy mit akart? Nem fogod elhinni, a végén már fenyegetőzött. ... Katicám, vigyázz magadra. Mindjárt zárok, sietek haza.

10.

*A díszlet egy frontirodát jelez, „valahol Oroszországban”.
Újszász az íróasztalánál éppen telefonál.*

UJSZÁSZY *idegesen* Halló! Repülőtér? ... Leszállt már a
különgép? ... Megmondtam, hogy azonnal jelentsék nekem. ...
Mikor? ... Minden utas megérkezett? A civilek is? ... Elindul-
tak kocsival? Kaptak fedezetet? ... Rendben. Legközelebb ... Á,
semmi. Beszélgetés vége. *Leteszi a telefont.* Legközelebb? Nem
tudom, lesz-e legközelebb. És mikor lesz, ha lesz? ... Á, mit gyöt-
röm magam. Carpe diem. Éljen a manna!

*Hirtelen felugrik, igazgatja az egyenruháját, az ezüst cigaretta-
tárcája tükrében magát nézi, a haját simítja le.*

Kintről zajok.

Karády lép be úti ruhában.

KARÁDY István.

UJSZÁSZY Katalin! Végre.

Ölelkeznek.

A színpad elsötétül.

*A háttérben a vetítővászonon a Valahol Oroszországban című
rövidfilm részlete látható.*

11.

Karády otthonában ül. Újságíró 1. belép, megáll.

KARÁDY Kicsoda maga? Ki engedte be?

ÚJSÁGÍRÓ 1. Jó napot, művésznő! *Valami igazolványt lobogtat.*
Újságíró vagyok. Egy cikket szeretnénk megjelentetni magáról.

KARÁDY Árulja már el, mit találnak rajtam olyan érdekesnek?

ÚJSÁGÍRÓ 1. Művésznő, nem értesült róla, hogy két úriem-
ber párbajozott ön miatt?

KARÁDY Igazán? Nem tudtam. Öszintén szólva, nem is na-
gyon érdekel.

ÚJSÁGÍRÓ 1. Hogyhogy nem? Egyed úr provokálta egy kol-
légámat.

KARÁDY Valóban? Semmi közöm hozzá. Egyébként a párbajt fölösleges, ósdi szokásnak tartom.

ÚJSÁGÍRÓ 1. A magyarság nemzeti szokásrendszerébe tartozik.

KARÁDY Óh, igazán? ...

ÚJSÁGÍRÓ 1. Jobban örült volna, ha inkább a maga szerelméért párbajoznak?

KARÁDY Nagyon téved.

ÚJSÁGÍRÓ 1. A párbaj, mint mondtam...

KARÁDY Interjút akar, vagy történelemórát fog tartani? Van más kérdése is?

ÚJSÁGÍRÓ 1. Mi az, hogy van!

KARÁDY Tessék! Mire kíváncsi? Mit szeretek a szabadidőmben csinálni? Üldögelni a szalonomban és olvasni. Gyerekkoromban nem voltak könyveink.

ÚJSÁGÍRÓ 1. Tudjuk.

KARÁDY Imádok vásárolni, táskát, ruhákat és... kalapot!

ÚJSÁGÍRÓ 1. Ezt is tudjuk. De mi nem bulvárlap vagyunk.

KARÁDY El is felejtettem. Mi is az újságjának a neve?

ÚJSÁGÍRÓ 1. Egyedül Vagyunk.

KARÁDY Az a lap, amelyik azt írta rólam, hogy züllött életű némbor vagyok?

ÚJSÁGÍRÓ 1. Tévedtünk, művésznő? Láttam a *Külvárosi őrszobát*, azt a gyalázatos filmet, amelyben elcsavarja egy magyar királyi rendőrtiszt fejét.

KARÁDY Azt még be sem mutatták!

ÚJSÁGÍRÓ 1. Reméljük, hogy nem is fogják.

KARÁDY Az egy játékfilm, kitalált történet.

ÚJSÁGÍRÓ 1. A történelmet nemsokára mi fogjuk írni.

KARÁDY Kicsoda maga, hogy így ítélkezik?

ÚJSÁGÍRÓ 1. *pattogva* Mi vagyunk a szebb jövő. Olyan jövő, ahol a maga fajtájúaknak nem lesz helye. Ezt garantáljuk.

KARÁDY Mit beszél?! Takarodjon! Kifelé!

ÚJSÁGÍRÓ 1. *elmenőben* Ne higgye, hogy hiányozni fog bárki-nek. A bolsik is utálják, nemcsak mi. *Elsiet*.

KARÁDY *egyedül* Édes Istenem! Mi lesz még itt? Mi lesz, ha az effélék hatalomra kerülnek?

Beúszik a Nincs kegyelem című dal részlete.

12.

Karády otthona. Irma érkezik.

KARÁDY Na, végre! Hol voltál?

IRMA A Földközi-tengeren, drágám! Hol lettem volna? A szalonban hosszú nap volt. Itt a báli szezon. Baj van?

KARÁDY Csak az van.

IRMA Mi történt?

KARÁDY Délelőtt itt járt két detektív.

IRMA Ūristen! Már megint mi bajuk veled?

KARÁDY Egyed, az a rohadék, feljelentett.

IRMA Hogy nem teljesítet a szerződéseket? Hogy nem tejeled neki a semmiért a húsz százalékot?

KARÁDY Sokkal rosszabb. Ki sem merem mondani.

IRMA Hát akkor miért jelentett fel?

KARÁDY *idéz* Folyamatosan elkövetett fajgyalázásért, mert a nürnbergi törvények szerint zsidónak minősülő személlyel tartok fenn szexuális kapcsolatot.

IRMA Ez a sunyi görény erre vetemedett? Szörnyeteg. És még csak nem is igaz, ugye?

KARÁDY Irma, hogy képzeled! Mocskos disznó! Ez a bosszúja Ujszászyért. Sohasem szerettem Egyedet. Eladtam neki magamat, kilóra. A karrieremért.

IRMA Ne mondj ilyeneket, Kati! Ez nem igaz. Ordítóan tehetséges voltál.

KARÁDY Sokat érek vele.

IRMA Szólnod kellene Istvánnak.

KARÁDY És mit mondjak neki? Hogy egész életemben a lehetőségeket kerestem, s ha kellett, kihasználtam a férfiakat... és a nőket... Nem vagyok szent, de próbálok segíteni másokon. Meddig lehet ezt még csinálni?

IRMA Keressünk valami megoldást! Akadnak még becsületes magyar emberek. Most nem omolhatsz össze! Azt hiszed, csak te vagy veszélyben? Én mindent vállalok érted, de van egy határ! Katinka! Szedd össze magad! Holnap egy új nap kezdődik.

KARÁDY Adná a Jóisten, hogy úgy legyen!

13.

Megszólal Liszt Ferenc Les Preludes című szimfonikus költeményének néhány taktusa, amely a náci filmhíradó szignálja is volt.

Filmrészlet bejátszása Magyarország 1944. márciusi német megszállásáról.

Osztott színpadi tér, átjárással.

A bal oldali térben Karády fekszik egy priccsen, sötétben, mozdulatlanul.

A jobb oldali térben a WEHRMACHT-TISZT hallgatja ki Ujszászyt.

WEHRMACHT-TISZT Nos, Herr General, jó lenne, ha igazán őszinte lenne hozzám. *Egy papírt tart a kezében, amit aztán összegyűr és eldob.* Ez a vallomás semmit nem ér. Sok mellébeszélés olyasmikről, amit mi régóta tudunk. Nem erre vagyunk kíváncsiak. Most még következmény nélkül őszinte lehet. Holnap már nem tudom ezt a lehetőséget ígérni, Herr General. A Gestapo nagyon kíváncsi magukra, magára és a... hogy is mondjam?... a barátnőjére.

UJSZÁSZY Katalin? Őt is letartóztatták? Miért? Semmi köze nem volt az én munkámhoz.

WEHRMACHT-TISZT *Was?* Maga munkának nevezi az áru-lást?!

UJSZÁSZY Katalin nem tud semmit, érti?

WEHRMACHT-TISZT Ezt majd mi döntjük el, tábornok úr. Majd, ha hajlandó lesz őszinte vallomást tenni, ért engem?

UJSZÁSZY Katalint hagyják békén.

WEHRMACHT-TISZT Herr General, Ön nincs abban a helyzetben, még pontosabban mondom, abban a helyzetben sincs,

hogy bármit is kérjen tőlünk. Esetleg, ha leírná azoknak a személyeknek a nevét, aki részt vettek a kiugrási kísérlet szervezésében. Teljes listát akarok, verstehen Sie?

UJSZÁSZY Magyar királyi katonatiszt vagyok. A Legfőbb Hadúrnak tettem esküt, nem a maguk Führerének.

WEHRMACHT-TISZT Ah, so! Ön itt fogoly, s ha nem változtat a magatartásán, hamarosan a Gestapo fogja kihallgatni. A kedves barátnőjét is.

UJSZÁSZY *megtorsten* Áruló nem leszek.

WEHRMACHT-TISZT Maga már az, kedves Ujszászy. Figyelen jól! Van egy kis ideje. Tudja, kicsoda Hans-Ulrich Geschke? Ő a Gestapo magyarországi feje, s mint ilyen, én is alája vagyok rendelve. Holnap reggel várja tőlem a listát. Hangot vált. Drága barátom, látja, milyen engedelkeny vagyok. Ennyi időnk van. Hajnali hatkor felébresztjük, addig van ideje gondolkodni, együttműködik-e velünk. Most elmehet. Örség!

Ujszászyt elvezetik. A WEHRMACHT-TISZT dúdolni kezd, megigazgatja az egyenruháját, végigsimítja a haját.

WEHRMACHT-TISZT Gyerünk a bestiára, ahogy Nietzsche mondta volt.

Átmegy a színpad bal oldalára, amely ekkor kivilágosodik.

WEHRMACHT-TISZT Mademoiselle Kanczler! Ébresztő!

KARÁDY *megmozdul, felül, próbálja takargatni szakadozott ruháját a durva pokróccal* Éhes vagyok.

WEHRMACHT-TISZT Nem kapott enni? ... Ha befejeztük ezt a kis beszélgetést, rögtön intézkedem.

KARÁDY Magával nincs mit beszélnem.

WEHRMACHT-TISZT Fräulein Kanczler! Engedje meg, hogy bemutatkozzam, Heinrich Waldmüller vagyok. Láttam néhány filmjét, hallottam, hogyan énekel.

KARÁDY Miért vagyok itt?

WEHRMACHT-TISZT Ön egy kissé türelmetlen. Hallgasson meg! Nem vagyok olyan ostoba, hogy elhiggyem azt a butaságot, hogy a zongorájában volt rádióleadó.

KARÁDY Köszönöm. Akkor mégis miért vagyok itt?

WEHRMACHT-TISZT Fräulein, már holnap reggel a saját ágyában ébredhet, ha felel pár kérdésemre.

KARÁDY Hány filmben szerepeltem? Melyik a kedvenc dalom?

WEHRMACHT-TISZT Ugyan kérem! Viccel velem? Ön sokat volt együtt Stefan Ujszászyval.

KARÁDY És aztán?

WEHRMACHT-TISZT A társaságukban megfordult jó néhány prominens személye a magyar tisztikarnak, civilek is.

KARÁDY Nem kértem igazolványt a vendégeimtől.

WEHRMACHT-TISZT Tudjuk, művésznő.

Karády meglepődik a megszólításon.

WEHRMACHT-TISZT Kihozatta a munkaszolgálatból a zenészt.

KARÁDY Nem zenész, szövegíró.

WEHRMACHT-TISZT *tűrelmét veszti* Scheissegal. Ez most mindegy. Írja le nekünk a neveket.

KARÁDY Micsoda? Jelentsem fel őket? Hogy képzelem?!

WEHRMACHT-TISZT Még magának áll feljebb? Tudja, hol van, Kanczler?!

KARÁDY Tudom.

WEHRMACHT-TISZT Méghogy Kanczler! *Az iratokba néz.* Varga Rudolfné, mert így hívják. Micsoda név az, hogy Kanczler? Csak nem zsidó? Ezt nem is vizsgáltuk.

KARÁDY Apai nagyapám Münchenből jött ide.

WEHRMACHT-TISZT No lám! Maga lehetne akár volksbund.

KARÁDY De nem vagyok, nem lehetnék. Karády Katalin vagyok, magyar színész- és énekesnő.

WEHRMACHT-TISZT Nem kellene olyan nagyon büszkének lennie erre. Tudjuk, mit írtak magáról a lapok. Scheissegal. Kérek egy névsort. Csak szabadon, mindenkit írjon le, aki megfordult valamelyik villájában. Mert volt egy pár. Mifelénk Zarah Leandernek sem volt ennyi címe.

KARÁDY Nem írok névsort.

WEHRMACHT-TISZT Was sagen Sie? Nem ír? Megbénult a keze? Gyerünk szépen, és akkor már otthon ebédelhet.

KARÁDY Nem akarok írni.

WEHRMACHT-TISZT So? Itt csak én akarhatok. Ha nem teszi meg, kezelésbe veszi majd a Gestapo.

KARÁDY Istvánnal mi van? Őt is letartóztatták?

WEHRMACHT-TISZT *cinikusan* Nem is tudja, milyen közel van magához. Na, gyerünk! Los! Los! Írjon! Vagy rossz vége lesz. *Odakintről ekkor hatalmas ordítás hallatszik.*

14.

Fotóösszeállítás.

Háborús fotók az 1944–45-ös év Budapestjéről. A pusztulás képei. Hangeffektek: repülők, bombázások, robbanások zaja. Közben villanó fények. Rövid ideig süket csend.

Irma megmozdul, aztán Karády is.

IRMA Túléltük.

KARÁDY Majdnem meghaltam. Egy hajszálon múlt az életem. Mikor kivittek a Duna-partra, azt hittem, mindennek vége. Ezt a rózsafüzért szorongattam. Előveszi a zsebéből.

IRMA A te Istened megsegített téged.

KARÁDY A mi Istenünk, Irma.

IRMA Legyen úgy, ahogy gondolod. *Bekapcsolja a rádiót. A hangszóróból egy régi Karády-szám szól, eredeti felvétel.*

IRMA Csoda, hogy még leadják ezt a számodat.

KARÁDY A sok politika mellett az emberek érzelmekre is vágynak.

IRMA Biztosan van egy régi rajongód a lemeztárban.

KARÁDY Néha úgy érzem, nekem csakis régi rajongóim vannak.

IRMA *dúdolni kezdi a dalt* Emlékszel, amikor ezt vették fel veled?

KARÁDY *félbeszakítja* Zárd el, kérlek! Készülnöm kell a Magyarára.

IRMA *elzárja; aztán gúnyosan* A Honthyval? Hannácskával? Mondd, és a manírjai megvannak még?

KARÁDY Meg. Ahogy lejön a lépcsőn... Felnevet.

IRMA Végre nevensz! Azt hittem, már sosem fogsz.

KARÁDY Én is azt hittem. Nélküled valószínűleg már az elmeosztályon lennék. Nézz rám! Úgy nézek ki, mint a saját anyám.

IRMA Ugyan! Szébb vagy, mint a Honthy... apropó... megvan-nak a dioptriái is?

KARÁDY Gonosz vagy.

IRMA Igazán? Lássuk csak... *Eltúlozva orrhangon utánozza Honthyt.* „Legyen a Horváth kertben Budán”... Csak arra vigyázz, hogy le ne alázzon a színpadról.

15.

Iroda, szegényes berendezés, de írógép és telefon van.

A háttérben a falon Rákosi Mátyás képe.

ÚJSÁGÍRÓ 2. telefonál Halló, elvtársnő! Diktálni akarok, készül-jön föl. ... Keretes cikk a holnapi Szabad Népbe. ... Igen, a főszer-kesztő elvtárs tud róla, kifejezetten az ő kérésére. ... Igen, sürgős ... Akkor kezdem. Cím: Karády Kecskeméten – végig verzál. ... Nem tudja, mi a verzál? Honnan került a laphoz? ... Értem, szóval Karády Kecskeméten csupa nagybetűvel. ... Folytatom. Tudomásunk-ra jutott az a tény, hogy a Horthy-korszak ünnepelt színésznőjét, a világháború előtti filmek sztárját egy kecskeméti fellépése után kifütyülte a közönség. ... Megvan? Folytatom. ... A műsor, amit a Népház színpadán előadtak, kifejezetten a régi, értsd az 1945 előtti idők hangulatát idézte. Pont. ... Már az előadás közben mozgolódás támadt a nézőtéren, bekiabálások is elhangzottak. Pont. ... A szabadságos kiskatonák söröskorsókat vittek magukkal a nézőtérre, egyikük az üres korsót a színpad felé hajította. Pont. ... Megvan, le tudta írni? Folytatom... Az előadás félbeszakadt, a rendezőség kul-turált viselkedésre szólította föl a közönséget, akik füttyszóval fo-gadták ezt a kérést. Pont. ... A folytatás során Karády Katalin egyre gyengébb produkciót nyújtott. Pont. A tapsok elmaradtak, a végén sem a zenekar, sem az énekesnő nem jött ki meghajolni a függöny elé. Pont. ... Elvtársnő, figyelem! Folytatom. *Krákog. Kigombolja az*

inge legfelső gombját. Berendezkedő népi demokratikus rendünknek alapjában véve... *Megáll, gondolkodik.* ...alapjában véve nincsen szüksége arra a világképre, melyet ezek az úgynevezett slágerek képviselnek... Elvtársnő, olvassa vissza az utolsó mondatot. ... *Hallgat.* ... Képviselnek, igen, rendben, folytatom. Nekünk, a világot átalakítani akaró élcsapatnak előremutató dalokra van szükségünk. A régi polgári világ termékei közül csak azoknak az előadóknak van létjogosultsága, akik hajlandóak vállalni és képviselni a céljainkat... Megvan? Leírta? ... Helyes. Folytatom. Tehát... A Karády-féle énekeseknek, hiába engedte meg működésüket az Igazoló Bizottság, alapjában véve... *Elakad.* ...alapjában véve nincsen helyük a mi új világunkban. A Págerok és Jávorok helyett hamarosan a népből jött ifjú tehetségek jelennek meg a színpadon és a filmvásznon, hirdelve pártunk helyes művészetpolitikáját, melyet a nagy Szovjetunió példája nyomán valósítunk meg országunkban. *Törli az izzadságát.* Leírta? Helyes. Három példányt kérek, azonnal. Végeztem. Szabadság, elvtársnő! *Leteszi a telefont.*

16.

Karády lakása.
Csengetnek.

IRMA Várunk valakit?

KARÁDY Én ugyan nem. Ha interjú, elküldheted.

Irma kimegy. Egyed Zoltán lép be ugyanonnan. Sokkal szegényesebb öltözkében, mint a korábbiakban.

KARÁDY Mondtam, Irma, hogy ne...

EGYED Kati! Meg sem ismersz? Ennyire megváltoztam?

KARÁDY Zoltán?! Mit keresel itt?

EGYED Nehezen tudtam meg az új címedet. Hellyel sem kínálsz?

KARÁDY Nincs sok időm. Szerepre készülök.

EGYED *azért leül* Tudom. Az Operett. Fényes Szabolcs jól választott. Két sztár. Az egyik a szovjet városparancsnok kedvence, azaz te, a másik a magyar közönségé.

KARÁDY Mit akarsz tőlem?

EGYED Megkínálhatnál valamivel.

KARÁDY Újabban iszol?

EGYED Csodálsz? Amiken keresztülmentem. Sopronkőhida... a nyilasok börtöne. Bajcsy-Zsilinszkyt ott végezték ki mellettünk.

KARÁDY Engem meg a Majestic Szállóba utaltak be. Tudod te, mi volt ott?

EGYED A németek...

KARÁDY ...aztán meg a Gyorskocsi utcában őriztek...

EGYED De megúszta.

KARÁDY ...végül a Duna-part...

EGYED De azt is megúszta.

KARÁDY És akik nem?! Tudod te, milyen az, amikor gyáva suhancok lökdösnek géppisztollyal, hogy belelőjenek...

EGYED Ne folytasd, Kati! El kell felejteni. Tovább kell élni, ahogy lehet.

KARÁDY Felejteni? De hát nem lett vége. Minden folytatódik, csak szelídebben és más előjellel. Csak kifütyülnek, csak nem adnak új szerepet, csak kiutálnak innen.

EGYED De azért, amint látom, megvagy. Jól megy a sorod.

KARÁDY Zoltán! Ha azért jöttél, hogy pénzt kérj tőlem, ne számíts semmire.

EGYED Katalin... Kati! Nemcsak pénz van a világon.

KARÁDY Ezt a gondolatot most hallom tőled először.

EGYED Igazságtalan vagy. Amennyit én érted tettem...

KARÁDY De megtérült a befektetésed. Híres lettél, általam.

EGYED Nézd, Kati...

KARÁDY Feljelentettél! Tudod te, hogy meghurcoltak?

EGYED Nem volt más választásom... nem volt, mert...

KARÁDY Mindig van más választás! Nekem is volt! És én azt választottam, hogy ember maradok, és ez az, amit a hozzád hasonló tetvek soha, de soha nem vehetnek el tőlem.

EGYED Ez a... kalaposnő, ez az Irma, a társad?

KARÁDY Igen, az üzlettársam. Kell egy szakma, anyám is mindig ezt mondogatta. A komcsiknál sosem lehet tudni, mi lesz holnap.

EGYED Az ágyban is?
 KARÁDY Mi közöd hozzá? Tűnj el az életemből!
Egyed felugrik, kihátrál.

17.

Fogolytábor
Egy priccsen összekuporodott alak hever.
Újabb foglyot löknek be melléje.
Jó ideig nem vagyunk tisztában azzal, kik ők.
A fekvő alak a zajra megmozdul, felül, hosszan nézi a jövővényt.

UJSZÁSZY Maga... maga ismerős nekem.
 WEHRMACHT-TISZT Lehet... minden lehet... itt már bármi történhet.

UJSZÁSZY Nem... nem erről van szó. Maga hallgatott ki engem.
 WEHRMACHT-TISZT *kihúzza magát, bemutatkozik* Heinrich Waldmüller tábornok vagyok. Most már ők is tudják, nem kell konspirálni. Maga pedig Ujszász István, a legendás kémfőnök, a magyar elhárítás vezetője...

UJSZÁSZY Ne folytassa... Voltam, mindez voltam... Mindennek vége... Itt vagyunk... Vesztettünk.

WEHRMACHT-TISZT Nem szabad feladni. Soha nem szabad feladni.

UJSZÁSZY Soha? Bármikor értem jöhetnek. Bármikor elintézhetnek.

WEHRMACHT-TISZT Ach, so... Úgy gondolja? Maga még értékes lehet nekik. Mi tudunk még egy-két dolgot, amit ezek nem.

UJSZÁSZY Tudunk, persze, hogy tudunk.

WEHRMACHT-TISZT Na látja! Például nagyon kíváncsi lennék arra a törökországi akcióra. Azt zseniálisan csinálták. El kell ismerni, zseniálisan. ... A maga keze volt benne. Ezt már tudjuk.

UJSZÁSZY Tudjuk? Mi jelent ez a többes szám? Kik tudják?

WEHRMACHT-TISZT És a két rabbi kiszabadítása a varsói gettóból?! Túljártak az eszünkön. Es ist eine Schweinerei! Ez a fegyverbarátság?

UJSZÁSZY Fegyverbarátság? Igen? Több mint százezer magyar katona, magyar vér a Don-kanyarban.

WEHRMACHT-TISZT Dicsőséges áldozatok a bolsevista rém elleni harcokban.

UJSZÁSZY Dicsőséges? Kinek? Kiknek?

WEHRMACHT-TISZT Nocsak, barátom! Magából itt kommunista propagandistát faragtak.

UJSZÁSZY Ugyan már! A mi világunknak vége. Belőlünk hullajölteket faragtak.

WEHRMACHT-TISZT Katona nem adja meg magát. Az igazi katona, feltéve, ha az.

UJSZÁSZY Mi van odakinn? Maga, ugye, most érkezett?

WEHRMACHT-TISZT Most kesztyűs kézzel bánnak velem. Visznek tanúskodni a nürnbergi perbe. De majd meglepődnek. Mindenki meg fog lepődni, mi lesz majd itt egy-két év múlva.

UJSZÁSZY Mi lesz? Föld lesz rajtunk, másfél méter mélyen leszünk.

WEHRMACHT-TISZT Kishitűség! Magát hazaviszik.

UJSZÁSZY Honnét veszi? Kitől hallotta?

WEHRMACHT-TISZT Na, mi az? Már nem akar meghalni?

UJSZÁSZY Mondja már, mit tud?

WEHRMACHT-TISZT Mit, mit... Ezek semmit se tudnak. Mármint az oroszok. Csak sokan vannak, azért nyerték meg a háborút. A maga magyarjai, mármint azok, akik most uralomra törnek, innen kapják a muníciót. Képzelteri. Itt még magára is szükség lehet. Na... máris többet mondtam a kelleténél.

UJSZÁSZY Haza... jó volna hazamenni. A Mátyás pincében ebédelni, a Várba hajtatni, Katalint látni és hallani.

A szín elsötétül.

18.

A háttérdíszlet egy kávéházat jelez.

Karády ujaival türelmetlenül dobol az asztalon.

KARÁDY Pincér! Főúr, kérem!

JÁVOR *elegánsan, „jávorosan” belép* Parancsol a hölgy?

KARÁDY Hozzon, kérem egy bécsi kávé!

JÁVOR *dúdolva* „Gyűlölöm a vadvirágos rétet”. *Hangot vált.* Bécsben szeretne lenni a művésznő?

KARÁDY *felnéz* Pali! Jávor Pali! Atyaisten! Mióta nem láttuk egymást?

JÁVOR Ne is mondd, Katinka! Mintha egy évszázad telt volna el azóta.

KARÁDY Hogy vagy? Dolgozol?

JÁVOR Ezeknek? Nem kapok szerepet. Filmgyártás sincs. A színház is hűtlen lett hozzám. *Alaposan végigméri Karádyt.* De te semmit se változtál.

KARÁDY Ne hízelegj, Pali! Láthatod, hogy nem így van. Tönkrementem.

JÁVOR Dehogyan, amint hallom, forgatnak veled.

KARÁDY Ne is mondd! Képtelen vagyok szöveget tanulni. A rendező meg mindenféle kunsztokat akar, hogy felejtsem el, amit eddig csináltam. *Idéz.* Nekünk kritikai realista műveket kell alkotni... Pali, te tudod, hogy mi az a kritikai realizmus?

JÁVOR Nem. De nem is érdekel. Elmegyek, Kati.

KARÁDY Hova?

JÁVOR Egy amerikai menedzser hajójegyet küldött. Irány New York.

KARÁDY Nem félsz?

JÁVOR Mitől? Annál rosszabb nem lehet, mint ami itt van, meg ami lehet. A kommunisták nem ismerik a humort. ... Egyvalamitől mégiscsak félek. *Szünet.* Mit mondanak majd az emberek harminc vagy ötven év múlva? Hogy a Jávor kiment megcsinálni a szerencsését, nem érdekelte a hazája sorsa. Lelépett! Pedig nem így van.

KARÁDY Kit érdekel, mit mondanak, Pali! Lassan éhen halok! Feketelistán vagy.

JÁVOR Tudom. Döbbenetes egy világ ez, Kati. Azért tiltották le az ország fél színészgárdáját, mert földesurakat és grófokat játszottunk. Hát, ha egyszer olyan világ volt. Nevetséges.

KARÁDY Hány filmben is voltunk együtt?

JÁVOR Nem tudom. Nálunk a feleségem tartja számon a szerepeimet. Várj csak! ... Ópiumkeringő, Valamit visz a víz. Több most nem jut eszembe.

KARÁDY A *Halálos tavaszt* kifejejtette.

JÁVOR Tényleg! Ha vissza tudnám pörgetni az időt... *Kivár.* Lehet, hogy sok mindent másképp csinálnék. De most már mindegy. Köszönök mindent. Elmegy.

KARÁDY *feláll, a közönségnek mondja* Én nem bánok semmit. Szerettem a szépet. Szerettem sztár lenni, melyik fiatal nő ne szeretne. Ez akkora bűn? Persze, tudom, hogy nem voltam mindig elegáns vagy őszinte és... nem mindig bántam jól azokkal sem, akiket szerettem. Megfizettem érte. Ennyi. *Kimegy.*

19.

Holnap, ki tudja, holnap látsz-e még?

Ezt a számot nem élőben, hanem felvételről játsszák be. Miközben megy a dal, a színésznő odakinn átöltözik. Nem szegényes, csak kissé öreges ruházatban tér vissza.

A díszletháttér New Yorkot jelzi.

KARÁDY *bejön, nem énekel, csak markírozza, megunja, legyint.*

IRMA *miközben tesz-vesz.* Nem megy?

KARÁDY Mit mondjak?

IRMA De megvolt. Ilyen volt.

KARÁDY Ilyen.

IRMA Vendégünk lesz, Katikám.

KARÁDY Tudom. Mondtad már tegnap.

IRMA Meglep, hogy idejön. Éppen ő.

KARÁDY Nem tudom, mit akarhat, de kedves tőle, hogy meglátogat. Úgyhogy, fogadjuk mi is kedvesen.

IRMA Van egy sejtésem, de nem mondom ki.

KARÁDY Irma, te mindig a jövőbe akarsz látni, csak általában nem jönnek be a jóslataid. Míg eljutottunk ide, az Államokba, az is több mint tíz évig tartott.

IRMA Hagyd már ezt... Na, megyek, készíték valamit.

KARÁDY Irma, várj! Mondd, hogy nézek ki?

IRMA Még mindig lóbálsz a kezed.

KARÁDY Na, jó, de hogy festek?

IRMA Hát, a *Halálos tavaszra* talán nem kérnének föl, de...

KARÁDY Na, menj már!

IRMA *szemrehányóan* Azt szeretnéd, hogy még mindig rájongjanak érted a férfiak? *Kimegy.*

Karády dudorászni kezd, majd tánclépésekkel próbálkozik, ami nem sikerül.

KARÁDY Ó, hagyjuk ezt, ami nem megy, nem kell erőltetni. Rémesen nézek ki. Nem is tudom, miért fogadom.

Megszólal a dallamcsengő, amely az énekesnő egy régi slágerét játssza.

KARÁDY Igen, szabad.

HONTHY *teátrálisan be* Katalin! Rövidlátó tekintettel körbe-
pislog. Katalin!

KARÁDY Itt vagyok, Hajnalka.

HONTHY Kedves tőled, hogy nem felejtetted el a nevemet.

KARÁDY Pedig a pszichológusok itt, Amerikában azt hajtogatják, hogy felejtetni kell, és megbocsátani. Gyere, csak gyere! Irma, azt hiszem, almás pitét süt éppen.

HONTHY Almás pite! *Elszomorodik.* Nem szabad. Tudod, a cukrom.

KARÁDY Ne beszéljünk betegségekről. Nekem is van egypár.

HONTHY Helyes. Ne beszéljünk róluk. Nem ezért jöttem.

KARÁDY Olvastam a lapokban, hogy itt turnéztok.

HONTHY Bizony, és milyen sikerünk van.

KARÁDY Megy még a *Csárdáskirálynő* Pesten?

HONTHY Hogyne. Azt nem lehet levenni a műsorról. De már nem játszom benne.

KARÁDY Még nagyon jól tartod magad.

HONTHY Ami azt illeti, te sem panaszkodhatsz, drágám. Tudod, most egy filmszerepre kapacitálnak odahaza.

KARÁDY Hát, gondolom, vállalsz...

HONTHY Egy kedves, fiatal rendező engem akar. Nekem kellene eljátszani az operett fejedelemsasszonyát.

KARÁDY Az is vagy, nem igaz?

HONTHY Ha te mondd. Tudod, most meghívtak az amerikai magyarok. Megyünk Chicagóba, Clevelandbe, talán még... A Jóisten tudja, még hova.

KARÁDY Nos, én biztosan nem megyek sehová. Ilyen állapotban.

HONTHY Ugyan, Katalin. Nyugodtan letagadhatsz pár évet.

KARÁDY Nézz rám! Nem ilyen voltam.

HONTHY Hagyd ezt most. Üzenetet hoztam.

IRMA Kitől?

HONTHY Attól, aki otthon a karmesteri pálcát tartja a kezében. De nem a színházban.

KARÁDY És mit üzent az a karmester úr? Vagy inkább elvtárs. Ti így mondjátok.

HONTHY Én nem. Szóval... hogy hazajöhetnél. Végleg.

KARÁDY Ennyi az üzenet?

HONTHY Ennyi. Nem elég? Tudjuk, hogy hiányzik neked Magyarország. A hazai járandóságod minden forintját jótékony célra utaltad. Hát mi ez, ha nem hazaszeretet?

KARÁDY És téged bíztak meg, hogy legyél a postás?

HONTHY Egyébként el nem tudod képzelni, mennyire imádnak téged otthon. Ha értem csak feleennyire rajonganának...

KARÁDY Érdekes ez az imádat. Hol imádnak, hol a halálot akarják. Ha valaki elárulja a hazáját, azt hazaárulónak hívják. De mit mondanak arra a hazára, amelyik elárulja a gyermekeit? Tényleg... van arra valami szó, Hanna?

HONTHY Gondold meg, Kati. Választ kell vinnem tőled.

Karády nem válaszol.

HONTHY Jávor is hazajött.

KARÁDY Meghalni. Én közben amerikai állampolgár lettem. Tudod, milyen nehéz volt elérni, hogy az legyek?! Egyelőre Amerika még nem árult el.

HONTHY Páger is otthon van, régóta. Él és virul. Kossuth-díjat kapott.

KARÁDY A vén szélhámos.

HONTHY Te is kaphatnál... Kossuth-díjat, Kati! Kossuth-díjat!

KARÁDY *nevetni kezd, nagyon hosszasan*

HONTHY Azért gondold ezt meg alaposan. Üzenj nekem, amíg itt vagyok. *Kivonul, színpadiasan.*

KARÁDY *még nevet* Kossuth-díjat! Jaj, Istenem!

20.

Zenei betét: My fair Lady betétdala, Ma éjjel táncolnék.

A rádióból szól a zene. Karády egy ideig hallgatja, aztán lezárja.

KARÁDY Ez nem az én világom. Mit érdekel? Már nem fogok színpadra lépni.

Telefoncsengés. Felveszi.

KARÁDY Hello! Who is that? ... Maga magyar? Gratulálok, hogy megszerezte a titkos számomat... Köszönöm a kérdését, gondolom, nem azért keres, hogy az egészségem felől érdeklődjön. ... Szó sem lehet róla... Nem adok interjút, Mr. Sándor. Már most is túl sokat locsogtam... Adok egy tanácsot. Keresse meg a Tony Curtist. Ő szívesen nyilatkozik, újabban rátalált a magyar gyökereire ... És felejtse el a számomat. Azt szeretném, ha az ott-honiak emlékezetében olyannak maradnék meg, amilyen régen voltam... Amikor sztár voltam. Mert az voltam, ezt nem lehet elvenni tőlem. Isten áldja! *Leteszi a kagylót.*

Irma egy plédet hoz Karádynak. Karády leül, Irma betakarja.

KARÁDY Még el sem mondtam neked, milyen álmom volt tegnap. Egy nagy automobilban ültünk. Mercedes volt, olyan, amelyet egyszer István küldött értem, vörös rózsákkal teleszórva.

IRMA Meghalt.

KARÁDY Kicsoda?

IRMA Ő. István, Ujszászy István.

KARÁDY Honnét veszed? Eltűnt. Lehet, hogy még él, valahol Szibériában.

IRMA Biztos, hogy nem él.

KARÁDY Hallottál valamit?

IRMA A Püskinél voltam. A könyvesboltban. Ott beszéltek, akik otthonról jöttek.

KARÁDY Nem hiszem el.

IRMA Jobban szeretted, mint engem?

KARÁDY Másképp, Irmus, másképp... én csak így tudtam élni. Ne haragudj rám.

IRMA Szóval, álmodban ültél abban az autóban...

KARÁDY Igen, mentünk a kocsival...

IRMA Mi ketten?

KARÁDY Te is ott voltál. Meg mások. Ott volt az anyám, a testvéreim, sok rajongóm, István, Jávor Pali, Egyed. Mindenki. Megálltunk, és kiszálltunk a Szent István-bazilikánál. Nagy tömeg várt minket. Az egyik bátyám, aki elesett a fronton, halkan énekelni kezdett. De én nem. Én nem énekeltem.

IRMA Miért nem akarsz hazamenni? Csak egy repülőjegy. Nem a világ vége... újra ünnepelnének.

KARÁDY Most már nem fontos, hogy ünnepeljenek. Azaz-hogy... mégiscsak, de másképp. Ha hazamennék, éppen azt a titokzatosságot tenném tönkre, amiért most odahaza annyira szeretnek. Azt, amiért még hosszú-hosszú évtizedekig izgalmas leszek nekik.

IRMA Mindig okos voltál. Ezért is szeretlek annyira.

KARÁDY *lassan mondja* Most végre olyan, mintha egy hosszú utazás után megpihentem volna. Itt az otthonunk, és ez jó. Nagyon jó. Közben *bejön az összes többi szereplő, lassan körülvesszik Karádyt.* Gyönyörű volt a siker, még szebb volt a taps, de szép és jó most a biztos nyugalom, amelyben élek.

A színpad lassan elsötétül. Irma hátramegy, meggyújt egy gyertyát. Közben halkan, majd egyre erősebben felhangzik a Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország című dal.

A HÓNAP ALKOTÓJA

Dorothy Bentley

Mindhalálig próbálkozni

Egész életemben visszafojthatatlan kalandvágy élt bennem. Tisztelességes úton jutottam hozzá: örököltem. Az elnyomás és az erőszak elől menekült magyarok gyermekeként születtem, tíz évvel az 1956-os forradalom után, melyet követően szüleim elhagyták a hazájukat egy szabadabb élet reményében. A vasfüggönyön túli világ számtalan új gondolatra inspirálta őket. Ahogy a szüleimének, az én életemnek is elengedhetetlen része lett az olvasás és a kreativitás.

Hat testvér közül a negyedikként születtem, ami ideális volt számomra: így nem tartoztam az idősebbek csapatához, akik gyors egymásutánban jöttek világra. Én átmeneti időszakban érkeztem, mikor a családom a délnyugat-ontariói vidékről egy öreg farmépületbe költözött az ontariói Stoney Creekbe, Hamilton mellé. A nővérem és köztem két év volt, köztem és az öcsém, illetve a legfiatalabb, sérült húgom között pedig három. Hatunk között összesen két fiú és négy lány volt. Idősebb testvéreim a ház körül és a birtokon segítettek a szüleimnek. A fiatalabbak elég kicsik voltak ahhoz, hogy az én dolgom legyen vigyázni rájuk, habár akkor nem éreztem át a szereppel járó felelősséget; úgy tekintettem a helyzetre, mintha alattvalóim vagy tanítványaim lennének.

Egy nap úgy döntöttem, hogy az öcsémre és rám ránc fér némi édesség, hogy egy kicsit vidámabbá tegye a hideg novemberi napot. Akkoriban a szüleim mindig elvitték a tejesüvegeket a boltba, ahol vissza lehetett váltani őket néhány centért – annyiért, amiből épp elég cukorkát lehetett venni. A konyhában egy üres tejesüveg várakozott, anyámat lekötötte, hogy éppen olvasott vagy írt

– szeretett volna egy nap publikáló íróvá válni –, a húgom, Mari-ka pedig szundikált. Az öcsém, Zoltán már elég idős volt ahhoz, hogy járni tudjon, ha megfogtam a pufók kis kezét, és nagyon is szívesen jött velem. Mielőtt elindultunk, ellenőriztem, hogy a szájában van-e a cumija, amivel anyánk biztosította, hogy csendben maradjon. Vagy egy kilométernyit sétáltunk felfelé Stoney Creek lankás dombján, a Barton Avenue-től a Lake Avenue-ig, a boltokig. Mikor útközben elhaladtunk a Lake Avenue School mellett, ahol az idősebb testvéreink tanultak, megálltam, hogy megmutassam Zoltánnak. Még csak álmodoztam arról, milyen fantasztikus kalandokba keveredhetnek ott. Az út hátralévő részét gond nélkül megtettük, mert a cukorka ígéretével tudtam biztatni az öcsémet, miután azonban visszaváltottuk a teljesüveget, egyik boltban sem találtunk pennys cukorkákat. Ahogy felhők kezdtek gyülekezni, egyre hűvösebb lett, és az öcsém orra folyni kezdett, a taknya lecsöpögött a cumi körül. Esni kezdett a havas eső, mégis épülettől épületig húztam magam után, míg végül egy rendelő kedves recepciósa megszánt minket, és adott néhány keménycukorkát, én pedig úgy döntöttem, legjobb, ha hazamegyünk. Miután visszafelé menet elfogytak a cukorkák, az öcsémnek elege lett a kalandból, már a cumi sem nyugtatta meg, és anyánk után kezdett bömbölni. Elkötelezetten, a kesztyűs kis kezébe kapaszkodva vezettem hazáig, ahol kiderült, hogy édesanyám időközben felhívta a rendőrséget. Nem igazán értettem, mi ez a nagy felhajtás: vagy hazaviszem a testvérem, gondoltam, vagy halálig próbálkozom. Anyám azután jobban szemmel tartott minket, bár akkoriban nem is gyanakodtam rá: ezért részeseülök abban a megtiszteltetésben, hogy elkísérhetem a könyvtárba, a szüleim által nyitott csemegeüzletbe és a vegyesboltba.

A következő ősszel óvodába mentem, a Lake Avenue Public Schoolba, ahol a többi gyerek könyörtelenül kicsúfolt. Hibáim között szerepelt, hogy akcentusom volt, furcsa frizurám (a hajamat anyám vágta), végül pedig „babalábaim”. Nem érdekelt. A viselkedésüknek hála bőven volt szabadidőm, amit az iskolai könyvtárban tölthettem az avokádózöld, hosszú szőrű szőnyegre

kuporodva, verses képeskönyvekkel az ölemben. Ott látogatott meg először a Szél, a Múzsám, aki tüzet gyújtott bennem, és akkor jöttem rá, hogy az életem elkerülhetetlenül össze fog fonódni a szavakkal. W. O. Mitchell azt írta *Who Has Seen the Wind* [Aki látta a szelet] című regényében: „A szél olyan, mint egy égre írt vers, egy üzenet Istentől azoknak, akiknek van szemük a látáshoz.”

A három idősebb testvérem és én mindennap hazacaplattunk házi gulyást és friss kenyeret ebédelni, aztán amíg ők délutánonként a *Frédi és Bénit* nézték, én gyakran felolvastam a kisebb testvéreinknek, és olvasni tanítottam őket. Hitoktatásban nem volt részünk, míg a szüleink egy nap úgy nem döntöttek, hogy mindegyikünket megkereszteltetik a St. Stephen's of Hungary Churchben (vagyis a hamiltoni Szent István-templomban), hogy megmentsék a lelkünket a pokoltól, majd be nem íratnak egy szigorú katolikus iskolába. Ez az új rendszer azzal járt, hogy hatunk közül négyen napi nyolc órát az iskolában töltöttünk, a két legkisebb gyerekre pedig nevelőnő vigyázott, hogy anyám elvégezhesse az egyetemet, és megtanulja, miként tegye magát hasznossá. Néhány értelmetlen korlát mellett a vallás alapvetően édes közösséget jelentett számomra a Láthatatlannal, ami a Múzsámnak is nevet adott.

Akkortájt az volt az elterjedt elképzelés a nők ideális életéről, amit Margaret Trudeau is jól példázott: megszabadulni a háziasszonyi lét korlátaiktól, és nagyvárosi nővé válni, divatos ruháttárral, karrierrel és gyakori partikkal. Maggie stílusos fotója megjelent a magazinokban és a hírlapokban, amelyek lehozták, hogy elvált a férjétől, Kanada miniszterelnökétől, és a Rolling Stones tagjaival, Mick Jaggerrel és Ron Wooddal járta a világot. Egy másik alkalommal Kubába utazott. Azok vad idők voltak; a nyugati világban a nők egyre több és több szabadsághoz jutottak.

Apám, aki eredetileg taxis volt Montrealban, akkor találkozott anyámmal, mikor ő épp ápolónőnek tanult, miután a Kanadában töltött első éveit állami gondozásban töltötte egy egyházi iskolában a quebeci Joliette-ben. Anyám gyorsan megtanult franci-

ául, halálosan beleszeretett apámba, aki nyolc évvel volt idősebb nála, és bilincseit ledobva elszökött vele Ontarióba. Apám azután egy dohánytermelő farmon dolgozott, és esti iskolába járt, hogy megtanuljon angolul, és malomépítői képzettséget szerezzen, amivel aztán az ország bármelyik részén elhelyezkedhetett. A munkájából elég jövedelem származott ahhoz, hogy eltartsa a családját, és vállalkozással is kísérletezhessen.

Anyám tizennyolc éves korától apámtól függött, és csak huszonhárom éves volt, amikor én világra jöttem. Huszonnyolc éves kora előtt hat gyermeke született, ami után készen állt arra, hogy változtasson az életritmusán, úgyhogy elvégzett az egyetemen egy könyvelői tanfolyamot angolul, és egy boltban kezdett dolgozni. Feltupírozta a haját, mint Jacqueline Kennedy, és mikor szülői értekezletekre kellett mennie az iskolába, mindig nagyon kiöltözött. A hetvenes években jártunk, mikor a nők elégették a melltartóikat, és elváltak a férjüktől, gyakran a gyermekeiket is maguk mögött hagyva.

A következő évtizedben éreztem, ahogy a szüleim lassan eltávolodtak egymástól. Apám jobban bízott anyám ragaszkodásában, mint anyám az övében, és kalandos utakra vitte őt, mind a hat gyerekkel együtt. Egy sor különböző járművet vásárolt, amelyekbe bepréselődve leszaladtunk a határtól délre, New York államba, ahol jó árfolyamon váltották a kanadai dollárt, hogy megvegyük a legújabb divat szerinti ruhákat; a nyári szüneteket pedig az Allegany State Parkban töltöttük, ahol egy nagy sátorral kempingeztünk, és úsztunk, vagy az Egyesült Államok valamelyikébe látogattunk New York és New Orleans között. Télen apám gyakran levezetett délre, Florida Keysig vagy még messzebb, ahol jól belaktunk rákkal és narancssal, és úgy tértünk vissza a kanadai télbe, hogy az orrunkról még hámlott a bőr a Mexikói-öböl partján túlzásba vitt napozás után.

Gyakran figyelmeztetés nélkül indultunk útnak. Apám csak annyit mondott: „Rakjátok el a fürdőruhátokat, elutazunk”, miközben berakta a Coleman tábori tűzhelyet és az öntöttvas serpenyőt a csomagtartóba. Olyanok voltunk, mint a Brady család egy

rendetlenebb verziója. Rádásul a szüleim borzasztó sokat vesekedtek útközben: anyám az aktuális olvasmányával az ölében ült, amelyet szendvicskészítő pultnak volt kénytelen használni, ahonnan nyolc embert kellett etetnie, miközben apám huszonnégy órát vezetett egyhuzamban, le Floridáig. Apám fejben más világban járt ezeken az utakon, és észre sem vette anyám nehézségeit. Arról beszélt, milyen volt, amikor még repülőgép-szerelőként dolgozott a magyar légierőnél. Egy ideig még arra is törekedett, hogy pilóta lehessen, de a családi élet ellehetetlenítette ezt a vágyát. Ehelyett időnként elvitt minket a repülőtérre vezető út melletti Dairy Queenbe, hogy csokiöntetes fagyaltot együnk, a repülőgépeket nézzük, és elmesélhesse, hogyan szökött át az osztrák határon: úgy döntött, vagy kijut a kutyák és a lövések ellenére is, vagy belehal a próbálkozásba.

Az egyik úton, amelyet az Egyesült Államok déli részébe tetünk, apám nagylelkűen vett nekünk egy hatalmas doboz jégkrémet, de a hőség és a pára közepette az egész azonnal megolvadt, és mivel se kiskanalaink, se csészéink nem voltak, anyám kidobta az egész dobozt a mozgó kombi ablakából az autópályára, mielőtt a ragacsos folyadék teljesen elborította volna. Apám másik jellemző hangulata az őrjöngő zsarnok volt, és visszakézből adott pofonjai még a hátsó ülésen is mindig eltalálták a célpontot, akármilyen sebességgel haladtunk éppen – semmit sem veszített taxisofőri képességeiből. Akkor még nem volt kötelező a biztonsági öv, úgyhogy az én kedvenc helyem a hátsó szélvédőnél volt, a kalaptartón, vagy lenn a padlón, az anyósülés mögötti lábnyi mély gödörben, ahol már kartávon kívül estem.

Mikor nem olvasott, vagy írt, anyám, aki úgy nőtt fel, hogy hajnal előtt kelt, mivel az apja pékségében dolgozott, rendszerint tésztát nyújtott a konyhaasztalon, vagy szilvásgombócot hengergetett cukorba és prézlibe. A vacsora paprikás csirke vagy lángos volt, serpenyős rostélyos vagy töltött paprika; és ő készítette a világ legfinomabb dobostortáját és ünnepi süteményeit. Sosem értettem, hogy bírta felválni a karamellizált cukorlapot, ami az előző pillanatban még perzselően forró volt. Amíg a konyhában

dolgozott, zenét hallgatott a rádión, apám pedig bort töltött magának, és táncolt: gyakran velem keringőzött, mert én voltam a gondtalan lánya, aki könnyen elmosolyodik, és mindig kész a kalandra. Felemelt a lábamról, és magával sodort, arcomat a bajszához szorítva. Én voltam apuci kislánya, és az idősebb testvéreim utáltak vagy ignoráltak, de én nem bántam, mert már akkor is erős öntudattal rendelkeztem; anyám pedig sosem korlátozta a könyvválasztásaimat, úgyhogy már fiatalkoromtól kezdve magam irányítottam a tanulmányaimat. Végigolvastam a könyvtár gyerekeknek és kamaszoknak szóló könyveit, és a kedvenc íróm Judy Blume volt: „az ujjlenyomataink nem fakulnak ki az életekből, amiket megérintünk” írta *Are You There, God? It's Me, Margaret* [Ott vagy, Istenem? Én vagyok az, Margaret] című regényében. Az ő és más írók bölcsességének morzsáin sokat rágódhattam magamban: gyújtóst lobbantottak a lángomhoz.

Szabados utazási szokásai mellett apám vállalkozó is volt. Csatlakozott a Kereskedelmi Kamarához, és beiratkozott a Toastmasters oktatási szervezethez, hogy megszabaduljon a magyar akcentusától, ami ugyan sosem sikerült neki, helyette viszont megtanulta, hogyan indítson be, és működtessen egy vállalkozást, és esténként gyakran gazdasági könyvek fölött görnyedt. A szüleim egy időre magyar csemegeboltot nyitottak. Engem magukkal vittek az üzletbe, ahol a hátsó irodában rajzolgattam, vagy a vásárlók hosszú sorát néztem, míg anyám pácolt húst szeletelt, és árakat ütött be a pénztárgépbe. A hűtőt kiszállított tejjel, sajttal és vajjal töltötték fel, és több tálca friss kenyeret hoztattak egy helyi pékségből. A szüleim erősek és céltudatosak voltak, és nekem úgy tűnt, bármit el tudnak érni, vagy ha mégsem, mindhalálig próbálkoznak.

A bolt sajnos már eleve bukásra ítélt vállalkozás volt, mivel hat gyermek nevelése, akik közül egy különös gondoskodásra szorult, az írással együtt túl sok munka volt anyám számára, és ezen az inspiráló feminista irodalom sem tudott változtatni. Anyám hamarosan kiégett, és egy hetet a kórházban töltött, mire felépült. Ez a minta aztán újra és újra megismétlődött az utolsó pár

évben, amit a szüleim együtt töltöttek. Ráadásul a múltbeli traumái is kísértetni kezdtek álmában. Margaret Atwood szavai *Lady Oracle* [Lady Orákulum] című könyvéből igaznak bizonyultak: „El akartam felejteni a múltat, de az nem felejtett el engem; megvárta, míg elalszom, akkor sarokba szorított.” Anyám újraélte a szörnyűségeket, amelyeket kisgyermekként látott a második világháború végén, majd tizenévesként a forradalom alatt, és az sem segített rajta különösebben, hogy apám szélsőséges kitörései már nemcsak engedetlen gyerekei, de a felesége ellen is irányultak.

Mikor a szüleim elváltak, és szétválasztották a családot is, megkönnyebbültem. Apám kapta meg a fiúkat, és elköltözött velük nyugatra, ahol újabb vállalkozásba kezdett, miközben egy olajhomokbányában dolgozott; anyámé lettek a lányok, vagyis csak én és a húgom, mivel a nővéreim már elköltöztek. Egy kis lakásban éltünk Hamilton Mountainben, ahol, miközben anyám tovább kísérletezett az írással, én is elkezdtem írni az első regényemet. Egyetértek azzal, amit Louisa May Alcott ír *A nyíló róza* című regényében: „...egy nőnek éppúgy joga és kötelessége, mint egy férfinak, hogy valami hasznosat tegyen az életében. Mi ugyan nem elégszünk meg azzal a sablonos szereppel, amelyet ti osztanátok ránk!”

A számos kiégés után, még mindig feldolgozatlan traumáival küzdve anyám nem állt a képességei magaslatán, és képtelen volt munkát találni, bár sosem hagyta abba az olvasást, az írást és az ötletek elemzését. Két megmaradt gyermekét hamarosan a Szociális Szolgálat vette gondozásába – mivel Kanada jó, liberális ország, hatékony támogatással –, így anyám egyedül maradt, és valamivel később rákot diagnosztizáltak nála, ami végül elemésztette. Mielőtt meghalt, rengeteg prózai művet vetett papírra, és sokat el is küldött különböző kiadókhöz. Egyetlen írása sem jelent meg, és a témáit csak sok évvel később láttam viszont számos más szerző könyvében: anyám ötletei messze megelőzték a korát. Abban az évtizedben és a következőkben én versekbe öntöttem ki a lelkem, és úgy olvastam az új írásokat és a régi

klasszikusokat, mintha egyszerre jelentettek volna menedéket és élelmet; minden egyes könyv egy-egy újabb ág volt, amely táplálta a bennem égő tűz lángját. „Semmilyen teher nem nehezebb, mint egy be nem teljesített lehetőség” – írta Gabrielle Roy. A tehetségemet súlyos tehernek éreztem.

Mi, lányok, a húgomat kivéve mind fokozatosan Nyugat-Kanadába költöztünk, hogy apánkkal éljünk a lehetőségek földjén. Ő folyton valamilyen kalandot kergetett, új üzletbe fogott, felváltva táncolt, énekelt, és dühöngött, bár nyugatra költözése után kicsit meglágyult. Újra megházasodott, és született még egy gyermeke – az új „apuci kislánya” –, majd a friss családjával Vancouverbe költözött, ami után már csak egyszer vagy kétszer, rövid időre találkoztunk.

Nyugat-Kanada volt az, ahol először jelentek meg novel-láim és cikkeim, majd verseim is, végül pedig könyveim. Végre eljutottunk – anyám és én – a megjelenésig. Helyette tettem, de érte is, és mindig boldoggá tett, hogy én lehettem a középső gyerek egy zavaros családban, ahol táplálhattam a lángom, a Múzsámat. Összegyűjtöm az ötletek tüzelőjét, és így lángra kapnak. És magamban őrzöm a tüzet: olvasok, ötleteket vizsgálok meg, írok. Ez a célom. És elégedett vagyok azzal, aki vagyok, és azzal, ahonnan jöttem: ez jelent számomra mindent. Ez az én kalandom, és én is mindhalálig próbálkozni fogok.

Három lány a cseresznyefán

*Teherautón vittek minket
Méztől zsongó gyümölcsösbe
Nyár hajnalán
Három lány
Három létra
Három tele kosár
Gyümölcsöt kóstoltunk
Mig megfestette az arcunk
Szárakat téptünk
Álló nap
Vödörből hideg víz
Merőkanáldal
Vörös ujjak
Vörös ajkak
Vörös lábak
Vörös arcok
A farmer egy standnál
Adta el cseresznyénk*

Háttér: A nővéreim és én más bevándorlókkal együtt az ontariói Fruitland közelébe mentünk nyári munkára, gyümölcsöt szedni. Ostobán rövidnadrágot vettünk fel, és a lábikráink hátulja élénkvörösre égett. A cseresznyéket azonnal le kell szedni a szárukról, ezt azonban senki sem mondta el – feltételezték, hogy már tudjuk. Emiatt szárustul szedtük, és a farmernek végül az útmenti bódéjánál kellett eladnia azt, amit mi szüreteltünk, ahelyett, hogy elküldte volna a többivel E. D. Smith lekvárfőző üzemébe. Borzasztó kínosan éreztük magunkat. Ennek a versnek azért egyszerűbb a nyelvezete, mert akkor még csak kiskamaszok voltunk.

Three Girls in a Cherry Tree

*We three sisters rode in a truck
To orchards humming honey
In July's dawn
Three girls
Three ladders
Three baskets full
We sweet fruit savoured
Till our cheeks stained suit
Fingers pulled stems
All day long
Cold drinks from water pails
Tin ladle song
Red fingers
Red lips
Red legs
Red faces
Farmer sold cherries
At roadside station*

Introduction: My sisters and I picked fruit as summer work near Fruitland, Ontario, with other immigrants and their children. We foolishly wore shorts and the backs of our legs burned bright red. Normally, cherries are pulled straight off the stems, but no one told us what to do, they assumed we knew. As a result, we picked the cherries with the stems on and the farmer had to sell our harvest at his roadside fruit-stand, rather than including the fruit in the shipment to E.D. Smith's jam factory. We were quite embarrassed. This poem is in lower diction as we were young teens.

Sophia tépett szoknyái

*Mikor az erdőből kitépik a fákat
földcsuszamlások, árvizek*

*Az egyetlen, még drágább helyre költöznek.
Tépett szoknyákban Sophia, isteni
nőies, még kitart Konstantinápolyban
szabadulásra várva*

*Hínár, habléány indák összefonódnak
a móló alatt
felnyomakodva, taszítva
a teremtés újraéleszt és megőriz, egy eukatasztrófa
vár, hogy megtörténjen*

*Rétegről rétegre kibomló
örök drámákban játszunk,
egy multiverzum,
melyet szem nem látott*

Tattered Skirts of Sophia

*When trees are torn from the forest
mudslides and floods
They are moving to the only place more expensive.
The tattered skirts of Sophia, the divine
feminine endures at Constantinople
awaiting liberation*

*Lake grass, mermaid tendrils, entangle
beneath the dock*

*pushing up, repelling
creation works to revive and restore, a eucatastrophe
waiting to happen*

*We play in eternal dramas
unfolding layer by layer
a multiverse
no eye has seen*

Mama köténye

Theodore Roethke *Papám keringője* című verse inspirálta

*Almazöld kockás
Jó erőkre varrva
Mint pofon, ha gyermek
Nem hajlik a szóra
A csinosra hímzett
Keresztöltés jól tart
Húsvéti zsemlék
Keresztként kitárt kar
Tyúkanyó csirkéi
Jézus szent keresztje
Hit, vallás, hagyomány
Óv Mama köténye*

My Mama's Apron

Inspired by Theodore Roethke's poem, My Papa's Waltz

*Apple-green gingham
Whip-stitched strong
Like whipping kids*

*Who persist in wrong
Pretty needle gathers
Cross-hatch design
Hot-cross buns
Cross-motion align
A mama gathers chicks
Jesus' holy three
Faith, religion, tradition
Mama's apron 'round me*

A pék lányai

*Karjuk nem vaskos, mint a francia
veknik, derekuk sem csomós, mint
a kalács,
ujjuk cukros fahéjat hint
ajkakra és sebekre,
reszelt almával tölt meg
egérlyukakat és denevérfészkeket,
himnuszokba mártott héjak,
lisztet virágzó szoknyák
mint illatos tündérpor száll
anyáról lányra konyháról
konyhára otthonra az illat
beivódik tarkókba, ívekbe, derekakba
lábakba mézbe mártott karácsonyi
piskóta medvecukor ragyog
át
vonatfüttyökön és hajókürtökön
Tortátlan éhínségek túlélői
pocsolyákba mártott héjak
bűvészek kopott fillérékért
légkeveréses sütőkbe zárva*

*néma az utca és a part
cukormázás nyelvén
mennybe mártott héjak*

Baker's Daughters

*Arms not as large as French
loaves nor waists knotted like
Challah
fingers sprinkle sugar cinnamon
across lips and wounds
stuffing apple fillings
in mouse holes and bat nests
crusts dipped hymns
skirts flowered flour dust
like fairy dust scented blown
mother to daughter kitchen
to kitchen home fragrance rub
on neck napes, arches, small of back
legs honey-dipped Yule
logs licorice blaze
through
train whistles and ship blasts
Survivors of cake-less famines
crusts dipped in puddles
magicians for worn pennies
encased in convection ovens
mute to glazed language on
streets and shore
crusts dipped in heaven*

Fivérek sétálnak

Vincent Van Gogh *Út ciprusokkal és csillaggal*
című festményéhez

*Szenvedélykitörések a hold
sugaraiban, a búzában játszadozva.*

*A nap éjre vált, fivérek
kart karba öltve.*

*Ragyogó ezüst
egek
n y ú l n a k
vonásról
tovább
szerető
vonásra—*

*mérgezett festék
az ecset
hegyén,
karfiolvirág
a padlón.*

*Levelek siklanak, mint patakok, át
téren és időn. Fivérek*

távol

életükben.

*Egy lövés s a buja vér
hozta őket
egy | ü | vé.*

Brothers Walk

Inspired by *Road with Cypress and Star*
by Vincent Van Gogh

*Bursts of passion in moon
beams, playing in the wheat.*

*Day turns to night, brothers
arm in arm.*

*Luminescent silver
skies
s t r e t c h
stroke
by
loving
stroke—*

*poisoned paint
on paintbrush
tip,
cauliflower flower
on floor.*

*Letters glide like rivulets through
place and time. Brothers*

apart

in life.

*A single shot and a social bite,
brought brothers
side | by | side.*

Lég szereti Földet

[A versben különböző népek mitológiai jelennek meg, de elsősorban azok a magyar népmesék inspirálták, ahol a Szél vad nőként jelenik meg.]

*Lég szereti Föld nyári költészetét
Mély kanyonjai közt kanyarog
magasan száll Föld viharos gondolatai közt
érintésre vágyva Lég a forró fön
kristályos fuvallatot suttogva
félreértett forgószelet
Föld felhúzza domb-vállait
Morogva komor morózus rekedt fagyos
alakja mint Aktaión de végül hív
Lég díszítetlen ékes gyászában
Földnek adja könnyeit a vershez
Artemisznak mutatja magát
kar a karhoz
orr az orrhoz
láb a lábhoz
has a hashoz*

*Hosszú szél-tincsei lezúdulnak
végig Föld
sás orrlyukán
dombhát ujjai közt*

*Lég az övére helyezi ajkát suttogva
Meséld el verseid*

Lég illatát kileheli Föld éhesen melengeti

*Kitör a bőség
Föld mondja verseit
levelek virágok gyümölcs
De –*

*Lég nem maradhat tovább Tél már libabőrt kelt
Lég őszi levélbánattal vallja meg szerelmét*

*Föld sose nyughat el is fordul
A víztükrön látja Lég alakját
Bocsánatot se kér az örök agglegény
Lég célra tartja nyilát de elvakítja a gyász*

Air Loves Earth

[Reminiscent of the Hungarian folktale character Wind as a fierce woman, the poem an amalgamation of myths from various traditions.]

*Air adores Earth's summertime poetry
She curves low along his gorges
high along his weatherly thoughts longing*

*to touch She is a Chinook warming
dumping crystalline drifts whispering
a misunderstood whirlwind
Earth hunches hill shoulders
Rumbling brooding morose hoar frost
shaped as Actaeon he finally beckons
Air unadorned sumptuously mourning
gives Earth her tears for poetry
She masquerades as Artemis
Arm for arm
nose to nose
leg to leg
belly to belly
Her long h-air-tunnels tumble
around his
bulrush nostrils
his foothill fingers*

*She places her lips on his whispering
Tell me your poetry*

She exhales her fragrance He warms her hungry

*Abundance breaks
Earth speaks his poetry
leaves blooms fruit
But—*

*Air cannot cling longer Winter raises chill-bumps
she confesses her love with autumn-leaf anguish*

*Ever driven Earth turns away
Seeing her known form reflected in a pool
He retreats unapologetically ever the stag
Sorrow blinds her as she aims her arrow*

Máglyák

Megpróbálom felidézni, ahogy magyarul beszéltünk

*Tízévesen barna-rózsaszín táskát kötöttem
cipzárral, és egy lány adott nekem
egy porcelánegeret egy teásdobozból,
amit az anyja nem fog hiányolni*

*Tízévesen anyám hajnal előtt kelt, hogy dolgozzon
a pékségben, amit a kommunisták elvettek*

*Tizennégy évesen ujjbeggyel simogattam a barkát,
a rossz irányba szúr, a jó irányba selymes,
s a fiú arcát, mikor lassan és mélyen csókolt*

*Tizennégy évesen anyámat elküldték Budapestre,
tanulja meg az iskolában, hogyan tegye magát hasznossá*

*Tizenöt évesen Ontarióban a szekrénybe húztam
a hosszú, vörös telefondrótot, míg a fiúmmal beszéltem,
mint egy köldökzsinórt anyám
konyhájából a kerek asztallal és öntött
fehér székekkel az új mosógép mellett, ami egyszerre
kimosta az összes ruhánk, míg tönkre nem ment*

*Nem volt szárítónk, csak a kötél, amire
kiteregettük a turkálóban lelt holmikat,
megfagytak a novemberi ónos esőben,
mereven hoztuk be őket, mint a holttesteket*

*Egyszer egy madár ült a ruhaszárítóra,
megrántottuk és a madár holtan esett le
a törékeny fűbe, a konyhakert mellett,
ahová még el kellett vetnünk a krumplit*

*Százszázalékos kelet-európai vagyok
a DNS-teszt szerint. Csak bámultam rá, és próbáltam
nem utálni az embereket, akik magyarokat öltek
Budapesten a Rádió előtt*

*A fiatalok és a szerelők valahogy elkapták
a rohadékokat, megkötözték, és halálra
verték őket mielőtt elmenekültek
elhagyták szüleik konyháját, hogy elgyalogoljanak
Ausztriába és Olaszországba és egy hajóra várjanak
valahová, akárhová, ahol nem fogják őket
megeősöztetni vagy lelőni a kenyérsorban*

*Tizenhat évesen anyám nézte, ahogy
Budapesten az összes könyvet
máglyán elégetik, és sírt.
Nem az ÖSSZES könyvet, mondta*

*Anyámmal minden héten elmentünk
a közkönyvtárba könyvekért.
mindketten egész kupacot hoztunk haza.
ő a nyári hőségben melltartóban
olvasott, én a szófán hevertem*

*Apám, egy volt katona is elhagyta Budapestet.
Nem értette meg François en Montréalt,
de megértett egy csinos nővérkét,
aki magyar anyanyelvén beszélt*

*Gyermeki énem a figyelmükre vágyott,
és hogy olyanok legyenek, mint a barátaim szülei.
Beszélj angolul, mondták.
Honnan kellett volna tudnom, hogy bennem
ott szendergett a szenvedély, hogy tintát igyak,
és anyanyelvemen öntsem vissza a papírra*

*Magyar vérem irányította kamaszkorom
minden napját, ahogy krumplikat ástam
a fagyott kertben, mint akit száműztek Szibériába
arra vágyva, hogy madár szálljon le, álmomban csókolózva*

*Ez a test szeretett, és szült, és dolgozott, és mosott,
és rejtett, és felfedett, és sírt, és nevetett, és
szerzett, és elvesztett — sokat veszített,
de sosem annyit, mint anyám, aki mindent elveszített*

*A köldökzsínórom kitekeredett, mint a telefondrót,
hangokat keresett, származást —
de a másik végen csend volt,
nem Liszt vagy Kodály*

*A máglyák elnyelték a könyveket és a történelmet,
és válogatás nélkül felperzseltek a múltat*

Bonfires

I try to remember how we spoke Hungarian

*At ten I knitted a brown and pink purse
with a zipper and a girl gave me a
bone-China mouse from a tea box
her mother wouldn't miss*

*At ten, my mother woke before dawn to work
in the bakery the communists took away*

*At fourteen I ran my fingertip along pussy willows
wrong-way bristle, and right way cowlick
on his face when he kissed me long and slow*

*At fourteen my mother was sent from her town
to Budapest, to school, to learn to be useful*

*At fifteen, in Ontario, I pulled the phone's cord
long and red, to the closet chatting with my boyfriend
like an umbilical cord from my mother's
kitchen with the round table and moulded
white chairs next to the new automatic washer
that washed our clothes in one load till it broke*

*We had no dryer except the line where we
stretched the latest finds from the thrift store
they froze in the November sleet and
we brought them inside stiff like corpses*

*Once a bird sat on the clothesline
we jerked it and the bird fell dead on
the brittle grass next to the kitchen garden
where there were still potatoes to dig*

*I am one hundred percent Eastern European
my DNA test said. I stared at the result and tried to
stop hating the men who killed Hungarians
in front of Radio Budapest*

*The youth and mechanics somehow caught
the bastards and tied them up and beat
them to death before they ran away
left their parents' kitchens to walk to
Austria and Italy and wait for a ship to
somewhere, anywhere they would not be
raped or shot in a bread line*

*At sixteen, my mother watched them
burn all the books in Budapest*

*in bonfires and she cried.
not ALL the books, she said*

*Every week, I went with my mother
to the public library to borrow books.
we each brought home a stack.
she read in summer heat in her bra
while I sprawled on the sofa*

*My father left Budapest, too, a ex-soldier.
he did not understand François en Montréal
but he understood a pretty nurse
who spoke his native Magyar*

*My childish self longed for their attention
for them to be like my friends' parents.
speak English, they said.
how was I to know that inside of me
was slumbering the passion to eat ink
and spill it back onto paper in my mother tongue*

*My Hungarian blood controlled me every day
of my adolescence as I dug potatoes from
the frozen garden like an exile to Siberia
waiting for birds to land, kissing in a dream*

*This body has loved and borne and worked and washed
and covered and uncovered and cried and laughed and
gained and lost—lost so much
yet never as much as my mother, who lost everything*

*My umbilical cord unfurled like the phone cord
searching for voices, lineage—
there was silence on the other end
no Liszt or Kodály*

*Bonfires consumed books and history
and indiscriminately scorched the past*

Angol irodalom az osztályban

*irodalomórán az osztályban
aggódom az osztály-
zatok miatt, az osztályharc miatt,
osztály-illúziók miatt, ahogy aggódom
fehérségem miatt, mert nehéz elrejteni
rózsaszín szeplősségemet,
és a nem létező férfi rokonságom
téves elképzelései miatt
mindig nagy i-vel és ponttal
a mondat végén
elmesélem nekik erős női őseim
történetét, a nővért és a bírót,
az anyai nagyszüleim forradalmát
Kelet-Európa egy szeletében, melyet
megtiport a patriarchális erőszak szülte
fasizmus és kommunizmus
leosztott szerepükben szolgáltak
az étkeztetésben, az élelmiszer-termelésben,
a gépgyárakban és a politika
fogaskerekeinek olajozásában,
és csendben éljeneztem a melltartóégetést
az új országban
az új kanadaiak által
levetik a patriarchális haladást
elmondom nekik a történetet
a romantikusait
az igazat
egy női főhőssel*

*egy olasz hajó hasában
mint rakomány mellékszálként
az importált gyerekgyártóval, hogy benépesítse
az őslakosok földjét
ismeretlen nyelveken gagyogva
régi gyapjúkabátokat viselve, amit
európai birkákról nyírtak le
a meztelen birkák reszketnek
a kanadai földön
egymást melengetve mesékkel és étkekkel
közös vonásaik közepette*

*nem vagyok olyan, mint a gyarmatosítók, mondom
nem vagyok gyarmatosító, remélem
gyarmatosító vagyok, jövök rá
legalább ismerjük el e-mailjeink
utolsó sorában dőlt betűkkel, hogy mi
összebújó birkák vagyunk, telepések vörösre
festett földön vörös földön
legalább ismerjük el minden apánk
brutálisát
(és néhány anyánkét),
ahogy egymást ölik minden földön
végig isten földjén (válaszd a megfelelő
istent vagy Istent—bocsáss meg minden vélt sértést)
írjuk meg a győztesek
és az elfeledettek őszinte történelmét,
a vérük tömegsírokból kiált,
és ismerjük el az alig élőket a sérülteket
akikre új melltartót adtak—a kormány
szoptatós melltartóját a birkák etetésére*

*irodalomórán az osztályban aggódom
az osztály miatt*

English Language Arts Class

*in English language arts class
I worry about class
rank, about class-wars, about
class illusions, as I worry about my
whiteness, my difficult to hide
pinkish-tan freckledness
about the misconceptions of my
nonexistent fraternal paternity
with the always capital i and full-stop
period ending
I tell them the story of my strong female
ancestors, the nurse and the judge
the maternal grandparents' revolution
in a slice of eastern Europe trampled
by fascism and communism designed
by patriarchal rape
serving allocated roles
in food service, in food production,
in machinery production, in keeping
political gears greased production
and I silently applaud the bra-burning
in the new country
by new Canadians
unhooking patriarchal progress
I tell them the story
the romantic one
the true one
with a female heroine
in the belly of the Italian ship
like cargo with the subplot of
imported baby-maker to populate
Aboriginal soil
babbling in tongues unknown*

*wearing old woolen coats from
European sheep shorn
the naked sheep shivering on
Canadian soil
warming each other with tales and meals
amid their commonalities*

*I am not like the colonists, I say
I am not a colonist, I hope
I am a colonist, I realize
at least let us acknowledge at the bottom
of our emails in slanted letters that we
are huddled sheep, squatters on land
painted red land
at least let us acknowledge the brutality
of all our fathers
(and some mothers, too)
in killing one another on every soil
all over god's earth (choose the appropriate
god or God—forgive any perceived offense)
let us write honest histories
of the winners and the forgotten
their blood crying out from their mass
graves, and let us acknowledge the barely living
wounded hooked into a new bra—a government
nursing-bra keeping the sheep fed*

*in English language arts class, I worry
about the class*

Attila

*Az autóm neve Attila, a vad
harcos után, amiért
kibírta, hogy egy részeg
szülő nekihajtott egy dzsippel,
mert a gyerekek vécépapírba tekerték
a háza előtti fát
És a koccanást a jávorszarvassal
alkonyatkor az öt-negyven-kilencesen
a lejtőn Okotoks felé
A füzesből jött, széles, mint egy
plakát, megfordult, az utolsó
pillanatban félrerántottam, csak
zsenge hátsóját kapta el Attila visszapillantó
tükre, a sárvédőt súrolta, szőrcsomók
akadtak be a karosszériába
És Attila a Fordot is kibírta, hátulról
ment neki, mint egy csődör, Edmontonban
nem a sör volt, csak egy szimpla tévedés
meredek lejtőn parkolás
De a horpadások az ajtón — Ne már,
srácok!
Ő már nem jár a szervizbe
Úgy viseli harci sebeit, mint diadala
jelvényeit, mert meghódította Kanada
vidéki és városi útjait és parkolóit
A seriff már nem bántja, csak
mosolyog és bólint, ahogy villogó
fényekkel az elöl haladó új autót űzi*

Attila

*My ride is called Attila, after
the fierce warrior, for how
he took the ram from the
drunk parent in a Jeep in the side panel
for the kids' toilet papering his front-
yard tree
And the brush with a twilight moose
on highway five-forty-nine on the
downhill slope into Okotoks
Out of the willow stand he came wide
as a billboard but he turned at the last
moment as I fishtailed, and clipped
him in this young rear with Attila's side
mirror, he glanced off the fender, tufts of
hide hairs imbedded at the quarter-panel
And Attila took the bump of a Ford in
Edmonton, on his hindquarter like a stallion
no beer involved, a simple misjudgement
parking on a steep drive
But all the door dings— C'mon
people!
He no longer goes to the shop
He wears his war wounds like badges
of conquest on the Canadian
country and city roads, and parking lots
The Sherriff no longer harasses him and
simply smiles and nods while passing with
flashing lights for the shiny ride ahead*

Nyelvünk

*Miért vetted el
Mi nem volt tiéd
És nem adtad, ó, Kanada
Nyolc évig
Csak franciát kaptam
De ajkamról
A padlóra hullt
Az angol leigázta
Anyanyelvemet
Nyolc emberért
Idegen nép szülöttei
Vad lovasok és királynők
Hízeltetés hódította
Nyolc emberért
A nyelv elvált
Örökségtől és családtól
Nem emlékszünk
Nem beszélünk
Csak képek vannak
Szavak nélkül
Zene szöveg nélkül
Már nem tudjuk, hogy
Mondjuk: szeretlek*

*Milyen nyelven
beszélünk majd
A mennyben*

Our Language

*Why did you take
What was not yours
You gave it not, Oh Canada
For eight years
French was given to me
But it slid from
My lips to the floor
And English colonized
My mother tongue
For eight people
Birthed of foreign race
Fierce horsemen and queens
Sweet-talk conquered
For eight people
Language divorced from
Heritage and family
We cannot remember
We cannot speak
There are only images
Without words
Music without lyrics
We cannot recall how
To say I love you*

*What language
will we speak
In Heaven*

Kritikák Dorothy Bentley írásairól

SUMMER NORTH COMING [A NYÁR ÉSZAKRA JÖN]

„A Summer North Coming [A nyár északra jön] mind a szöveg, mind az illusztrációk miatt olyan könyv, melyhez mindenképpen érdemes visszatérni és elgondolkodni rajta. Bentley szavai egyszerűségükben is dúsak, Bartram illusztrációi pedig tele vannak olyan részletekkel, melyeket csak a sokadik olvasásnál fedez fel az ember.”

(Dave Jenkinson szerkesztő)

ESCAPE FROM THE WILDFIRE [MENEKÜLÉS A FUTÓTŰZBŐL]

„2021. június 30-án a Brit Kolumbia területén fekvő Lytton porig égett. Dorothy Bentley, aki Ontarióban született, és hosszú ideje Albertában élt, végig figyelemmel kísérte a szomszédos tartományban zajló eseményeket. [...] Bentley, aki korábbi, észak-albertai otthonában maga is túlélte egy pusztító tűzvészt, egy iskolásoknak szóló regényen kezdett dolgozni a témában. [...] Az Escape from the Wildfire [Menekülés a futótűzből] gyermekeknek szóló regénynek indult, de ahogy átdolgozta az első vázlatokat, Bentley úgy döntött, inkább fiatal felnőtteknek szóló regényt ír, így ugyanis részletesebben feltérképezhette a kamasz hősei által megtapasztalt érzelmeket és hangulatokat – a szerelmet, a kiábrándulást, a döbbenetet. A történet tele van akciódús, helyenként meglehetősen rémisztő eseményekkel, amelyek – ahogy olvasóink is jelezték – a kevésbé lelkes közönség számára is vonzóvá tehetik a könyvet. »Jacket magát sem az olvasás, sem az írás nem érdekli igazán a könyv elején« – mondta Bentley a főhőséről, akinek életét aztán megváltoztatja egy kis inspiráció,

és az az érettség, melyet a túlélésért való küzdelemnek köszönhet.”

(Gregory McNamee, Kirkus Reviews)

NATURE DIVINE [ISTENI TERMÉSZET]

„Bár a versek témája hétköznapi, olyan képekkel vannak átitatva, melyek megmaradnak az olvasó elméjében, táplálják a lelkét, és a mennyeket dicsérik. Engem Mary Oliver írásaira emlékeztettek: hasonló szellemiség, hasonlóan könnyed szavak. Nagy örömmel olvastam őket.”

(Marcia Laycock szerkesztő, író)

„Tömör szóképei révén Bentley képes megmutatni a szépséget a legkisebb dolgokban (még egy szerény légyben is), közben átadva annak határtalan nagyszerűségét. Hatásos, mégis megkapóan egyszerű képei betekintést engednek egy költő szívébe és a mulandósággal szemben tanúsított érzékenységébe.”

(John Perrodin szerkesztő, író)

„Csodálatos kötet. tele meglepetésekkel – és sehol egy klisé. A különféle versformák mintha csak átlebegnének a könyvön: kellemesen megleptek, ahányszor csak lapoztam egyet. Bravó!”

(Katherine Matiko költő)

Fordította: Gerencsér Anna

„Csak a múltunk ismerete által érezhetjük magunkat igazán egészeknek”

Gerencsér Anna interjúja
Dorothy Bentley-vel

Dorothy (Dorottya) Bentley magyar származású kanadai író, költő, képregényrajzoló és volt újságíró. Eddig egy képeskönyve (*Summer North Coming [A nyár északra jön]*, 2019), egy ifjúsági regénye (*Escape from the Wildfire [Menekülés a futótűzből]*, 2022) és számos novellája, verse, cikke, képregénye és interjúja jelent meg. Jelenleg a Writers' Guild of Alberta igazgatótanácsának alelnöke, illetve kreatív írást tanít Okotoksban. Az utóbbi időben kezdte el felfedezni magyar örökségét és a hazát, ahonnan szülei az 1956-os forradalom után emigráltak. Ebben az interjúban élettapasztalatairól és irodalmi pályafutásáról beszélgettünk.

– Akkor ismertük meg egymást, mikor a rokonaidat próbáltad felkutatni. Mesélnél arról, miért vágtál bele a családfakutatásba? Sikerült eddig ismeretlen családtagokra bukkannod?

– Néhány évvel ezelőtt döntöttem úgy, hogy készítek egy családfát a gyerekeim számára. A férjem oldalán rengeteg információ volt a brit rokonságról, az én magyar szüleim háttéréről azonban szinte semmit nem tudtunk, mivel már mindketten meghaltak, és amíg velünk voltak, sem meséltek sokat. Csatlakoztam egy családfakutató oldalhoz,

amely hozzáférést ígért egy sor történelmi dokumentumhoz, de ott sem találtam semmit, ezért úgy döntöttem, elvégeztetek egy DNS-tesztet. Így azonban csak egy-két nagyon távoli rokont találtam, és mikor felvettem velük a kapcsolatot, egyiküket sem érdekelte annyira a kérdés, hogy hajlandó legyen összehasonlítani a jegyzeteinket, hogy megtaláljuk a közös ősrököket. Mindeközben a saját kutatásom és a *Family Search*, illetve a *My Heritage* oldalak révén több embert is találtam a megfelelő vezetéknevével, és nekik is írtam. Ezek a hívások kezdetben szintén nem vezettek eredményre, úgyhogy a *My Heritage* segítségével elvégeztettem egy újabb DNS-tesztet, és ezúttal sikerült közelebbi rokonokat találnom. Most már több éve dolgozom ezen a projekten.

– *Voltál már Magyarországon? Szeretnél majd (ismét) idelátogatni?*

– Igen, előző nyáron voltam Magyarországon az egyik húgommal. Két rokonnal is találkoztunk, fantasztikus élmény volt. Meglátogattuk a városokat, ahol a szüleink felnőttek, és élvezték, hogy ismét a gyerekkorunkból ismert fogásokat ehetjük. Otthon éreztük magunkat, de sajnos komoly nyelvi korlátokkal szembesültünk: mivel elhanyagoltuk a beszédet, a gyermekkorunkban megszerzett magyartudásunk nagy részét elvesztettük.

Amikor visszaértünk Kanadába, üzenet várt a *Family Search* oldalon: egy unokatestvérünk szintén családfakutatást végzett. Azok, akik szeretnék, ha megtalálnák őket, felrakják a családfájukat az oldalra, hogy a rokonok azonosíthassák a közös ősrököket. A felhasználók dönthetnek úgy, hogy a még élő családtagok adatait vagy akár az egész családfát elrejtik, de azoknak, akik családfakutatást végeznek, minden apró információ sokat számíthat. Nagy öröömre több európai országban is találtam közeli rokonokat. Egyikük sem beszél azonban angolul, ezért úgy tervezem, hogy majd akkor térek vissza Magyarországra, amikor már jobban beszélek magyarul.

– *Milyen volt kanadai magyarként felnőni? Milyen hatással volt az életedre az, hogy egy kisebbséghez tartozol?*

– Kisgyermekkoromban a szüleim csak otthon beszéltek magyarul, és mikor az idősebb testvéreim elkezdtek az iskolát, úgy

döntöttek, hogy elsősorban angolul kell beszélnünk, mert azt szerették volna, ha asszimilálódunk. Amikor iskolába mentem, még akcentusom volt, amiért az óvodában kiközösítettek – emiatt az iskolás éveim alatt nagyon csendes voltam, pedig szerettem énekelni az iskolai kórusban is. A külső megfigyelő szerepe azonban jól jött, amikor írni kezdtem.

Idővel a testvéreim és én asszimilálódunk, de nem hiszem, hogy a szüleimnek valaha sikerült volna. Úgy gondolom, az akcentusuk néha már önmagában megakadályozza a bevándorlókat abban, hogy előbbre jussanak a társadalomban, és ehhez jönnek még az adott kisebbséggel szembeni előítéletek és sztereotípiák. Azt hiszem, ez volt az egyik oka annak, hogy kamaszként és fiatal felnőttként eltávolodtam az örökségemtől.

– *Több versedben, például a Három lány egy cseresznyefán és a Máglyák címűben is írsz a gyermekkori nehézségekről. Hogyan tükröződnek ezek a korai évek a verseidben, miként inspiráltak az írásra?*

– Nemrég úgy döntöttem, elvégzek egy BA-képzést angol szakon. Évekig húzódoztam ettől, mert a kreatív írás sokkal jobban érdekelt, mint az irodalmi tanulmányok és a kritika. Arra jutottam azonban, hogy ha szépirodalmi szinten szeretnék írni, ahhoz bölcsészeti tanulmányokra is szükségem lesz. Az egyetemi – köztük a költészeti – tanulmányaim alatt kezdtem el úgy érezni, hogy szeretnék a gyermekkori élményeimről és az örökségemről is írni. Akkor döbbsentem rá, hogy számomra ezek milyen értékesek és jelentőségteljesek, mások számára pedig érdekesek lehetnek. Ráadásul minél távolabb kerül valaki a gyermekkortól, annál nosztalgikusabban érez iránta, ha sikerül elkerülnie, hogy élet küzdelmeitől és nehézségeitől megkeseredjen.

– *Az 1956-os forradalom után sok magyar emigrált Albertába. Vannak ott magyar barátaid, olyan magyar közösség, amelynek a tagja lehetsz?*

– A szüleim Dél-Ontarióban még találkoztak néha más magyar családokkal, velük azonban nem maradtunk kapcsolatban. Az utóbbi időben azonban csatlakoztam a Calgaryi Magyarok

Kultúregyesülethez. Igazán üdítő volt hasonló háttérű emberekkel találkozni: az azonos tapasztalataink a biztonság és a bajtársiasság érzetét nyújtják nekem.

– *Mit jelent számodra kanadai magyarnak lenni?*

– Bevallom, fiatal koromban nem örültem különösebben, hogy magyar vagyok, mert nem találtam még meg a helyemet, ráadásul az ember könnyen megadja magát Kanada homogenizáló hatásának. De ahogy többet tudtam meg a magyar történelemről, irodalomról és kultúráról, értékelni kezdtem az örökségem, sőt büszke lettem rá. Elkezdtem felfedezni, hogy a magyarok ellenállók, zseniálisak és szenvedélyesek, és a magyar ideálok engem is megérintettek. Most mélységesen átérzem, milyen fontos, hogy megőrizzük (vagy visszaszerezzük) a nyelvünket és az örökségünket, mert csak a múltunk ismerete által érezhetjük magunkat igazán egészeknek.

– *Megosztottad velünk, hogy újra magyarul tanulsz. Mennyire emlékszel a gyermekkorodból? Szeretnél majd magyarul is írni?*

– Sajnos nem emlékszem többre, mint egy óvodás szegényes szókincsére, bár ebbe beleesnek mély érzelmi töltetet hordozó szavak és frázisok is, mint például a „fagyalt” vagy a „karácsony”, amelyek felébresztik bennem a gyermekkori otthon iránti nosztalgiaát.

Sosem tanultam meg magyarul írni-olvasni, de most ezt is pótolom. Azt azért el kell mondanom, hogy édesanyám igyekezett megtanítani a gyermekeit magyarul – felírta az ábécét egy nagy fekete táblára, és órákat adott nekünk, mi azonban hamar meguntuk. A nyelv iránti megújított elkötelezettségemmel azt remélem, hogy a közeljövőben majd magyarul is írhatok verseket, és már most magyar költők verseit olvasom.

– *Mikor kezdted el írni? Mikor döntöttél úgy, hogy irodalmi pályára lépsz?*

– Amikor ötéves voltam, úgy határoztam, hogy könyveket fogok írni. Beleszerettem a képeskönyvekbe az iskolai könyvtárban. Rövid verseket és történeteket írtam, és kis könyvecskéket készítettem otthon. A középiskolai újságban meg is jelent né-

hány írásom, s az iskola végeztével nekivágtam az írói pályának, kezdetben sajnos nem sok sikerrel. Befejeztem egy regényt, és elküldtem egy kiadónak, de annyira magamra vettem az elutasításukat, hogy aztán nem tudtam továbblépni. Ezt követően vagy tíz évig nem is próbáltam semmit kiadni, amíg el nem végeztem egy kreatívírás-kurzust az egyetemen.

– *Most már elég sikeresnek mondhatod magad: két regényed és számos novellád, versed és cikked is megjelent. Nehéz volt eljutni idáig?*

– Elvégeztem egy levelező kurzust a szabadúszó újságírásról, ahol megtanultam, hogyan fejlesszem az ötleteimet publikálható írássá, és hamarosan már cikkeket és rovatokat írtam, szerkesztettem, és nonprofit szervezetek kiadványait adtam ki. A sikerre további siker épül – a tanítványaimnak is azt mondom, hogy ha nem adják fel, sikeresek lesznek. A siker szubjektív fogalom. Íróként az ember mindig tanul, és igyekszik egyre jobb lenni, nem úgy, mint például a tornászok, akik rendszerint még tizenévesen elérik a csúcsteljesítményüket. Egy írónak ott az egész élete, hogy fejlődjön. Az írás, a kutatás, a szerkesztés, az anyagok beküldése, a kritika fogadása és az újraírás mind kemény munka, de ez az egyetlen foglalkozás, ami örömmel és meglelégedéssel tölt el. És minél nagyobb a kihívás, annál nagyobb dolognak érzem az eredményt, mikor végre elérem a célot. Egy másik nehézség az írás során, hogy olyan témát találjak, amiről eredeti módon tudok írni. Itt az élettapasztalat és az önismeret felbecsülhetetlen érték.

– *Mit szeretsz a legjobban az írói létben? Van olyan része, amit nem kedvelsz?*

– Amit nem szeretek, az üzleti része, illetve az a hozzáállás, hogy csak annak tulajdonítunk értéket, ami jól eladható, mert a szívből szóló írások, mint a költészet, nem hoznak valami sok bevételt. Az olvasók gyakran mégis a költészetben találják meg az érzelmi felszabadulást vagy a katarzisélményt, és a nemzeteket is a költőik ítélik el, vagy bátorítják. Percy Bysshe Shelley szerint „a költők a világ el nem ismert törvényhozói”. A költők a megfi-

gyelők, a kanárik a szénbányában, a próféták és a tréfamesterek, akik felváltva figyelmeztetnek, nyűgöznek le, és nevettetnek. Mi lehetne ennél jobb szórakozás? A képeskönyvek, a versek és a regények mind műalkotások lehetnek, mindegyik a maga esztétikájával. Egy mű megalkotása pedig igazán boldogít, különösen, ha valamilyen bátorító elem is van benne, vagy univerzális témákat körvonalaz.

– *Több verset is írtál a magyar örökségről, az 1956-os forradalomról és a szüleid kivándorlásáról. Hogyan fogadták ezeket a kanadai olvasók?*

– Nemrég írtam meg a *Szonett a magyaroknak* című versemet a calgaryi magyartanárom kérésére a Kultúregyesületnek a forradalom emlékeztetőre tartott ünnepségére. Az egyesületben nagyra értékelték a verset. Azonban bár sikerült több verset is publikálnom különböző folyóiratokban, a legtöbb kanadai kiadó nem igazán nyitott az olyan európai vagy metafizikai témájú versciklusokra, melyekben Istenről is szó esik.

– *Egy másik visszatérő témád a természet szépsége és törékenysége – ez nemcsak a verseidben jelenik meg, de mindkét köteted központi témája is. Miért áll hozzád ilyen közel a természet?*

– Mikor fejben sorra lehántom az életről az emberek által alkotott rendszereket, azt kérdezem magamtól: „Mire van igazán szükségünk?” A természet alapvető alkotóelemei kellenek ahhoz, hogy gyarapodjunk. Amikor kint vagyok, és körülvesz a természet, érzem, ahogy eltölt a béke, és megfiatalodom: a természetten keresztül tudok kapcsolatba lépni a metafizikaival is. *Nature Divine* [Isteni természet] címen megjelenő verseskötetemben is ez a kapcsolódásélmény fogalmazódik meg.

– *Mik a terveid íróként? Újabb regényen dolgozol, esetleg versesköteten?*

– Jelenleg három versesköteten is dolgozom. Az első, amit már említettem – *Nature Divine* – 2025 januárjában jelent meg. A második kötet központi témája a magyar örökségem, a gyermekkor, a családi élet, a nyelvi kérdések és más korai hatások lesznek. Reményeim szerint ez is megjelenhet még 2025-ben. A

harmadik, amihez csak lassanként adok hozzá egy-egy új verset, világhíres művészi alkotások, illetve az utazásaimon szerzett benyomások által inspirált versekből fog állni. Ezek mellett egy következő regényen és egy képeskönyvön is dolgozom.

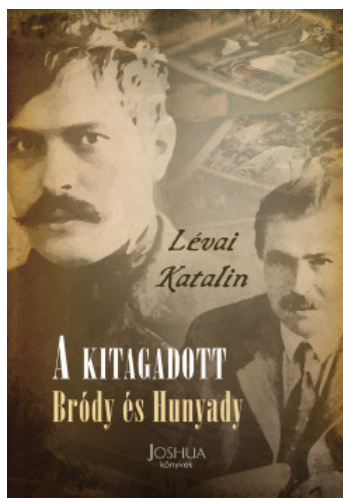
– *Mit üzensz a magyar olvasóidnak?*

– Amikor fiatalkoromban az örökségemre gondoltam, úgy képzeltem el, mint a családuk egy megkopott hímzett terítőjét, amit ki kell dobni, hogy friss alkotás kerülhessen a helyére. Idővel azonban megtanultam, hogy büszke lehetek a magyar identitásomra, az őseim hagyományaira és hitére, és arra az ellenállásra és minden nehézséget legyőző kitartásra, ami erőssé és szenvedélyessé teszi a magyarokat. Éltem a posztmodern életstílusnak megfelelően, és közelebről is láttam a sötét oldalát – olyan pusztító bestia ez, mely csak káoszt tud okozni, s végül majd felfalja önmagát. Míg a posztmodernizmus dekonstruálja a társadalom alapjait, ideértve a családot és a hitrendszereket, én azt mondom, magunkkal kell vinnünk őseink eleven örökségét a jelenbe és a jövőbe. Hiszek benne, hogy ezáltal az életünk és a költészetünk is sokkal gazdagabb és holisztikus lehet.

Pusztai Ilona

A két Brunyady, avagy Bródy és Hunyady regénye

Lévai Katalin legújabb, tizenhatodik könyve jellegzetes apa-fiú történet, ugyanakkor szereplői révén a 20. század magyar történelméhez is kulcsot ad, ahogy ezt a fülszövegben írói hitvallásként olvashatjuk:

„A nemzedékről nemzedékre öröklődő kis történetekből áll össze az úgynevezett nagy történelem. A távoli események a sajátunkká válnak, s végül jelenné lesz a múlt.”

A kitagadott a századelő irodalmi és társadalmi háttéréből kibontakozó regényes életrajz, az apa, Bródy Sándor és a fiú, Hunyady Sándor szenvedélyes kapcsolatával a középpontban.

A századforduló népszerű írója, Bródy Sándor egy rövidre tervezett, ám hosszúra sikeredett kolozsvári utazás során szeret bele a városka ünnepezt színésznőjébe, Hunyady Margitba. Ám a két, homlokegyenest más mentalitású, életvitelű, neveltetésű, vallású ember kapcsolata nem tartott sokáig. Közrejátszott ebben Bródy nyughatatlan természete, akit folyamatosan hajtott a vadászösztön. Egy fiatal lány, Rosenfeld Bella (későbbi felesége) kedvéért elhagyja a gyermeket váró Hunyady Margitot. Hunyady Sándor így csak sokára, tizenkét évesen találkozik apjával, hogy elkezdődjön irodalomtörténetünk egyik legbonyolultabb apa–fiú kapcsolata. A gyermek Hunyadynak nemcsak azzal kellett szembesülnie, hogy a semmiből előkerült apja ünnepezt író, és mellé négy törvényes fiútestvér is kapott, akikkel közösen vetélkedhet, harcolhat az apai

szeretetért, figyelemért, hanem azzal is, hogy keresztény nevelése ellenére apja révén félig zsidó. Ez a tény viszont mindvégig hangsúlyosan rányomja bélyegét kapcsolatukra. Hunyady hiába apja kedvence, hiába hasonlít bohém, depresszióra hajlamos természetében is a legjobban az íróra az öt fiú közül, Bródy szemében mindvégig a keresztény gyermek marad, a kitagadott. A címválasztás egyrészt utal Bródy sorsára, akit a '20-as évek elején felerősödő antiszemitizmus hatására pont egykori barátja, Gárdonyi Géza, a Magyar Írók Szövetségének elnöke tagad ki zsidó származása miatt a magyar irodalomból. Másrészt utal Bródy reakciójára, aki az őt ért sérelmeket kedvenc keresztény fián torolja meg, megszakítva vele minden kapcsolatot, végleg száműzve őt a szívből. Szimbolikusan az apa temetésén csúcsonyul ki Hunyady kitaszítottasága, mikor a rabbi testvéreivel ellentétben az ő kabátja hajtókáját zsidó szokás szerint nem hasította be.

„– Mert félig zsidó vagy magad is – hallotta az anyja hangját.

Vajon melyik fele zsidó, és melyik keresztény? A szíve zsidó? Ki dönti ezt el?”

A sokáig az apa árnyékában élő fiú, aki nyomasztó teherként hordozta szeszélyes természetű apja szeretetének és szeretetmegvonásának minden terhét, saját identitásának bizonytalanságait, végül máig legjelentősebb műve, *A fekete szárú cseresznye* vígszínházi sikere után szabadul fel a ránehezülő apai példakép hatása alól, találja meg saját hangját.

„És ebben a pillanatban végre kiszabadult apja égre vetülő hatalmas árnyékából, és egyszerre azt érezte, hogy joga van itt állni, joga van ehhez a talpalatnyi boldogsághoz, és hogy könnyebb legyen a szíve, mint valaha.”

A szerbek és magyarok együttélésének ellehetetlenüléséről szóló darab így egyben Hunyady sorsát is jelképezheti. Ő is két

világ, mentalitás határán ingadozott, keresztény szellemben nevelve, félig zsidóként. Élete egyetlen fix pontját a tehetséges, művelt, finom lelkű édesanya jelentette, akit kamaszként veszített el, míg imádásig rajongott apjához egész életében ambivalens viszony fűzte. Ebből is fakad természetének végtelen magányossága, ahogy a Bródy örökségként ránehezedő depresszió, öngyilkossági hajlam is.

Bár apa–fiú regényről van szó, mégis az apa alakja a karakteresebben megrajzolt. Nemcsak azért, mert Bródy a máig jelentősebbnek tartott író, hanem azért is, mert Lévai Katalin regényének alapja Hunyady Sándor életrajzi kötete, a *Családi album*. Ebben az 1934-ben megjelent műben Hunyady gyermekkorát és legfőképpen, saját szemszögéből láttatva, az apjához fűződő „se vele, se nélküle, mégis mindig szorosan együtt” viszonyát állítja a középpontba. Ugyanígy Bródy és Erdős Renée szerelmi viszonyának a regényben bemutatott epizódjai is ismerősek lehetnek a tájékozottabb olvasóknak a Menyhért Anna által megírt Egy szabad nő, Erdős Renée regényes élete című életrajzi művéből, amely az író nő pályakezdő éveit, benne kiemelten a viharos Bródy-kapcsolatot tárgyalja. Az apa figurájának jelentőségét csak tovább fokozza, hogy a Bródy-életrajz eseményei mellett párhuzamosan az életmű jelentősebb darabjainak születéséről is képet kapunk. Ugyanez a szintén író Hunyady esetében kimarad. Pedig apjához hasonlóan ő is a vele, körülötte történelemből merített ihletet elbeszéléseihez, színdarabjaihoz, és olyan, máig közkedvelt filmek születtek novelláiból, mint a *Lovagias ügy*, a *Három sárkány*, az *Erdélyi kastély*, a *Bakaruhában* és az *Egy erkölcös éjszaka*.

Külön írói érdeme Lévai Katalinnak az erős atmoszférateremtő készség. Olvasás közben szinte magunk előtt látjuk a pesti és kolozsvári kávéházak, szerkesztőségek, színházak pezsgő, bohém világát, ahol az apa, majd a nyomdokaiba lépő fiú életének eseményei zajlottak. Ugyanakkor a jellemrajzok vázlatosan elnagyoltak, sematikusak. Az író nő csak egy-egy fontos jellemvonást kiemelve ragadja meg karakterei személyiségét. Az apa–fiú

kapcsolat lélektani motivációs rugóinak kibontása is felszínes, hiányzik a mélylélektani elemzés. A regény ezen apró fogyatékosságai fakadhatnak az epizodikus szerkesztésből, abból, hogy a regény több évtizednyi időt ölel fel. Így Lévai Katalin inkább az atmoszférateremtésre és a sodró lendületű cselekményvezetésre helyezte a hangsúlyt a pszichologizáló lélekábrázolás helyett. Lévai Katalin *A kitagadott* című regénye mindazonáltal ráirányíthatja a figyelmet a mára már kismesterekként számon tartott Bródyra és Hunyadyra, és remélhetőleg sokakat ösztönöz arra, hogy felfedezzék vagy újraolvassák – ahogy a korszakban kettősüket nevezték – a „Brunyadyak” műveit.

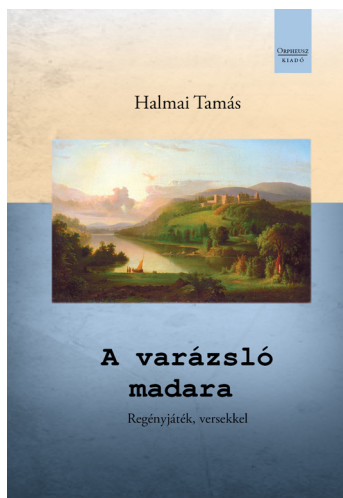
Acsai Roland

„A tisztaság himnuszai”

Halmai Tamás költő és esszéíró határfeszegető könyvvel jelentkezett. *A varázsló madara* című munkája a líra és a próza, az esszé és a fantasy, az irodalomra nevelés és az ökotudatosságra való figyelemfelhívás, az ifjúsági irodalom és a felnőtteknek szánt művek határterületein mozog, és akkor még a művek filozófiai rétegét nem is említettem... A könyv az alcím szerint „*regényjáték, versekkel*”-ként határozza meg magát.

Mivel e kötet fő vonulata a líra, kezdjük a versekkel! A művek magukon viselik a Halmaiktól megszokott különlegesség jegyeit. Mind a transzcendens és az optimizmus felé figyelés révén, mind a nyelvi megformáltság alapján. A kötetbe iktatott versek jórészt jambikus ritmusúak vagy trochaikusak, és ütemhangsúlyosak egyben, mint az *Agancsa közé a holdat* című, vagyis jól megformáltak.

Érdekes megfigyelni, hogy a forma mennyire a tartalom kifejezője is. Szerintem ebben a mesével és fantasyvel erős kapcsolatot ápoló műben nem véletlenül kerültek fölénybe a hétszótagos sorokból felépülő versek: „*Ki a sötét szobából, / kiül a napra élni*” (*Irgalom*), hiszen a hetes szám köztudomásúan a mesék, legendák s mitikus világképek egyik varázsszáma, valamint a Bibliában is nagy jelentőséggel bír. Vagyis a versforma visszaüt arra, amiről a vers szól. Itt van például Halmai verseinek sokszor jambikus lejtése, amely emelkedő, vagyis a felfelé – a transzcendens szférákba – haladást, az előre felé mozgást szimbolizálja. A trocheus viszont ennek ellentéte, mivel ereszkedő, s ilyen módon

az időben visszafelé haladást szimbolizálhatja. Ezért találjuk a trocheusokban írt verseket régiesnek. Az ősi mitológiára visszautaló *Agancsa közé a holdat* című vers jó példa erre. Ám nézzünk egy konkrétabb esetet is arra, amikor a forma kézen fogva jár a tartalommal: „*Röpi a kétszárnyú madár*” – kezdődik a *Kiáltótorony* című vers második strófájának nyolcszótagos sora, ám a következő verssor már váratlanul tízszótagosra tágul, vagyis átszakítja a nyolc szótag határát, hiszen így folytatódik: „*átszakítja az ég határait*”.

Ebből a szempontból van egy másik érdekes vershely is, méghozzá a már említett *Agancsa közé a holdat* című költeményben. A vers három sor kivételével ősi, felező nyolcasokkal dolgozik, vagyis a metszet a negyedik szótag után található, de ebben a három sorban elcsúszik: „*mögötte fekszik a távol, / agancsa közé a holdat, / hátára veszi a holtat*.” Ezek a sorok egy mitikus szarvasról szólnak, és három ütemmel bírnak, vagyis két sormetszettel: „*agancsa / közé a / holdat*”. Ez a 3/3/2 tagolás megengedi a sornak, hogy legyen egy középső része (míg a felező nyolcasnál erre nincs lehetőség), vagyis, hogy a költemény a versforma szintjén is ábrázolja az állat szarvai közötti holdat (bár nem a hold szó került középre, hanem a „közé a”, de így még metairodalmibb, és humorosabb). A versbéli szarvas összevissza futkosását pedig a lihegéssel és zihálással összeköthető, feltűnően rövid szavakkal fejezi ki az „*erre fut vagy arra futna*” sor.

Nem szabad kihagyni Halmai alliterációit sem. „*Miért kanyargok, és kiért könyörgök*” – záródik a Garabonc első énekeként megjelölt, *Egyszerre kezdődni* című vers (egyébként Garabonc a tanárként is működő Halmai Tamás alteregója a könyvben). Az alliteráció – a szókezdő mássalhangzók ismétlődése – itt a háromszor felbukkanó k képében jelentkezik. Viszont az ezt megelőző verssor („*mintha tudnák ásványok, göröngyök*”) azért nagyon érdekes számomra, mert ugyanezt a három k-s alliterációt csinálja meg, csak ellentétesen, a szavak végén: „*tudnák ásványok, göröngyök*”. Én ezt a jelenséget anti-alliterációnak nevezném el. Egyébként az sem mellékes, hogy ennek a versnek az első

két versszaka Chevy Chase-strófában íródott, amely Arany János *A walesi bárdok* című művéből lehet ismerős, aztán az utolsó strófákra átvált más idomra.

A tévedés elkerülése végett hadd mondjam el, nem állítom azt, hogy ez a formai-tartalmi párhuzam mindig tudatos – egyébként nagyon sokszor az! –, de amikor öntudatlan, akkor nem más mutatkozik meg, mint az irodalom csodája: a nyelv kel életre, mint-ha valahonnan „súgnák” ezeket a sorokat. A költő néha tudatosan, néha öntudatlanul varázsol, de a lényeg úgyis a varázslás.

Mielőtt elvesznénk a líra „egyenes labirintusában”, gyorsan le kell szögeznünk, hogy azért mégis prózakötettel van dolgunk. Vessünk hát egy pillantást Halmai prózanyelvére, mely szótagokig hatoló megkötöttség nélkül is megformált nyelv. Erős zeneiségű, hangszimbolikával gyakran élő, organikus és tudatos struktúra. Stilizációja úgy természetes, hogy szép. Gyakran használ szokatlan szavakat a stílus izgalmassága kedvéért, a meglepetés erejéért. *„Nekizúdulunk a meredélynek”* – írja a *Wolf álmában*, vagyis a *nekizúdul* kifejezést használja a megszokott, s hangalakjában is hasonló *nekilódul* helyett. Halmai próza-hasonlatairól is érdemes szót ejteni, melyek szintén a költészet felé kacsingatnak: *„kába szomorúsággal tekintett körbe, szemében egy nyájavesztett pásztor gyermekkkora vesztegelt.”* Aztán itt van még a derűvel kapcsolatot tartó, finom nyelvi humor vibrálása: *„azt hiszi a sivatagról, hogy szemérmes hegyvonulat”* – olvassuk a filozófiailag is visszafejthető, mégis humoros megfogalmazást. De ide tartozik még ez a két sor is (bár most megint egy versből), melyet tévedésből abszurdnak is vehetnénk: *„Egyetemes szeret-nék lenni, / mint a petrezselyem.”*

A mű a párhuzamos valóságokat próbálja megközelíteni az irodalom, és főleg a költészet segítségével, mely maga is egy párhuzamosan létező univerzum. Ezért szereplői egyszerre több világban és több személyiségben otthonosak. Az iskolás lány, akit a valóságban Leának hívnak, egy másik valóságban a Mezítszív névre hallgat, és így tovább a többi szereplő esetében is. Mivel a történet kiindulópontja egy gimnazisták számára szervezett er-

dei kirándulás, az olvasó akaratlanul is az ifjúsági irodalom zsánerébe utalhatja a művet. (Aztán rájön, hogy mégis más, mégis több ennél, nem mintha a pusztán ifjúsági irodalom kevés lenne.) Ezt az ifjúságnak-szólást erősítik a könyv praktikus tanításai, melyek elsősorban a lány mappájában található verselemzésekben bukkannak elő. Halmai nagyszerű verseket választ Lea mappájába Nemes Nagy Ágnestől, Takács Gyulától (ezt a szép találatot külön kiemelném), Balla Zsófiától és más költőktől (köztük egyébként jómagamtól is), és e művek titkaiba nagy költészeti népszerűsítő hittel, szakmai hozzáértéssel be is avatja az olvasót. A „regényjáték” eljut a megzavart harmóniát érintő konfliktushoz, majd a konfliktus megoldásán át a megismerés katarziséig: *„A világ nem tudhatta, mi történt, csak megélte a változást.”* Vagyis, aki egy valós történetre kíváncsi, azt is megkapja ebből az esszéregényből, de recenziómban nem szeretnék többet elárulni a cselekményéről.

Halmai Tamás a hit embere. Hisz az irodalomban, a költészetben. Az olvasásban, és az olvasóban. A diákokban, a jövő generációjában. Nem tételes hit ez, de megélt, hiteles, és belülről fakadó. Annyira tapasztalati úton szerzett, és annyira élményszerűen átadott, hogy a könyv végére az olvasó is kénytelen lesz hinni mindezekben. Ezért a szerzőt csak el nem múló hálánk illetheti.

Megjegyzés: A könyvben idézőjelek nélkül szereplő *Kiáltótórony* és a *Növények nevére* című versek bújtatott intertextusokként funkcionálnak a szövegtestben (csak a kötetvégi hosszú jegyzetben kerülnek feloldásra): a szerzőjük Filip Tamás, valamint Mezey Katalin. Mivel a szöveg szerves részét képezik, együtt elemeztem őket a Halmai-sorokkal.

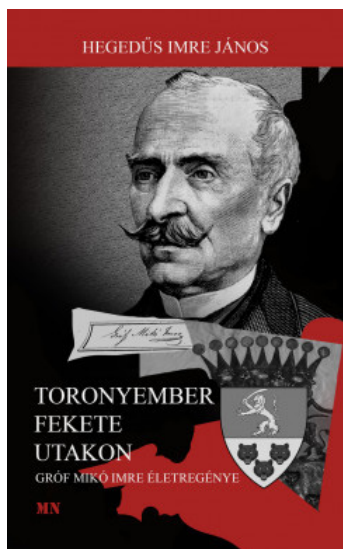
Gáspár Ferenc

Példabeszéd

Hegedűs Imre János képes arra, hogy ne csak saját – egyébként kiváló – novelláit írja, hanem alárendelje magát egy-egy nagyobb ügynek is. Ilyen ügy volt a mártírhalált halt Moyses Márton életéről szóló, *Az ötödik kerék* című regénye is, de ezúttal – ha lehet egyáltalán ilyen összehasonlítást tenni (nyilván nem lehet) –, a székely fiúnál a magyar történelemre sokkal mélyebb hatást gyakorló személyről, Gróf Mikó Imréről írt életregényt.

És itt meg kell állnunk egy pillanatra. Mert arról, hogy Moyses Márton 1970-ben a kommunista párt brassói székháza előtt felgyújtotta magát, roppant kevesen hallottak itthon, a szűkebb „kishazában”. Na és Mikó Imréről? Jómagam is csak annyit tudtam, hogy Sepsiszentgyörgyön van a Székely Mikó Kollégium. El is szégyelltem magam, amikor Hegedűs Imre János könyvét elolvastam. Tudniillik az Erdélyi Gazdasági Egyesület, a Kolozsvári Közlöny, az Erdélyi Múzeum Egyesület – ami tulajdonképpen az erdélyi akadémia, csak azért lett egyesület a neve, nehogy a Habsburg elnyomók belekössenek –, a Székely Mikó Kollégium, a Kolozsvári Nemzeti Színház mind az ő nevéhez fűződik!

És akkor még nem beszéltünk a forradalom alatt a hegyi mókák által felégetett nagyenyedi Bethlen Kollégium újraindításáról, vagy arról, hogy az 1867-es, a kiegyezés utáni első magyar kormány közlekedésügyi minisztereként az ő nevéhez fűződik a vasútvonalak kiépítése egész Nagy-Magyarországon, hogy ő a „béke grófja”, a fiához írt *Irányeszmék* megalkotója, a Magyar

Történeti Társulat (1867. június 13.) és a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem megalapítója.

A servus humillimus (alázatos szolgálja) köszöntést gróf Mikó Imre halálosan komolyan vette, ő mindig csak szolgálni akart, hazájának, népének, családjának. Az ám, a család! Már a megszületése is tragédiával indult, mert édesanyja, Mikes Borbála gyermekági lázban elhunyt, majd ugyanez történt harmadik gyermekük megszületése után feleségével, Rhédey Máriával, majd legidősebb lányával, Máriával szintén. És előbb még meghalt a fia is, a nevét egyedülként továbbvivő, és természetben, szorgalomban őreá hasonlító Ádám, mindössze tizenkilenc évesen. Nem véletlenül adta Hegedűs Imre János könyvének ezt a címet: *Toronyember fekete utakon*. Mert a messzire látó erdélyi toronyembernek utaznia is kellett: legelőször még csak Nagyszebenbe, mikor a császár az erdélyi tartomány kulcsemberevé, kincstárnokává jelölte, másodszor viszont már Bécsbe, mert V. Ferdinánd egyenesen erdélyi kancellárnak akarta, és ő nem akarta elfogadni ezt a tisztséget. A levél 1848 május közepén érkezett, s ekkor már Pesten és Bécsben is kitört a forradalom, ám a császár először nem is értette, hogy a gróf mit szeretne: „*Erlauben Sie mir, es kann nicht sein*” – mondta. Engedelmeivel, ez nem lehetséges.

Aztán mégis kinevezett valaki mást (Apor Lázárt), de előtte még elhagyta a forrongó, ideges császárvárost. Mikó Imre is utazott volna haza, imádott (szerelmes levelezésük részleteinek bemutatásának Hegedűs egy egész fejezetet szentel) feleségéhez, ám ezúttal Teleki József erdélyi főkormányzótól érkezett levél, melyben arra kéri őt, „*maradjon, s hatalmas tekintélyével támogassa Erdélyt, mindenekelőtt az Unió ügyét. Magánügy helyett közügy... Ilyen volt a kor, ilyen a század*” – állapítja meg a könyv írója.

Mit tehetett hát Gróf Mikó, a császár után utazott Innsbruckba, a birodalom mélyére. Ott Batthyány Lajos miniszterelnökkel együtt sikerült elérnie, hogy a császár végül 1848. június 10-én aláírja az áprilisi törvényeknek azt a cikkelyét is, amely Erdély és Magyarország egyesüléséről rendelkezett.

Ekkor a „béke grófja” (így nevezték el a kortársak) még hazaútazhatott, nem úgy, mint második ausztriai útjáról, mikor a sérelmi feliratot vitte az uralkodóhoz, melyben a magyarok – konkrétan az Erdélyi Főkormányzószer – tiltakoztak az erdélyi polgárháború kirobbantása ellen. Az udvar szokása szerint két-színű játékot űzött, egyfelől szentesítette a törvényeket, másfelől a románságot uszította a magyarok ellen.

„Mikó Imre azon a napon, 1848. december 2-án indult útjára, amikor megfosztották trónjától V. Ferdinándot, és törvénytelenül, az országgyűlés szavazata nélkül a 18 éves Ferenc Józsefet állították a helyébe.”

És a grófot, a rangos követet Olmützben kihallgatás helyett az új császár súlyos jogsértéssel házi őrizetbe záratta.

Mikó Imre a tétlenséggel töltött hónapok alatt lesoványodott, megbetegedett, és amikor a következő év tavaszán megkapta a hírt, hogy felesége, Rhédey Mária meghalt, majdnem utána ment gyászában.

Fontosak ezek az önéletrajzi részletek, mert könnyű elintézni a következő évek sikereit, a fentebb már említett vasutat és egyetemet, az akadémiát és a többi, vagyis a vasszorgalommal tevékenykedő gróf Mikó Imre tetteit azzal a közhellyel, hogy a „munkába menekült”.

Hegedűs jó érzéssel láttatja, hogy inkább a felmenőktől és tanáraitól megtanult kötelességtudat munkálkodhatott benne. Az elszánt hit és akarat, hogy a haza javára való szorgoskodás előrébbvaló minden magánéleti bajnál, nehézségnél, tragédiánál. És ehhez az elszántsághoz megfelelő türelem, diplomáciai érzék, anyagi javak társultak, és ez az erő vonzotta a hozzá hasonló gondolkodású erdélyi nemeseket és értelmiségieket is, akik szívesen csatlakoztak hozzá nemes vállalkozásaiban.

Hegedűs mindemellett úgy ír, mintha a nagyszülei meséit hallanám, főleg, mikor a gróf gyermekéveit, majd a felesége iránti szerelmét láttatja.

Neki, úgy hiszem, sikerült az írásaiban megoldani a székely népnyelv és az ún. „irodalmi nyelv” egybeboronálását, úgy, hogy a helyi ízek is megmaradjanak, de mégse okozzon nehézséget a „határon túli” budapesti olvasóknak a regény befogadása.

A címbéli „fekete utak” tragédiákat sejtetnek, de ebben az évszázadban épül, szépül az ország, és vele Erdély. Hegedűs jó érzékkel megemlíti Kossuth *Kasszandra-levelét*, de nem sokat időz ennél a momentumnál. A történelemben utólag is nehéz okosnak lenni.

Inkább a példa, ami előttünk lebeghet. Igyekeznünk kell a házáért munkálkodni, ha mi, kései halandók talán soha nem is érhetünk a toronyember magasságába.

Oláh András

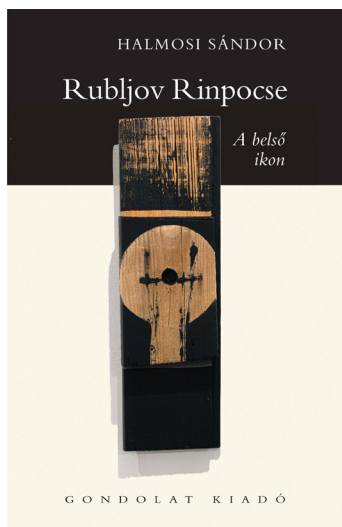
„Eljött az idő a számadásra”

Halmosi Sándor versei különleges atmoszférát sugároznak. Olyanféle spirituális és filozofikus töltet van bennük, ami megalapozza, hogy a hétköznapi eseményzuhatagából kitekintve egészen egyedi szemszögből lássunk rá a minket körülölelő világ kérdéseire. Ezek az írások a lét értelmét kutató, az életet valóban megélni akaró ember szándékait és lehetőségeit próbálják felderíteni.

A föl villantott témák, valamint a kötet verseinek nyelvezete már önmagában elégséges ahhoz, hogy töprengésre, megállásra készítse az olvasót. Gyakran apró – csak az egyén számára lényegesnek tűnő – nüanszok adják az apropót a költői megszólaláshoz, de mögöttük folyamatosan jelen van az a fajta misztikum, ami már a kötet címéből is levezethető: a jézusi tanításból fakadó szeretet és a keleti vallásfilozófiák alapját képező meditáció.

Már a cím is különleges és figyelmet keltő. A híres XV. századi orosz ikonfestő, Andrej Rubljov neve és a tibeti vallási hagyományokhoz kötődő, reinkarnációra utaló kifejezés került egymás mellé. A kapcsolódó alcímbe rejlt utalással pedig egyértelművé teszi a szerző, hogy a világ és önmagunk megismerése végett invitál bennünket „elmélkedésre, Istennel való csendes, elmélyült beszélgetésre”.

A civilizáció helyett a modernizáció labirintusába tévedő ember gyötrődését, töprengését és kutakodását fogalmazza meg, amikor kimondja: „*A világ köldökét keresem. / Benned már any-*

nyiszor megtaláltam. / De téged még sohasem.” (A belső ikon). Halmosi Sándor ugyanis – Babits Jónásához hasonlóan – ahhoz a ponthoz próbálja visszakalauzolni az olvasót, amikor még tiszta volt a szándék, s a bűneink nem értek „hetedhét óceánig”. Oda kell tehát visszatalálni, üzeni a költő, „amikor még emberek voltak” (*A éneklőmesternek, az bálnáknak zsoltára*).

Mindehhez szükség van markáns hangra, vezérszólamra, harangkondulásra, azaz valamiféle egyértelmű jelre és irányító erőre, hogy az arctalanságból kilépjünk, és megértessük ezzel a lecsupaszított „csakazértis” világgal a gondviselés metaforákba csomagolt üzenetét.

Arra figyelmeztet, hogy amíg „Két lator figyel feszülten bennünk”, csak a haldoklás tanúi maradunk: „*olyanná leszünk / mint a horzsolások Káin kezén*” (*Horzsolások*). Az ikonfestők és harangöntők szellemét kell követnünk, s akkor „*Amihez nyúlunk, lángra kap*” (*Feljebbvitel*).

Ám ehhez meg kell találni önmagunkat. És a ránk szabott feladatot. „*Mert belé vagyunk helyezve a világba, mint / belénk a szomorúság és egymásnak öröme*” – magyarázza a költő *A fenntartható csodákról* című művében – amelyet egy korábbi kötetből, a 2004-ben megjelent *Gileád* című versgyűjteményből emelt át.

És nem kell mindig harsáynak lenni. Az elnémulás is üzenetértékű lehet. „*Ahogy a költő hallgat nem hallgat úgy senki*” – írja a *Zalán futása* című költeményben. A némaság persze ebben az értelemben nem tagadás, és nem is elhallgatása a dolgoknak. Sokkal inkább dacos szembefordulás. Kitartás a hitből fakadó igazság mellett.

Az elnémulás a befelé fordulás felé vezet. Akár a vezeklés egyik stádiuma is lehet. Ezt erősíti a környezet elhalkulása: „*Csendül tanul a legutolsó sírás is (Istenszéke)*.”

A bűn felismerése, megvallása a tisztánlátás első lépcsőfoka. Ez alapozhatja meg a lélek nyugalmát. Jövőnket magunk építjük. Elrontani is mi tudjuk. Ne herdáljuk el a felkínált lehetőségeket, addig cselekedjünk, míg van lehetőség a korrekcióra, míg lehet „hittel hitet babonázni!”

Erről szól a Zarándoklás a cédrusokhoz Selmezbányán című alkotás is. Itt ölelkezik össze Csontváry magányos cédrusa Rubljov ikonjaival. Olyanok vagyunk, mint „*A felfelé vonuló tömeg, ha elhagyta álmait. / A lefelé vonulók, miután otthagyták bűneiket / a hegyen.*” Mert: „*Nem könnyű ezekkel a kultúremberi bűnökkel / egyensúlyozni.*”

A vízióit festményekbe sűrítő Csontváry mellett persze más – spirituális és szakrális – üzenetre is reflektálnak Halmosi Sándor versei. A Tarkovszkij által filmbe álmodott Andrej Rubljovon keresztül a bibliai történetek hétköznapijainkra gyakorolt hatásait láttatja, míg a tömegek lázadásának megidézésével az ortegai és madáchi mélységeket vetíti elénk egy olyan korszakban, amikor „*elinflálódott a szó a tett a csók*”, s ott feszül a kérdés: „*mit áldozunk még fel?*”

A filozofikus gondolatok mögé belopakodnak a magánszféra rejtelmes pillanatai is: „*Ha megterítetek, ha gyertyát gyújtok, veled beszélek. / Ha egyedül utazom, veled utazom.*” Ám a hiány már nem pótolható – csak a fájdalom marad: „*Most lenne tizennyolc*” (Albergo).

Az ember otthont épít és hazát. A művelet soha be nem fejezhető. Ahogy az ikonok is egy örök vajúadás részei. „*Nem attól lesz nagy, hogy felépül. / Nem épül fel, míg el nem kopik*” – magyarázza a költő a kötet mottójaként kiemelt két sorban. Ám a mondat félbemarad, s az így keletkezett hiátus az üzenet többszöri újragondolását indukálja. A megszakítás semmiképp sem véletlen. A folytatást azonban csak később találja meg az olvasó: „*mert csak egy ikon van / és egy hosszú, terheléses teszt / a végső testen.*” S ha ehhez hozzátesszük, hogy a gondolat a Ki hajol közel című versből lett kiemelve, akkor máris egy Nagy László-i utalást vélünk megtalálni.

Halmosi Sándor e kötet verseiben megkísérli újraálmodni az életet. A bennünk botladozó múlt, a felejtés árnyékában meghúzódó emlékek mozaikkockái adják meg annak a lehetőségét, hogy ne csak sebeinket nyaldossuk örökké, hanem maradjunk „számlaképes” résztvevői az életjátéknak.

Létösszegzésként is értékelhetjük e gyűjteményt, hiszen a költő ki is mondja, hogy „*Eljött az idő a számadásra*”, és „*Eljött az idő az elengedésre is*” (*Számadás*). A versek teret nyitnak a szer-teágazó gondolatoknak. Egyéni stílusban, a szokott szűkszavúsággal fogalmazzák meg a térben és időben gondolkodó ember megmaradási törekvéseit. Mert a tét a megmaradás, s a „*szó utol-só vigasz*” (*Feljebbvitel*).

Juhász Kristóf

„Fogjunk munkához: műveljük kertünket”

Van minálunk a kerttel való irodalmi foglalkozásnak egy igen komoly hagyománya. Nyilván más értelmes, írástudó népnél is van persze, kivéve talán a sarkvidéki szerzőket – ők nem kertelnek. Az sem holmi kóssa asszociáció eredménye, hogy jó ideje nemcsak a herbáriumokat, a gyógynövények titkait föltáró műveket hívjuk hagyományosan füveskönyvnek, hanem a mindenféle életbölcsségeket tartalmazó köteteket is. És persze itt van nekünk félig eltékozolt örökségünk, valóra nem vált álmunk, vagy épp vágyott utópiánk (kinek mi tetszik), a kert-Magyarország.

Bartusz-Dobosi László *Grafit és fűszál* című könyvében egy országnyi kerttel éppenséggel nem találkozunk, annál inkább az elmélkedés, a tünődés terével, végső soron olyan térrel, ahová beférhet az egész világ. Erről árulkodik már az alcím is, miszerint kerti esszémeditációkat lapozgatunk, és Halmi Tamás ígéretes fülszövege is, melyben a kortárs irodalom biopoétikai hangoltságáról, a kertrendezés lelkigyakorlatáról és a teremtéssel való párbeszédéről esik szó.

Hamvas Béla világokon átívelő kertmetafizikáját követi elsősorban a szerző, mutatja is nyíltan *A diótörés lélektana* című Hamvas-hommage-ban, amelyben – akárcsak a kötet egészében – valami olyan éteriséggel és idilliséggel festi meg a kerti munkát, hogy az még Voltaire-t és Marxot is megtérítené.

„A favágás filozófia, a metszés steril matematika. Tág türelem kell hozzá. Nem lehet ugyanazzal a lélekkel hozzáállni. Kockás flanelingben végezzük! Az ebéd utáni szunyókálást követheti a diótörés, amikor a porózussá lazult, sárga nap-szikrák előtt a diófa teológiájának higgadt árnyékába húzódik az ember. A kalapját az asztal sarkára helyezi, pipát, sajtot, olíwabogyót, almát és jó minőségű, száraz, Káli-mendencei szürkebarátot készít elő.”

Létezünk még jó néhányan ilyen romantikus lelkülettel: szívünk szerint Bombadil Tomaként ugrándozva és énekelve dolgozgatnánk kis birtokunkon, könnyedén és emelkedetten, akkor se káromkodva, ha szálka megy a körmünk alá, vagy leröppül a balta feje...

Az irodalom- és természetszeretők panteista apostola, Henry David Thoreau is eszünkbe juthat a kötet aranymetszésében díszlő *Ösgyep* kapcsán. Bartusz-Dobosi itt a mezítlábas séta dicséretét zengi:

„Mert a séta művészet, vagy még inkább szabadság. Nem kirándulás, nem célzatos helyváltoztatás, hanem maga a szabad lödörgés, a gondtalan baktatás. Se terv, se irány, és pláne nem kitaposott, vagy netán kiépített úton, lehetőleg erdőben, de minimum füves parkban vagy nagy, vadregényes kertben.”

Az erdei baktatás, ösgyepen ücsörgés testi- és lelkigyakorlata olyan ártatlan kecsességgel s tiszta nyelviséggel ábrázolt, hogy el tudnám képzelni a könyv mondatait akár egy tanösvény tábláin is.

Tele a kötet szép, fennkölt, megkapó gondolatokkal. Az olvasó szinte maga előtt látja a szerzőt, amint avart gereblézve vagy gyomlálás közben görnyedezve hirtelen megáll, elcsöndesül, majd ihletetten tűnődik a virágok lírájáról, a füvek prózaiságáról, a füttyszó-röptű kacsafarkú szenderről.

Dicséretes a szerzői szándék tisztasága: a munkát egy csöppet tegyük le, elmélkedjünk, meditáljunk a kertben, engedjük lelkünkbe a

teremtett világ csodáit. Ám nem menekülhetünk a kérdéstől: volta-képpen kiknek is szól e kedves könyvecske? Induljunk el stílszerűen – nem a kályhától, hanem a kerttől: a könyv szerzője kertészkedik. Tegyük föl, hogy az olvasó is kertészkedik (ám a fő szerencsétlenség, hogy olykor e kritika szerzője is kertészkedik. Csak ez az egy ne lett volna, békességünk maradt volna...). Éppenséggel láttam már kertészkedő embert, aki olvasni is szeret, és olvasó embert is, aki kertészkedni szeret. Sőt: olyat is, aki kertjében meditálni szeret. Ilyenkor persze minden józan írástudó megjegyzi a saját érdekében: minden felnőtt ember buborékja a maga sajátos tapasztalásaiból áll össze. Az pedig egészen biztos, hogy én a jelenleg élő, kertészkedő és olvasó emberek nagy többségével nem találkozhattam. Nyilván minden ember csak egy kisebbséggel találkozik, a többséggel soha, hisz különben semmi mással nem telne életünk a bemutatkozáson kívül. Egy szó, mint száz: ha most kifejezetten nem egy Hamvas Béla-rajongó vagy hivatásos meditáló (és meditációs segédanyagot kereső), hanem egy kertészkedő ember szemszögéből vizsgálom a könyvet, akkor bizony kicsit soknak találok benne a meditációt, és kicsit kevésnek a kertészkedést. Bármily megkapó és otthonos számomra, hogy *„a kert nőneműsége (...) ősanyság, madonnaság, kamasz lányság, feleségi létforma és hetéraság is egyben”*, azért mégiscsak kíváncsi lettem volna, hogy miután a szerző az egész napi gyomlálás után rájött, hogy *„aki túlzott energiákat összpontosít a konkoly kitépésére, az buzgalmában véletlenül megszagghatja a bűzát is”*, s a küzdelem estéjén inkább az életet választotta, végül hogyan oldotta meg az elvadult kert, *„a mezei aszat, a csattanó maszlag, a parlagfű, a pongyola pitypang, a különféle porcsinok, a muhar, a szőrös disznóparéj, és a föellenség, a tarack”* problémáját. Van-e szerzőnknek valódi alternatívája a hivatásos agronómusok favorizálta rotakapa-gyomirtó kettősre? És akadt-e vajon a sokféle porcsinok között az ehető és jóízű húsos porcsinból? A sok madonna és hetéra közt e válaszok már nem értek el.

Épp ezért lett kedvenc esszém *A gyökér méltósága* című: a beteg vérszilvafa gyökérzetével való küzdelem, a fejszezsapkodás, a felsebzett kéz, a csatakosra izzadt ruha leírása helyreállítja számom-

ra az egyensúlyt, ami a könyv egészét tekintve elbillen egy nyilvánvalóan megélhető, de mégis túl idealizáltnak érzett idill irányába. Isten mentsen attól, hogy holmi göröngyös naturalizmust kérjek számon ezeken a kedves tűnődéseken. Csupán arról van szó, hogy esszéről esszére hatalmába kerít ugyanaz az érzés, amit egyszer Thoreau Waldenét olvasva is éreztem (mikor azt ecseteli a szerző, hogy milyen boldogan ücsörög a tóparton, miután frissen vágott fenyőkből megreparálta erdei házikóját, s érzékletesen kitér arra is, hogy kezét vastagon borítja a gyanta. Akinek már borította gyanta a kezét, az tudja, hogy ez a világ egyik legidegesítőbb dolga. Tehát Thoreau ott és akkor vagy tényleg eljutott a nirvánába, vagy régen még a gyanta is jobb volt...). Röviden: túl szép ahhoz, hogy igaz legyen. Ám ez az a pont, ahol a kritikus is vitázni kezd magával: végül is miért ne élvezhetnénk minden hiányérzet nélkül e valóban jól megírt esszék szépségeit?

Úgy hiszem, azoknak lesz tökéletes olvasmánya a kötet, akik éppen letesznek kapát-kaszát, és ha a szomszéd se bizgeti a motorfűrészt, költői csöndben tűnődhetnek azon, miről is tűnődjenek. Naiv, ám őszinte kívánságom: találják meg e könyvet azok, akiknek a mindennapi robotból kiemelő, égfürkésző szemlélődéshez amolyan számárvezetőre van szükségük. Hisz minden teremtetten ember számára gyógyír, amikor ilyen szemmel képes a világot csodálni:

„Ugyanekkor kezdi táncát a pasztell-lila estike, a citrusos illatú, rózsaszín, piros sárga színekben pompázó csodatölcsér, az apró, lila rügyekből előbújó fehér lángvirág, az éjjeli jázmin vagy más néven az éjszaka hölgye, az édes vajas illatú, mediterrán gardénia, az árnyliliom és a hatalmas, trombita alakú kúszócserje, a narancsos árnyalatú angyaltrombita is. Mellettük, egészen mágikus hatást keltve, szinte ragyognak a holdvilágban a díszdohány ötágú, csillagszerű vagy éppen a tubarózsa húsos fehér virágai.”

Petrusák János

Mikor van az ember életében a vaskor?

Az önéletrajz szubjektív műfaj. Az író-visszaemlékező így látta, élte át, erről nem lehet vitázni. Ennek illusztrálásaként egy nagyon személyes, az író életébe betekintést engedő részlet a műből:

„Nyugdíjam pillanatnyilag 111 ezer forint, ötven négyzetméteres panellakásban lakunk Gazdagréten, a feleségem keményen dolgozik, én pedig hatvanhét éves magyar íróként cifra nyomorúságban élek. Mégsem vagyok boldogtalan, mert minden reggel nyugodtan nézhetek szembe tiszta tekintetű feleségemmel, múzsámmal, egyetlen nagy szerelmemmel, Barna Mártával, fiammal, Pósa Mátéval, és önmagammal a borotválkozótükörben. Az életművemmel és az életutammal keresztényi derűt, nyugalmat, követendő erkölcsi példát hagyok magam után feleségekre, fiamra, nemzetemre, az utókorra. No persze, azért őszintén remélem, hogy előbb-utóbb ezen a földön is megkapom az engemet joggal megillető, mindmáig késlekedő elismerést és a méltó életkörülményeket azoktól, akiktől emelt fővel elfogadhatom. Ennek előjeleként 2013-ban átvettem a Pro Cultura Újbuda kitüntetést a Magyar Kultúra Napján és ugyanebben az évben a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét is március 15-e előestéjén. 2015-ben, a reformáció emlékünnepén én részesültem a Protestáns Újságíró Szövetség (PRUSZ) Rát Mátyás Életműdíjában, kitüntettek egészen

konkrétan azért, amiért 1990-ig üldöztek: a református hitemért. S fölvételt nyertem a Keresztény Kulturális Akadémia rendes tagjainak sorába is, mely Pajor András atya vezetésével működik.”

Láttelel egy életről: eddig jutottam, ez vagyok. Mégsem „zár-
számadás”, egy küzdelmes pálya lezárása; az emlékező újabb
kihívásokra, megmérettetésekre vágyik, és persze íróként arra,
hogy gondolatai másokban is érzelmeket és gondolatokat ébresz-
senek. Ahogyan közli: *„Mondják, hogy az életművem már tel-
jes. Ennek ellenére töretlen lendülettel két új regényen (Hűség
szökés és hűtlen visszatérés, Lila tricikliturgia), a feleségemmel
közösén megírt A falzettós profidálnok című megaregényen, egy
verseskötet (Átjárás) összeállításán, valamint a Pirosba hajol a
félelem című drámán dolgozom. Sokat nékülöztünk, de tudjuk,
hogy »boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övéké a
mennyeek országa«.* (Újszövetség)”

Miért fontos nekünk ennek az önéletrajznak olvasása, befoga-
dása? Egy másik ember élete? Mert e könyvvel egy korábbi generá-
ció megélte, így személyessé tett történelembe léphetünk be. Az
ötvenes, hatvanas és hetvenes évekről egyéni hangon, magyarul,
emberien tudósít a szerző. És átélhetően, hiszen elmondhatom:
az általa láttatott helyzetekben – mint a nemzetrontó erkölcste-
lenséggel való szembenállás, vagy az egyenes gerinc dilemmája
– teljes egészében úgy cselekedtem volna, mint az elbeszélő. Aki
nem tanítósan adja mindezt elő, valamiféle ex cathedra „én így
csináltam, te is ezt kövesd” felsőbbbséggel, hanem emberi és alko-
tói kétségekkel telve. Olvasáskor bennem is fel kell merülnön: mit
tettem volna, hogyan cselekedtem volna akkor?

Mikor? Amikor kétséges a pályán megmaradás, sőt elindulás
lehetősége is, vagy egyáltalán a pusztá fizikai lét, a lenni vagy
nem lenni nagy kérdése. Miközben tudom, hogy a nemzetellenes
hatalom, annak egyetlen embere eltakaríthat, vagy hagyhat élni
és alkotni, sőt – ugyanilyen könnyedén – fel is emelhet sorstár-
saim közül. Megadva mindent, amire vágyhat egy alkotó: figyel-

met, országosat, pénzt, megjelenést, tiszteletet. Csak ezért meg kell vele alkudni. Az akkori élet minden szegmensét maga alá gyűrni kívánó hatalommal és embereivel való megalkuvás leírása szívdobogtatóan érdekessé teszi ezt az önéletrajzot. Amely nem egy ellenzéki, hatalmon lévő, esetleg időlegesen vagy véglegesen onnan kieső politikus dilemmáinak leírása, hanem egy olyan emberé, aki mindennapi cselekedeteiben követhető, aki bármelyikünk lehetett volna, és lehetne ma is. Hiszen az Ördög mindig tudja, mit kínáljon fel, ahogyan azt is, mivel fenyegetsen, hogy maga alá gyűrje a jót. Mert alapvetően jó az ember, csak a Gosz tesz sokakat magához hasonlóvá.

Nem olyan önéletrajz tehát ez, amelyent megszokhattunk. Az életét elmondó nem írja le: ekkor és ekkor ezt tette, ide ment, ezt gondolta, és ez lett ebből. Hanem egy emberi élet eseményeiről tudósít, olyanokról is, amelyek elsőnek nem tűnnek, mert nem tűnhetnek sorsfordítónak, később mégis kiderül: nagyon is azok. És az események olvasata közben jönnek az író kérdései, ahogyan a mieink is. A keresztúthoz érkezvén merre menjünk, merre mehetünk?

Pósa Zoltán könyvében ezernyi keresztút bukkan fel, amelyekről szólva kibontakozhat előttünk egy mozgalmasan változatos, már-már kalandos életút.

A mű címe: *Önreflexiók*. Alcíme pedig ez: *Vaskori tekercsek a remény országából*.

A vaskor a szerző szerint a későbbi embert a legerősebben megalapozó kor. A gyermek, az ifjú és a fiatal felnőtt kora. És miért a remény országa? Mert az ifjú ember mindig remél. Ezt a reményt kell magunkban megőriznünk, hogy, ha testileg nem is, de lelkileg ifjak maradjunk!

Pósa Zoltán még kisgyermekként „*a világtörténelem egyik legsötétebb diktatúráját*” felfedezi, megéli és átéli. Majd „*nyolcéves suttyóként rövid ideig a megtorlás elől bujkálva, a világtörténelem legtisztább, 1956-os forradalmát*”. Aztán „*a vérvörös bosszú korát; s immár gimnazista fejjel, a sunyi terrort szülő felemás, 1963-as amnesztiát; majd 1967-ig, az egyetemi felvételi vizsgáig*

és az öt egyetemi esztendőm államvizsgás záróakkordjáig a sokak által agyonfényezett hatvanas évekbeli alattomos, fű alatti büntetések etapját, mely a regényem 1973-as jelen idején túlnőve, egészen 1990-ig tart” – írja a szerző még a bevezetőben, hogy tudjuk, mire számítsunk. Egy olyan alkotó – költő, író – önéletrajzára, amelyet életének szeretett és a közelmúltban elhunyt társa és műzsája jóváhagyott.

Ne gondoljunk azonban sok könnyes érzelemre, annál inkább elgondolkodásra késztető eseményekre. Hogy milyen lehetett a „pártmókusok, besúgók, munkásőrök” között élni, alkotni, és nem csupán vegetálva túlélni. Hanem mindig, mindig reménykedni, hogy egy rossz korszak sem tarthat örökké... Természetesen a művészetben sem volt szabadság. Ahogyan Pósa beszámol róla:

„1972 novemberében a híres debreceni irodalmi napok alkalmából szerettük volna színre vinni a Száraz barokk című Hernádi példázatnovella alapján írott egyfelvonásosunkat, ami arról szólt, hogy a barna fasizmust követte a vörös, a felszabadítók valójában új elnyomók voltak. Ez egy indulatlevezető rendezvény volt, afféle szocialista Hyde Park (akár az éppen 1972-ben elindított Tokaji Írótábor), ahol mindenki szabadon elmondhatta a véleményét, de azon kívül, hogy aki túlment a kincstári ellenzékiesség határán, annak a Kádár-kurzus a fenekére vert, semmi nem változott. Velem is ez történt, kinyírt a hatalom: 1989-ig nem hagyott kibontakozni. A bemutatót megakadályozta a rendőrség. Tilta-kozásképpen a színészekkel tüntetőleg leültünk az egyetemi díszudvar közepére és sokáig nem voltunk hajlandóak moccanni sem. A többséget hamar jobb belátásra térítették a helyszínre érkező pártvezetők. Én addig nem álltam fel, míg a darab rendezője el nem kezdett könyörögni, mondván: nekem már úgyis mindegy, ő viszont el szeretné végezni az egyetemet. Mindezt részletesen leírom az Aranykori tekercsek című, 1990 után megjelent, több mint ezeroldalt nyi regényemben és a Szökés és vezeklés című, hamarosan

megjelenő nagyregényemben. Utána Czinege Albert elvtárs megvádolt azzal, hogy 'kis 56-ot' akarok kirobbantani az egyetemen, újra 'reakciós partizánakciót' szerveztem, így hát kitettek az Alföld szerkesztőségéből és az egyetemről is. Mivel négy hónapig sehol sem dolgoztam, keresni kezdett a rendőrség, akkoriban még létezett a közveszélyes munkake-rülés.”

Hadd ne áruljak el többet, miközben figyelmeztetek: amennyiben a fentieket olvasva egy belső hang valakiben nem szólalt meg, az a kötetet ne is keresse, és ha véletlenül megleli, ne olvassa el Pósa Zoltán könyvét, mivel nem neki íródott. Aki viszont – bízom benne, a többség – meghallja ezt a belső hangot, annak el kell olvasnia ezt a könyvet!

Nem az íróért, nem is önmagáért, hanem mindannyiunkért. Azért a jövőért, amelyet nem kell szájbarágósan ide leírnom, hiszen érzi-tudja az olvasó maga.

Arany Zsuzsanna

Újragondolt fejezetek
a Kosztolányi-életrajzból 2.¹

„A nyárspolgárias egyetemmel
végzek”

Kosztolányi Dezső 1903 őszén iratkozott be a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem bölcsészeti fakultásának magyar–német szakára. Budapest addigra jelentős világvárossá nőtte ki magát, így merőben más közeget jelentett az ambíciókkal teli fiatalember számára, mint Szabadka. „Budapest, a fényes körútjaival, a tündöklő utcáival úgy zsongott akkor, mint valami túlsúfolt kaptár. Nem, a hasonlat nem egészen találó. Inkább olyan volt ez a város, mint egy induló vonat, mint egy fölvirágozott gálya, vagy egy délibábos léghajó, melyen kirándulást teszünk a világűrbe, zsebünkben egy elsőosztályos szabadjeggyel” – emlékezett vissza később az író.²

Kosztolányi felsőfokú tanulmányai idején a bölcsészettudományi képzés a humboldti elvek alapján működött, oktatás és kutatás autonómiát élvezett. A hallgatók – kiknek jelentős része értelmiségi és hivatalnokcsaládból került ki – kötelezettségei közé tartozott az órák látogatása és az adott szakpályához szükséges alapvizsgák letétele. A képzési időt négy esztendőben állapították

¹ Sorozatunk a 2017-ben megjelent *Kosztolányi Dezső élete* (Budapest, Osiris Kiadó) című nagymonográfia részben újragondolt és átszerkesztett, részben pedig rövidített fejezeteit adja közre. A teljes tudományos apparátust lásd a kötetben; az idézetek helyesírását ezúttal modernizáltuk (a címejét nem), az archaikus írásmódot azonban meghagytuk.

² Kosztolányi Dezső: Apostol. Novella. *A Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1934. máj. 20. 5.

meg, amelynek lejártakor igazolást kaptak az óralátogatásokról, ám ez még nem volt egyenlő a végbizonyítvánnyal. Ha valaki középiskolai tanári oklevelet is akart szerezni, újabb egy év következett, majd a Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság előtt kellett tudásáról számot adnia.

Az első napokban a Budapestre érkező Kosztolányi édesanyja segítségével a Vámház körúton talált szobát, de a kedvezőtlen körülmények miatt másnap el kellett költözniük. A Sándor utcában sikerült végül albérletre lelteni, „egy háromemeletes, sárga ház második udvarában [... lévő] sötét, földszintes” lakásban.³ Az újdonsült hallgató adatait 1903. szeptember 24-én vették föl az egyetem anyakönyvébe.⁴ Egy héttel korábban a Heinrich Gusztáv által vezetett Budapesti Magyar Királyi Középiskolai Tanárképzőbe is beiratkozott, miután – főként édesapja hatására – tanári pályára készült,⁵ jelentkezőkönyvében azonban mindössze az első szemeszter tantárgyai szerepelnek. „A nyárspolgárius egyetemmel végzek, ha sikerül valahol állást kapnom. (Ezt ne mondd meg otthon.)” – írta már október elején unokatestvérének, Csáth Gézának.⁶

Első egyetemi szemeszterében a magyar irodalomtörténet tanárai közül Beöthy Zsolt professzorhoz járt, kinek mindkét tárgyából (*Arany János eposza, Esztétikai előadások*) dicséretesre vizsgázott. Később is részt vett a kurzusain, így például *A magyar irodalom Petőfi és Arany korában* címen futó, illetve a Jókai munkásságát tárgyaló foglalkozásokon. „Ő az ezeréves ország oktatómestere. Nyugodtan építi-szépíti körmondait, melyek egyre szélesednek, egyre ütemesebben zengenek akár a hősköltemény hexaméterei, egyre emelkednek, fölfelé s aztán,

³ Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső. Budapest, 1938, Révai, 108. [A továbbiakban: Kosztolányiné.]*

⁴ Lásd Kosztolányi Dezső [a továbbiakban: KD] egyetemi indexe. MTAKK, Ms4620/65.

⁵ Lásd KD tanárképző intézeti jelentkezőkönyve. PIM Kt, V. 2273/2.

⁶ KD levele Brenner Józsefnek, [Budapest,] 1903. okt. 4. In *Kosztolányi Dezső Levelezése I. 1901–1907. Szerk.: Buda Attila. Összeáll., s. a. r., jegyz.: uő. – Józán Ildikó – Sárközi Éva. Pozsony, 2013, Kalligram [a továbbiakban: KDL1], 79.*

egyszerre úgy rémlik, az égig érnek. [...] A múltat jelenti nekünk, mely érintkezik a jelennel. [...] Európai, mint Széchenyi és magyar, mint Vörösmarty. Az ő neveiket ejti ki leggyakrabban. Egy aranykor emléke marad számomra” – emlékezett vissza Kosztolányi a professzorra már az 1920-as években.⁷

A fiatal egyetemista a korszak másik neves tanáregyéniségének, Bodnár Zsigmondnak az óráit is látogatta, *A magyar irodalom története* című tárgyból például jelesre vizsgázott. Bodnár egyetemi magántanári működését megelőzően pap volt, aki történelemfilozófiájában a kultúrát idealizmusként értelmezte. Ebben a szellemben írta társadalmi vonatkozású cikkeit, novelláit és tankönyveit is. „Elmélete igen nagy hatást váltott ki, bekapcsolódott a magyar filozófiai reneszánszba, viták tomboltak körülötte, de szerzőjük belemerevedett saját álláspontjába [...] Mikor Kosztolányi Dezső találkozott vele az egyetemen, már elfelejtettnek számított.”⁸ Az egyetemi hallgató érzekelte is professzora mellőzöttségét, ennek ellenére modern gondolkodóként tekintett rá. Tisztelte, amiért egyrészt összeköttetésbe lépett a külfölddel, másrészt tudott a kortárs irodalomról, sőt meghaladta kora irodalomtudományának pozitivistá tendenciáit. „Kevesen tudják róla, hogy él s még kevesebben becsülik meg őt munkásságához és tehetségéhez méltóan. Előadásait alig hallgatja nyolc-tíz ember: azok is jórészt mulatnak rajta. Az ősz Bodnár Zsigmond félreértett ember, ki hivatalos ténykedése után boldogan menekül a budai hegyek közé, a könyv-varába, a gondolatköreibe” – jegyezte le az író 1905-ben.⁹

Kosztolányi indexében szerepelt a középkori irodalmat tanító Katona Lajos előadássorozata is, amit utóbb töröltetett. Nyelvészetből Zolnai Gyula, Szinnyei József és Simonyi Zsigmond tanították: míg Zolnai tárgyaiból jelest szerzett, Szinnyeinél az első félévben nem vizsgázott le. Zolnai a francia filológia egyik

⁷ Kosztolányi Dezső: Árnyak az aulában. *Pesti Hírlap*, 1922. ápr. 23. 8–9.

⁸ Hanák Tibor: *Az elfelejtett reneszánsz. A magyar filozófiai gondolkodás századunk első felében*. Budapest, 1993, Göncöl, 247.

⁹ [Kosztolányi Dezső]: Heti levél. Bodnár Zsigmond. *Bácskai Hírlap*, 1905. okt. 15. 6.

jelentős hazai képviselője volt, Szinnyeit elsősorban a *Magyar írók élete és munkái* című 14 kötetes életrajzi sorozatának köszönhetően jegyzi az utókor, Simonyi pedig a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak volt tanára, a Magyar Tudományos Akadémiának rendes tagja, illetve a *Magyar Nyelvőr* és a *Nyelvészeti Füzetek* szerkesztője. Az eszperantó nyelvoktatás egyetemi bevezetésének kezdeményezése ugyancsak Simonyi nevéhez köthető. A nyelvészeti kérdések iránt mindig is aktívan érdeklődő Kosztolányi tisztelgett munkássága előtt, s halála után is megemlékezett róla: „Valahányszor kezembe kerül néhai jó tanáromnak, Simonyi Zsigmondnak folyóirata, a *Magyar Nyelvőr*, mindig megdöbbenek. Majdnem minden számába ír vezércikket, vitázó közleményt, sok-sok friss érdekességű rovást. [...] Gazdag hagyatékát számról számra teszik közzé. [...] a magyar tudós, ki életében tíz embernek való munkát vállal, halála után is szorgalmas munkatársa lapjának, a temetőből is küldözgeti kéziratait, álmatlanul, a szerkesztőségbe.”¹⁰

Német nyelv és irodalomból Kosztolányi főként Heinrich Gusztáv előadásait hallgatta, aki az 1903/1904-es tanévben, amikor az íróat tanította, épp az egyetem rektori tisztét töltötte be. A hazai pozitivistá irodalomtörténet jelentős képviselőjeként a szigorú filológiai kutatások híve volt, teljességre törekvő német irodalomtörténete az ő szerkesztésében indult *Egyetemes Irodalomtörténet* hasábjain látott napvilágot. Rajta kívül Kosztolányi a szintén akadémikus Petz Gedeonnál is hallgatott német szakos kurzusokat, valamint az Académie Française tagjaként ismert Jean Tharaud óráin 19. századi francia költőkről és Beaumarchais drámáiról, Lebeau Henriknél pedig Voltaire-ről és La Bruyère hőseiről szerzett ismereteket. Járt francia beszédgyakorlat szemináriumra is, ám a foglalkozásokat később törölte, ellentétben az angol nyelvgyakorlattal, ahol Yolland Arthur Battishilltől „igen szorgalmas” minősítést kapott. A labdarúgóedzőként is hírnevet szerző irodalomtörténésszel az író később is tartotta a kapcsolatot: Battishill ajánlott például levelező

¹⁰ Kosztolányi Dezső: Ákom-bákom. *Pesti Hírlap*, 1922. ápr. 9. 4–5.

munkatársat az 1932-es PEN Kongresszus szervezéséhez, illetve olykor baráti beszélgetésekre hívta Kosztolányit.¹¹

Az író filozófiai érdeklődése már egyetemista korában megmutatkozott. Bánóczi Józsefnél „jelesen dolgozott” a *Philosophiai gyakorlatok* kurzuson, de Alexander Bernát *A XIX. század pesszimista philosophusai és költői*, valamint *Optimizmus és pesszimizmus* című előadás-sorozatait szintén hallgatta. Alexander hivatásának érezte, hogy a filozófiai gondolkodást „magyar érzéssel, a magyarság javára” terjessze,¹² de mellette fontosnak tartotta az európai bölcseleti kultúra értékeinek közvetítését is.¹³ „Nagyon szerettem őt és tiszteltem. Húsz esztendő koromban, mikor vidékről fölkerültem, ő jelentette számomra a gondolatot, a bátorságot, a szellem előkelőségét. Így őrzöm meg emlékét, amíg élek” – vallotta Kosztolányi professzora halálakor írt részvéttáviratában.¹⁴

Miután az 1904/1905-ös tanévet az író Bécsben töltötte, a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemre csak az azt követő szemeszterben iratkozott be újra. Ekkor hallotta először Riedl Frigyes előadásait Vörösmartyról. „A budapesti egyetemnek van most egy tanára, kit érdemes hallgatni: Riedl Frigyes. Ez a fiatal ember hitem szerint méltó arra, hogy róla, mint az első magyar irodalomtörténészről szóljunk” – írta egyetemi társának, Babits Mihálynak.¹⁵ A fiatalember azonban nemcsak a professzor előadásaira járt, hanem Kuncz Aladár, Rédey Tivadar és mások társaságában rendszeres vendége volt Riedl híres szemináriumi teadélutánjainak is.¹⁶ „Neki nincsenek már arányos, ívelő

¹¹ Lásd Yolland Arthur Battishill levelei KD-nek. Budapest, 1932. máj. 2., 1933. febr. 14. MTAKK, Ms4625/275–276.

¹² Alexander Bernát: Vallomás. Előszó helyett. In uő: *Tanulmányok. Filozófia*. Budapest, 1924, Pantheon, 10.

¹³ Lásd Percz László: Böhm és Alexander a „nemzeti filozófiáról”. Fejezet a magyar neokantianizmus történetéből. *Világosság*, 2005. 2–3. sz. 113–119. Hanák: *Az elfelejtett reneszánsz...* I. m. 78–83.

¹⁴ KD levele ismeretlennek, Budapest, 1927. szept. MTAKK, Ms6181/41. (Aczél-hagyaték.)

¹⁵ KD levele Babits Mihálynak, Budapest, 1905. nov. 2. In *KDLI* 424.

¹⁶ Lásd még Benedek Marcell: *Naplómat olvasom*. Budapest, 1985, Szépirodalmi, 147., 152–153.

körmondatai. Széttöredezték azok a haladó időben, csillogó megjegyzésekké, nemes észrevételekké finomodtak, az új kor vívódásában. A jelent érezzük s titkos szeretettel vonzódunk hozzá. Aranyt emlegeti, a leglelkibb költőt, a modern kísértetlátót, az önvádlót, ki összeköt bennünket a remekírókkal, fönntartja az irodalom eleven folytonosságát. Ezeken az előadásokon nem egyszer hallunk a budapesti utcáról, egy-egy újságcikkről, mely tegnap jelent meg, az élet és tudomány összefolyik” – emlékezett vissza később Kosztolányi.¹⁷ Riedl pedagógiai elvei közé tartozott, hogy mindenkit írásra buzdítson, valamint az akkori kortárs magyar irodalmat is tanította, amivel csak tovább nőtt a népszerűsége a fiatalok körében.

Kosztolányi Dezső utoljára az 1906/1907-es tanévben iratkozott be a bölcsészkarra, amikor már nemcsak újságíróként dolgozott, hanem első verseskötete is megjelenésre várt. Ősszel Beöthy Zsolt Zrínyivel és a lírai költészettel foglalkozó óráira járt, illetve föltehetően Riedl Frigyes Arany Jánosról szóló előadás-sorozatát hallgatta – bár ezt utóbb törölte –, Simonyinál mondatant vett föl, Szinnyeinel finn nyelvészeti gyakorlatokat, Petz Gedeonnál német hangtani előadásokat és Hartmann-nal kapcsolatos foglalkozásokat, Bleyer Jakabnál pedig *A német elbeszélő irodalom története* című kurzust. Egy pedagógiai tárgyú előadás-sorozatot szintén beírt az indexébe, a közoktatásügyi kérdésekkel is foglalkozó Kármán Mórnál, ekkor tehát még nem mondott le a tanári pályáról. Utolsó egyetemi tavaszán azonban már csak irodalomtörténetet, nyelvészetet és filozófiát hallgatott.

„Költőhöz méltó, látszólag céltalan életet él. Közben azonban szorgalmasan tanul. Leckekönyve szerint mindig »jelesen kollokál«, »dicséretesen felel«, »jelesen dolgozik«” – jegyzi meg Kosztolányi Dezsőné.¹⁸ A fiatalember azonban a fölvetett tárgyak jelentős részéből nem szerzett jegyet, csak látogatta az előadásokat. Az abszolutóriumot követő kötelező alapvizsgát 1905. december 14-én tette le, magyar, illetve német nyelv és irodalom tárgyakból.

¹⁷ Kosztolányi: Árnyak... I. m. 9.

¹⁸ Kosztolányiné 144.

A vizsgabizottság elnöke Fináczy Ernő volt. Kosztolányi magyar irodalomból *Tinódi Sebestyén – Írói arckép* címmel készített zárthelyi dolgozatot, majd a szóbeli tételek következtek. A bizottság tagja, Négyesy László mind az írásbeli, mind a szóbeli vizsga eredményét dicséretesre értékelte, nyelvészetből Szinnyei József szintén dicséretet adott, német nyelv és irodalomból azonban már csak jó minősítést érdemelt Heinrich Gusztáv értékelése alapján.¹⁹ Miután tanári szakvizsgáját nem tette le, nem kapott végül diplomát sem. Édesapjának már az egyes szemeszterek idején sem tetszett fia rendszertelen életmódja, feddéseivel párhuzamosan a szakvizsga letételét szorgalmazta, sőt még a szabadkai közvélemény is tanárjelöltként tartotta számon az addigra már elsőkötetessé lett Kosztolányi Dezsőt.²⁰

Noha a fiatal költő 1904 októberétől folyamatosan dolgozott lapoknak, 1905 novemberében még javában készült diplomamunkájának megírására: „Csupán egyetlen jó eszmét bön-gésztem a magyar irodalomból, a szakdolgozatom themáját. Balassi Bálint érdekes, nagy egyéniségét szeretném megmagyarázni. Foglalkoztam vele s megszerettem a középkort [...]. Azt mondom Balassi és – Byron. Párhuzam. Lélektani. E két lélek rokonságában lelem fel költészetük azonosságát s kéjelgek életrajzi tényeik, a lord s a gróf házasságának, katonaszenvedélyének, cigánykodásainak és egyebek összevetésében. A dolgozatom [...] lélektani lélektanulmány lesz. Ebből magyarázom majd költészetüket és életüket. Az ember sorsa: jelleme.”²¹ Bár a szakdolgozat nem készült el, Kosztolányi ekkori kutatásai alapján írhatta meg Balassiról szóló esszéit. A *Magyar Szemle* hasábjain már 1906 augusztusában értekezett a költőről, a *Nyugat*ban pedig több mint két évtizeddel később is hasonló elemzési szempontokat választott.²²

¹⁹ Lásd bővebben *Jegyzőkönyv Kosztolányi Dezső 1905. dec. 14-én tartott alapvizsgálatáról. ELTE Egyetemi Levéltár*.

²⁰ Lásd Kanizsai Ferenc: Kosztolányi Dezső. *Bácskai Hírlap*, 1907. jún. 20. 1–2

²¹ KD levele Babits Mihálynak, Budapest, 1905. nov. 2. In *KDLI* 424.

²² Lehotai [Kosztolányi Dezső]: Balassa Bálint. *Magyar Szemle*, 1906. aug. 30. 545–546. Kosztolányi Dezső: Balassa Bálint. *Nyugat*, 1931. szept. 1. 271–280.

Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső gyakran ugratták egymást befejezetlen tanulmányaik miatt. „Ott ülnek a New York teraszán. Esti Kornél [...] most megjelent verskötetét dedikálja valakinek, aki fontos a számára, összehúzott szemmel keres egy szót, szemben ülök vele, egy másik példányt lapozgatok. »Mindjárt...« szól oda szórakozottan. »Csak folytasd – mondom én is, összehúzva a szemem fontoskodva –, tudod, sokszor úgy érzem, hogy nekünk is addig kellene gondolkodnunk egy leírt mondaton, mint Newton a binominális tételen, évekig, esetleg egy életen át – mert van olyan fontos és felelős és örök érvényű és végzetes dolog, a mi dolgunk...« »Gimnazista – enyeleg Esti Kornél –, miért nem fejezted be az egyetemi tanulmányaid?« s már féktelenül nevetünk ezen a játékon, ami abból állt, hogy ha valamelyikünk valami fontoskodó vagy banális, vagy émelgyős vallomást tett, a másik befejezetlen tanulmányait juttatta eszébe” – emlékezett vissza a Kosztolányit csak Esti Kornélként emlegető Karinthy.²³

„Nagy nevek röpködtek a levegőben”

A Négyesy László által vezetett *Stílyakorlatok* nem pusztán egyetemi foglalkozások voltak, hanem lehetőséget adtak az új tehetségeknek, hogy számot adjanak tudásukról, illetve részben bekapcsolódjanak az irodalmi életbe. Életre szóló barátságok kötődtek és olyan modern törekvések jelentkeztek, melyek meghatározták a korszak irodalomtörténetét. Kosztolányi más egyetemi körök és kávéházi társaságok mellett itt találkozott először nemzedéktársaival, köztük számos olyan alkotóval, akik jelentős képviselői lettek a 20. század eleji kulturális közéletnek. A legendássá vált szemináriumok témái a korszaknak is hű tükrét adják: „Nagy nevek röpködtek a levegőben, különösen Nietzsche, Verlaine, Ibsen és Wilde neve, a magyarok közül pedig Csokonai

²³ Karinthy Frigyes: Az ötvenéves Kosztolányi. In uő: *Miniatűrök*. Budapest, 1966, Gondolat, 326.

Vitéz Mihályt és az elfelejtett, nem méltányolt, fiatalon elhalt Komjáthy Jenőt emlegették. Nem is kellett sokat olvasni, a légkör telítve volt velük, elég volt rátekinteni a könyvkereskedések kirakataiban álló könyvekre; hogy közvetlenül kisugározzon az eszméjük villamossága, a művészetük varázsa. Egy új nemzedék érkezett meg, mely más irányba óhajtotta terelni az életet.”²⁴ Az említetteken túl Baudelaire és Marx olvasása ugyancsak jelentős befolyást gyakorolt, de a különböző újkeresztény (mint tolsztojanizmus) és újgnosztikus (mint teozófia) tanok is a fiatalok horizontjába kerültek.²⁵

A szemináriumok meghatározó irodalmi fórummá alakulása nem utolsósorban a vezetőtanárnak volt köszönhető. A professzor nyitottan fogadta hallgatóinak olykor egymásnak ellentmondó véleményét. Noha a vitákban ő is állást foglalt, senkit sem korlátozott meglátásai kifejtésében. „Négyesy László köztünk van ebben a zsongó köpűben. [...] Minden vélemény szabad, akár egy eszményi parlamentben. Jobbra és balra pártatlanul osztogatja az igazságot. A magyar irodalom a fontos. Miután a viták elülnek, kezébe veszi a kéziratot és pár tárgyas megjegyzést tesz. Sohase hallunk tőle szólamokat. Amit mond, kézzelfogható, világos, előkelő, mint írásai. [...] Igazi tanár, a szó nemes értelmében, igazi nevelő, példaadó” – jellemezte Kosztolányi Négyesyt.²⁶ Az irodalomtörténész, esztéta és stilszta professzor Kosztolányiék idejében a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem habilitált magántanáraként tanított, később a magyar irodalomtörténet, majd az esztétika tanszék vezetője lett. Gyulai Pál, Toldy Ferenc és Katona Lajos örökségének folytatójaként lépett föl, írásaiban többek között Zrínyi, Kazinczy, Kölcsey és Arany munkásságával foglalkozott. Főként a tragikum megjelenését tárgyalta az újkori költészetben, a szépirodalmi műveket pedig elsősorban Gyulai és Beöthy gondolatait szem előtt tartva elemezte, fejlődéstörténeti, történelmi és lélektani szempontokkal vegyítve.

²⁴ Kosztolányi Dezső: Szini Gyula. *Nyugat*, 1917. dec. 1. 860.

²⁵ Lásd Kosztolányi Dezső: Juhász Gyula. *Világ*, 1914. márc. 7. 9.

²⁶ Kosztolányi Dezső: Négyesy László. *Új Idők*, 1933. jan. 22. 114.

Jól jelzi Négyesy konzervativizmusát Ady Endre költészetének bírálata, mely véleményének egyetemi szemináriumain is hangot adott. „Stílusgyakorlatok örve alatt a legérdekesebb irodalmi élet folyt, a vezető tanárnak nem mindig gyönyörűségére. Megszóltak ott fordításban, néha igen kitűnően, az átkos modern idegen költők. Ez még hagyján. De szinte botrányba fulladt az a szereplésem, amikor fölolvastam Ady Endrének A vár fehér asszonya című versét. Négyesy Lászlót, a finom magyar urat, ez a vers egészen kihozta sodrából. Ez azonban már valamivel később, valamikor 1906 táján történt” – idézte föl emlékeit Mohácsi Jenő.²⁷ Amikor a professzor a modernizmus kérdésében összeütközésbe került többek között Móricz Zsigmonddal (1931), egykori tanítványai kiálltak mellette, s nyilatkozatot tettek közzé a *Budapesti Hírlapban*.²⁸ A vita nemcsak irodalmi, de politikai jellegű is volt: a megszólalók az Ady-kultusz problematikusságától egészen a trianoni békeszerződés következményeinek taglalásáig jutottak. Négyesy 1927-es *Irodalmi valutarontás* című szövegében nem utolsósorban arra hívta fel a figyelmet, hogy „reális Ady-kultuszra” lenne szükség, amelynek alapját egyedül az adhatja, ha a költő „igazi esztétikai értékeit” mutatják ki értelmezői. Nem tudjuk, a századelőn tartott szemináriumok idején mennyiben fejtette ki nézeteit diákjainak, de a húszas évekbeli megszólalása semmiképp sem függetleníthető Kosztolányi 1929-ben megjelent *Az írástudatlanok árulása – Különvélemény Ady Endréről* című, komoly vitát kiváltó tanulmányától.

Bár a *Stílusgyakorlatok* kurzuson részt vevők teljes névsora nem rekonstruálható, főként Juhász Gyula közlése tájékoztat arról, hogy a Négyesy-szemináriumokra járt Babits Mihály, Bánóczy László, Benedek Marcell, Bresztovszky Ernő, Bréver Lajos, Bródy Mihály, Czóbel Ernő, Csáth Géza, Endrődi Béla, Fejér Lipót, Gábor Andor, Gyökössy Endre, György Oszkár, Hoffmann Edit, Hóman Bálint, Kuncz Aladár, Laczkó Géza,

²⁷ Mohácsi Jenő: Utazásom Adyhoz. *Nyugat*, 1937. ápr. 283.

²⁸ Lásd [Szerző nélkül]: Négyesy Lászlóról a tanítványai. *Budapesti Hírlap*, 1931. márc. 22. 17.

Lányi Viktor, Lehel István, Madai Gyula, Mohácsi Jenő, Móricz Zsigmond, Oláh Gábor, Pogány József, Reichard Piroska, Rédey Tivadar, Ritoók Emma, Sas Andor, Tóth Árpád, Vágó Béla és Zalai Béla is.²⁹ 1904 őszére már közel 400 beiratkozott hallgatója volt a szemináriumnak, akik között nemcsak bölcsészek, hanem mérnökök, jogászok, orvostanhallgatók, természettudományos pályára készülők és tanulmányaikat befejezett fiatalok is akadtak.

Az egyetemisták idővel különböző társulásokat hoztak létre: itt alakult meg a Bokréta-kör vagy a Sas Andor, Czóbel Ernő és Pogány József nevével fémjelzett szociológiai csoport. „Kürtök alapos világfiak jönnek ide, elefántcsontfogantyús sétabottal, széplelkek »merészen öltözködő« leányok társaságában, tolsztojánusok, kik Krisztus-szakállat, hátrafésült, nagy haját viselnek és børsarujukból meztelen lábuk kandikál ki, piros-nyakkendő szocialisták, akiknek a Marseillaise még forradalmi dal, szelíd növényevők és teozófusok, akik esténként az Akadémia-kávéházban Schmidt Jenőt hallgatják, komor és titokzatos materialisták, akik angol pipát szívnak s Herbert Spencer nevét úgy ejtik ki a kongó, homályos folyosókon, mint valami világfölgörgető jelszót” – emlékezett vissza Kosztolányi,³⁰ aki számára leginkább Babits Mihály, Juhász Gyula és Zalai Béla társasága jelentette azt a szellemi közösséget, ahol otthonosan mozgott.

A fiatalember minden beiratkozott fél évében felvette az indexébe Négyesy kurzusát. Az óráknak a hallgatóság véleményét is érvényre juttató forgatókönyve a szabadkai önképzőköri ülésekre emlékeztethette, ezáltal pedig lehetőséget kapott arra, hogy a gimnáziumi években megszerzett, irodalmi vitákban való jártasságát a budapesti egyetemen is kamatoztassa. Aktív részvételét, illetve a professzor elismerését igazolja, hogy Kosztolányi többször dicséretben részesült. Szerepléseinek, egyéni nézetei bátor vállalásának köszönhető új barátságait is, amint arról Kosztolányi Dezsőné ugyancsak megemlékezett: „Az

²⁹ Juhász Gyula: Négyesy órák. *Szeged és Vidéke*, 1918. máj. 4. 3.

³⁰ Kosztolányi: Négyesy... I. m. 113–114.

1903–1904-es egyetemi félévben Négyesy első szemináriumai óráján egy – már több szemeszteres – egyetemi hallgató Kiss József költészetéről tart nemzeti szempontból bíráló beszámolót. Egy – vidéki, csak néhány napja felkerült – »golya« felugrik és pattogó hangon, raccsolva ezt mondja: »Érzésem szerint a költőn ne legyen nemzeti ruha, semmiféle ruha se legyen a költőn...« [...] Óra után többen odamennek hozzá, bemutatkoznak neki. Ő is megmondja a nevét: Kosztolányi Dezső. Nem pajtáskodó. Zárkózott. Kiválasztja a magáhozvaló embereket. Babics Mihállyal (akkor még így írta a nevét), Juhász Gyulával és a mindhármuk által bámult, nagyszabásúnak ígérkező, keserű bölcselővel, Zalai Bélával barátkozik.³¹ Az író egyetemi tanulmányai kezdetén Babits harmad-, Juhász pedig másodéves volt. Noha Kosztolányi olvasottsága és nyelvtudása révén méltó szellemi partnerévé vált idősebb diáktársainak, sokat is tanult tőlük, főként a külföldi költészet terén.

Kosztolányi akkor barátkozott össze Babitscal, amikor meg kellett bírálnia a szekszárdi fiatalember verseit. Élesen cáfolta a „hegypárti” Vágó Béla meglátását, miszerint „a költészet célja csupán a haladás, a társadalmi jólét előmozdítása s a közéleti bűnök, visszaélések ostromozása”.³² A kommün egyik későbbi vezetője már egyetemistaként részt vett a politikai tüntetéseken, baloldali elfogultságait Négyesy szemináriumain sem titkolta. Vele ellentétben Kosztolányi nemcsak elhatárolta magát az irodalom politikai reprezentációjának tendenciáitól, hanem még az egyetemi (az ifjúság által látogatott és/vagy szervezett) politikai megmozdulásokkal sem értett egyet. Véleményét osztotta édesapja is, aki a következőket írta 1905 őszén, az akkori nacionalista és szocialista demonstrációk hírére reagálva: „Igen örülünk, hogy minden tüntetéstől távol állottatok. Elvárjuk, hogy ez okos magatok tartása ezentúl sem fog megváltozni. Ha rajtam állana, én minden politizálást és tüntetést az egyetemen a

³¹ Kosztolányiné 115.

³² Kosztolányi: Négyesy... I. m. 114. Lásd még uő: Babits Mihály. *Nyugat*, 1916. jún. 1. 644–645.

legszigorúbb büntetés terhével eltiltanék, mert az egyetem nem parlament, hanem iskola. Szinte érthetetlen dolog, hogy most is néhány stréber-vezető miatt szünetel a tanítás s nem lehetetlen, hogy valamennyien elvesztitek az egész félévet Melha Armand és Vágó Béla jóvoltából.”³³

Kosztolányi Babitsnak *A tudomány szava, A lírikus epilógja, a Napszálltakor*, valamint *A Spinoza szobor előtt* című költeményeit „kiváló kvalitásokkal rendelkező” műveknek tartotta. Az új barát emellett Baudelaire-fordításokkal is jelentkezett, amiket Kosztolányi ugyancsak megbírált. Hangsúlyozta, hogy amennyiben egy fordítónak művészi célokért meg kell alkudnia, a szépséget célszerű előnyben részesítenie: „Ama nyelvi jelességek, melyek Babics [!] úr eredeti verseit kitüntetik, műfordításaiban egyáltalában hiányzanak. Színtelenek és középszerűek mind. Byron »All is vanity«-jét több helyen félreértette s az eredeti bámulatos formatökélye mögött messzire elmarad. Byron pedig nem csak nagy lyrikus, de (talán éppen ezért) a világ legtökéletesebb formájában író költője. [...] Poe Edgar The conquestor worm-jának szépsége majdnem teljesen elveszik ez összeütött, és rosszul csengő iambusokban. [...] A Sully Prudhomme darabok fordításában nincs könnyedség és lágyság; talán legjobb Musset A Pepa c. költeményének fordítása, hol az utolsó sor (Peut être à moi, peut être à rien) teljesen összhangban áll a szakkal s kitűnően emeli ki az eredeti szomorú élcélődését.”³⁴ A bírálat elhangzását követően Négyesy „lesújtó kritikát” fogalmazott meg, de Kosztolányi és Juhász közös érvelésének hatására újragondolta véleményét.³⁵

„Juhász Gyula az új irodalom tavaszi forrongásában, került felszínre, majdnem mint gyerekemberrel találkoztam vele, az egyetem padjaiban, az erjedés, az indulás, a bálványdöntés

³³ Id. Kosztolányi Árpád levele KD-nek, [Szabadka, 1905. nov. 15.]. In *KDLI* 428.

³⁴ Kosztolányi Dezső: Babits Mihályról. Töredék. Bírálat a Négyesy-szeminarium időszakából. OSzK Kt, Babits-hagyaték. Analekta. Fond III/2106.

³⁵ Lásd Vér György: „Juhász Gyula bűne az én fellépésem” – mondja Babits Mihály. *Szeged*, 1923. máj. 18. 3.

korában. Egy ideges és groteszk emberke, aki néhányunkkal együtt a szélsőbaloldalon ágál a modern irodalom jogáért” – emlékezett vissza Kosztolányi Juhással való megismerkedésére.³⁶ A magyar–latin szakos egyetemista eredetileg papnak készült, s Vácott volt piarista novícius. Négyesy László egyik kedvenc tanítványaként hat szemeszteren át töltötte be a *Stílygyakorlatok* szeminárium titkári tisztét, így ő állította össze a fölolvadások sorrendjét. Kosztolányi és Babits egyaránt ebbéli minőségében fordultak hozzá először: „Kosztolányi Dezső egy őszi délutánon mutatkozott be nekem, a titkárnak és jelentette, hogy Baudelaire fordításokat akar fölolvasni. Babits Mihály szintén fordításokkal kezdte, de ő Baudelaire mellé Goethét is fölvette.”³⁷

A Négyesy-órákon Juhász volt a vezérszónok. Külföldi irodalmi szenzációkkal ismertette meg a szeminaristákat, akik társukat „nem költőnek, hanem gazdag felszerelésű tudósnak” tekintették.³⁸ Kosztolányi, Babits és Juhász nemcsak szorgalmi és vizsgaidőszakban találkoztak, hanem a szünidőben is tartották a kapcsolatot. Előadták egymásnak verseiket, közös olvasmányaikat értelmezték leveleikben, buzdították egymást alkotásra, elkészült szövegeiket pedig igyekeztek minél szakszerűbben megbírálni. „A legfontosabbnak a verset tartottuk, mert a jó vers legtömörebb, legzártabb, legegységibb és legidőállóbb kifejezése az élet lényegének, de különösen esztétikai ösztönből és meggondolásból vallottuk ezt, mert a vers mégis csak legművészebb irodalmi forma, ősi és örök” – elevenítette fel később emlékeit Juhász Gyula.³⁹

A debreceni származású Zalai Béla ugyancsak Kosztolányi, Babits és Juhász köréhez tartozott. Matematika, fizika és filozófia szakos tanulmányokat folytatott, de érdeklődött a távol-keleti kultúrák, a történelem és a lélektan iránt is, illetve dolgozott a Fülep Lajos és Lukács által szerkesztett *A Szellem* című folyóiratnak. Első felesége Neumann Elza irodalomtörténész,

³⁶ Kosztolányi: Juhász... I. m. 9.

³⁷ Juhász: Négyesy órák... I. m. 3.

³⁸ Lásd Oláh Gábor: Juhász Gyuláról. *ItK*, 1954. 2. sz. 222–223.

³⁹ Kilényi Irma: Juhász Gyula kiadatlan jegyzeteiből. *Nyugat*, 1937. máj. 324.

második Máté Olga fotográfus volt. Az ígéretes tehetség tragikusan korán, az első világháború idején hunyt el, tifuszban szenvedő omszki hadifogolyként. „Igen finom irodalmi ízlése volt, Babits, Kosztolányi, Oláh Gábor sokat adtak a véleményére, ő volt az ideális olvasó, akihez a költő elsősorban szól. Sokszor nem is mondott semmit, de egy arcjátéka, vagy taglejtése többet elárult minden véleménynél” – emlékezett vissza később a szemináriumi titkár.⁴⁰

A foglalkozásokon Kosztolányi Endrődi Bélával is megismerkedett, akit Juhász mutatott be neki.⁴¹ A költő és író Endrődi Sándor fia – Kellér Andort idézve – a „Négyes-, majd a Riedl-órak izgalmas anyagát vitatta meg végtelen utcai csatangolásokon diáktársaival, Babitscsal, Juhással és Kosztolányival”.⁴² Az ifjabb Endrődi egyetemistaként alapította meg a *Virágfakadás* című kéthetente megjelenő szépirodalmi folyóiratot (1904–1905), melynek ő lett a felelős szerkesztője, Juhász az egyik munkatársa, tulajdonosa pedig a nyomdai előállítást is vállaló Barcza József. Kosztolányinak öt költeménye látott napvilágot a *Virágfakadásban*, melyek mindegyikét (kisebb-nagyobb módosításokkal) közölte *Négy fal között* című verseskötetében is. A megjelenést Juhász segítette, *A bal latorhoz* című verssel azonban probléma adódott: Endrődi kifogásolta az egyik sort, amin bár Kosztolányi akkor módosított, a további közléseknél meghagyta az eredeti változatot. Az affér nagymértékben hozzájárulhatott ahhoz, hogy Juhásznak már azt írta egy levélben: „limonádés, »sirály-vijjongású«, »fehér ruha«-allűrös” fórum a lap és köre.⁴³

Kosztolányi és barátai nemcsak a Négyes-szemináriumokon tárgyalt szerzőkről és művekről cseréltek eszmét, hanem szá-

⁴⁰ Kilényi: Juhász Gyula kiadatlan... I. m. 325.

⁴¹ „Kosztolányi velem szemben rém zavarban volt mindig [...]. Mikor felhozta hozzám Gyula, bevittem édesapámhoz és bemutattam neki. Lázban égett, mikor kijött.” Endrődi Béla levele Kilényi Irmához. Kilényi-gyűjtemény, Szegedi Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézete. Közli Grezsa Ferenc: *Juhász Gyula egyetemi évei. 1902–1906*. Budapest, 1964, Akadémiai, 34.

⁴² Kellér Andor: *A titkos lakó*. Budapest, 1962, *Magvető*, 81–82.

⁴³ KD levele Juhász Gyulának, Szabadka, 1905. jan. 2. In *KDLI* 326.

mos olyan kérdéskörrel is, melyek nagyban meghatározták a századforduló szellemiségét. Egymáshoz írt leveleikben olvasmányélményeik megosztásán túl irodalomesztétikai, fordításelméleti és bölcséleti témákról fejtették ki véleményüket. A korszak közgondolkodását erőteljesen befolyásolta Friedrich Nietzsche filozófiája, mely – Hanák Tibor meglátása szerint – „hatással volt Adyn kívül Babitsra és Kosztolányira is, formálta a művész-attitűdök kialakulását, ébren tartotta az elit-gondolatot, a kultúrpeszsimizmust és a megújulás vágyát egyaránt”.⁴⁴ A német bölcselő tanait nemcsak a sajtóban és a hétköznapi társalgások során idézte boldog-boldogtalan, hanem a Négyesy által vezetett fórumon is sokat hivatkozták. „Állapítsuk meg, hogy Nietzsche népszerű Budapesten és már nemcsak a Lipótvárosban, hanem a Ferencz- sőt a Józsefvárosban is” – jegyezte meg ironikusan Kosztolányi is,⁴⁵ de Babits ugyancsak szóvá tette a divattá válás jelenségét: „A Nietzsche-utánzás sem igen imponál mióta Nietzsche gondolatai is divatcikké lettek.”⁴⁶ Míg ő tárgyilagosabban állt Nietzschéhez, Kosztolányi kritikusan bár, de lelkesedett érte, Juhász szinte megmámorosodott a stílusától.

„Nietzsche-ért rajongtunk mindnyájan és – igazat szólva – akkor még egyikünk se olvasta” – vallotta később Kosztolányi,⁴⁷ aki 1904 nyarán már biztosan tanulmányozta műveit,⁴⁸ míg másfél év elteltével, Komjáthy Jenőről szóló cikkében név szerint is említette.⁴⁹ A filozófus szövegei ekkor még csak németül voltak hozzáférhetőek, magyar nyelven 1907-től jelentek meg. Kosztolányi 1906 tavaszán újraolvasás céljából kölcsönkérte Babitstól a *Zarathustrát*, egy év múlva pedig bírálatot közölt Fényes Samu újonnan megjelent fordításáról. A fiatal kritikus egyrészt üdvözölte, hogy már magyarul is olvasható a nagyszabású

⁴⁴ Hanák: *Az elfelejtett reneszánsz... I. m.* 157.

⁴⁵ Lehotai. [Kosztolányi Dezső]: *Zarathustra. A Hét*, 1907. dec. 8. 824.

⁴⁶ Babits Mihály: *Futurizmus. Nyugat*, 1910. ápr. 1. 487.

⁴⁷ Kosztolányi: *Juhász... I. m.* 9.

⁴⁸ Lásd Babits Mihály levele KD-nek, [Szekszárd, 1904.] jún. [3. előtt]. In *KDLI* 102–103.

⁴⁹ [Kosztolányi Dezső]: *Heti levél. Komjáthy Jenő. Bácskai Hírlap*, 1905. dec. 31. 5.

munka, másrészt elmarasztalta a fordítót: „Ezt a bibliát, ezt a modern életmegnyilatkozást Nietzsche maga is arra szánta, hogy mindenki kívülről tanulja meg. Vajon ki mer hozzányúlni? Ki adja vissza a vakmerő nyelvezetet, mely »szikláról sziklára ugrik«? [...] Mi nem hányjuk a fordító szemére enyhe germanizmusait, hanem azt, hogy inkább nyelvész, mint művész. Nem tudja elkövetni a nyelvalkotó zseni nagyszerű hibáit. Miért »emberebb ember« például az Übermensch? [...] Nietzsche nem szabad megfésülni. Újszerű nyelve pedig nem tűri, hogy a Károlyi-biblia rozsdás szavait csempésszük bele hangulatkeltőnek.”⁵⁰ Kosztolányit – aki behatóan olvasta és értelmezte Nietzsche – a magyar nyelvű változat megjelenése előtt már foglalkoztatta a mű átültetésének lehetősége. A fordítás problémáiról Babitscsal is levelezett, aki ugyancsak magyarázott részleteket a filozófiai műből.

Az egyetemen alakult baráti kör Platón, Kant és Schopenhauer munkássága felé is orientálódott. Kosztolányi különösen az utóbbi szerző gondolataira mutatott fogékonyságot. Saját bevallása szerint első olvasmányélménye *Az élet semmiségéről és gyötrelméről* című írás volt,⁵¹ de későbbi alkotói évtizedeiben is gyakran hivatkozott Schopenhauerre. Barátai azonban nem lelkesedtek annyira a pesszimista bölcselő gondolataiért, így Kosztolányinak például 1904 nyarán Babitscsal szemben kellett megvédenie az általa nagyra értékelt filozófust.⁵² Egy évvel később Immanuel Kant bölcselete iránti rajongásáról is beszámol, nem utolsósorban Zalai Béla hatására: „Tudja mit, tegyen úgy, mint Babics [!]: olvassa Spinózát, vagy, ha »tudományos« filozófiát akar, csak retournons à Kant.”⁵³ De Schopenhauer ugyancsak elvezethette Kanthoz, illetve tanára, Alexander Bernát, akinek első jelentős tudományos teljesítménye *Kant – Élete, fejlődése és philosphiája* címmel látott napvilágot.

⁵⁰ Lehotai. [Kosztolányi Dezső]: Zarathustra. *A Hét*, 1907. dec. 8. 824.

⁵¹ Lásd Kosztolányi Dezső: Az olvasó nevelése. *A Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1933. ápr. 9. 12–13.

⁵² Lásd KD levele Babits Mihálynak, Szabadka, 1904. aug. 24. In *KDLI* 186–187.

⁵³ Zalai Béla levele KD-nek, [Debrecen, 1904. aug. 2–13. között]. In *KDLI* 156.

A fiatal egyetemisták mindannyian a lázas keresés, a szellemi mindenevés időszakát élték. Csapongtak ízlésükben, ezért hol közeledtek egyes gondolkodókhoz, hol távolodtak tőlük. Nietzsche, Kant és Schopenhauer mellett tanulmányozták Herbert Spencer munkásságát, és Bruno Wille neve is előfordult levelezésükben: Kosztolányi például nem pusztán műveket olvasott tőle, hanem verseit is fordította. Fölváltva hatott rájuk a századforduló Baudelaire-, Ibsen-, Tolsztoj- és Wilde-divatja is: „Ibsen és Nietzsche, kikbe fanatikusan kapaszkodtam bele az utolsó időbe, öt óra alatt elvesztették előttem minden nimbuszukat (azon idő alatt, míg a vonat Bpestre Bécsebe ért) s Tolsztoj, kiből ma hiszek, nem tudja irányítani életemet, mert korhadt és romlott már minden dongám és rozsdás minden szegem.”⁵⁴ Mindeközben keresték elődeiket, kiknek munkásságához kapcsolódva el tudták képzelni a magyar irodalom megújítását.

Többen Komjáthy Jenőben fedezték fel a nietzscheánus tanokat hirdető modernség előfutárát, akinek emlékére külön társaságot alapítottak. A tagok a *Tűz* című lap gárdájából verbuválódtak, melynek mindössze egyetlen száma jelent meg, 1905. április 20-án. A „szépirodalmi, kritikai és társadalmi haviszemlélet” Mohácsi Jenő és Hegedűs-Bite Gyula szerkesztették, akik irodalmi érdeklődésű joghallgatóként jártak Négyesy szemináriumaira. A lapban közölt szövegek színvonala meglehetősen vegyes képet mutatott: Mohácsitól Juhász Gyulán át Varga Hugó Jenőig különböző szerzők, más-más műfajokban publikáltak. Kosztolányitól a *Bölcsesség* című vers jelent meg a *Tűz*ben, melyet később a *Bácskai Hírlap* hozott,⁵⁵ illetve a *Négy fal között*ben is szerepelt.

A Komjáthy Jenő Társaság megalapításának ötlete a két szerkesztőtől származott. Ősszel Mohácsi az Egyetemi Kört vezető Oláh Gáborral is tárgyalt, akinek döntését nagyban befolyásolta, hogy Kosztolányi nevét az alapítók között olvashatta. A hivatalosan szeptember 21-én alakult csoport tagja lett még Babits, Endrődy Béla, Göndör Ferenc, György Oszkár, Juhász és

⁵⁴ KD levele Babits Mihálynak, Bécs, 1904. nov. 4. In *KDLI* 243.

⁵⁵ Kosztolányi Dezső: *Bölcsesség*. *Bácskai Hírlap*, 1905. ápr. 2. 2.

Madai Gyula. Míg az elnöki tisztet Endrődy töltötte be, a jegyző és a pénztáros Hegedűs-Bite volt, az alapszabályt pedig Mohácsi fogalmazta.⁵⁶ Havonként terveztek nyilvános felolvasásokat, valamint könyvsorozat kiadásában is gondolkodtak, ahol helyet kapott volna Kosztolányitól Byron *Childe Harold's Pilgrimage*-ének az újrafordítása is, melyet az író eredetileg a Kisfaludy Társaság pályázatára készített.⁵⁷

A bemutatkozás lehetőségét kereső Kosztolányi nemcsak Négyesy szemináriumain és a Komjáthyról elnevezett csoportosulás gyűlésein vett részt, hanem az azokkal részben ellentétes irányvonalat képviselő Egyetemi Kör foglalkozásain is. Zalai és Juhász itteni szerepléséről még a moderneket gyakran kárhoztató *Egyetemi Lapok* is beszámolt; Oláh Gábor szerint pedig a barátságok létrejöttét legalább annyira segítették az Egyetemi Kör ülései, mint Négyesy órái.⁵⁸ Az akkor még joghallgató Halasi Andor visszaemlékezése alapján Kosztolányi a „tudományos és politikai vitákat folytató csoportok zsvájában mindig egyedül ült egy kis asztalka mellett. Könyveket forgatott, vagy írt. Úgy hatott [...], mintha nem is közöttünk ülne, hanem valahol messze a fejünk fölött a légben lebegne.”⁵⁹ A későbbi barát aztán szöveget is kért tőle, de Kosztolányi csak pár év múltán küldött novellákat és tárcákat az *Egyetemi Lapok*nak.

1903-ban az irodalmi és retorikai szakosztály úgy döntött: egybegyűjtik az összejöveteleken elhangzott „kiválóbb szép-irodalmi és tudományos dolgozatokat”, hogy emlékkönyvben rögzíthessék azokat. A november 29-i dátummal kiállított kötetben Kosztolányi *Bírálat Madai Gyula költeményeire* című munkájával szerepelt, s mellette Madai *Descartes* című versét, Rácz Sándor joghallgató *A halál mesgyéjén* című cikkét,

⁵⁶ Lásd H[egedűs-Bite]. Gy[ula].: Komjáthy Jenő-Társaság. *Az Új Század*, 1905. nov. 118.

⁵⁷ A tervezett sorozatból végül csak Hegedűs-Bite *Strófák három macskáról* című elbeszéléskötetét sikerült kiadni.

⁵⁸ Oláh Gábor levele Juhász Gyulának, [Debrecen, 1905. jún. 26. előtt]. Közlí Péter László: Juhász Gyula és Oláh Gábor levelezése. *Alföld*, 1962. 2. sz. 88.

⁵⁹ Halasi Andor: Évek Kosztolányival. *Látóhatár*, 1969. jan.–febr. 179.

Gyökössy Endre *Kivándorló barátomhoz* című költői levelét és Oláh Gábor *Álomlátások* című költeményét közölték. A fiatal egyetemista ezúttal nemcsak bírálatot írt a *Protestáns Szemle* későbbi szerkesztőjének alkotásáról, hanem esztétikai nézeteit is többé-kevésbé összefoglalta.⁶⁰

Bécs

Míg id. Kosztolányi Árpád egyetemi évei egy részét Berlinben töltötte, fia grazi, müncheni és lipcsei szemeszterekben gondolkodott, mire végül a Bécsi Egyetem (Universität Wien) mellett döntött, ahol az 1904-es téli és az 1905-ös tavaszi félévet végezte el. Budapest még erősnek mondható feudális maradványaival ellentétben az osztrák fővárosban már új tendenciák mutatkoztak nem pusztán társadalmilag, de kulturálisan is. Amikor „Bécsben Hofmannsthal Junges Wien köre fellépett, akkor Budapesten csak a halk szavú, lojális *A Hét* című irodalmi folyóirat kopogtatott”.⁶¹

Kosztolányi szintén érzekelte az elmaradottságot. „Lehet-e csodálkozni azon, hogy bennünket mindenütt háttérbe szorítanak a külföldön? [...] mindezen háttérbe szorításnak, lenézésnek, közjogi tudatlanságnak, megvető kicsinylésnek, mi, magyarok vagyunk az okai. [...] Az archeológiai múzeumban nem tehetek két lépést, hogy magyar leletet ne látnék. [...] Kik voltak az adományozók? Magyar emberek: bankárok, a kik még egy milliót akartak szerezni s főhadnagyok, akik aranygalléra aspiráltak” – jegyezte meg például egyik 1905-ös tárcájában.⁶² Ausztriai magányában, hiába tudott jól németül, honvágy gyötörte. Fokozódott benne a magyar anyanyelvi közösséghez való tartozás érzése, valamint a nyelvi-kulturális nemzeti közeg

⁶⁰ Kosztolányi Dezső: Bírálat Madai Gyula költeményeire. Közli Julow Viktor: Kosztolányi ismeretlen ifjúkori kézírata. In *A Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve 1960–61*. Szerk.: Baróti Dezső. Budapest, 1961, Petőfi Irodalmi Múzeum, 105.

⁶¹ Hanák Péter: A kert és a műhely. Reflexiók a századforduló bécsi és budapesti kultúrájáról. In uő: *A Kert és a Műhely*. Budapest, 1999, Balassi, 102.

⁶² [Kosztolányi Dezső]: Heti levél. *Bácskai Hírlap*, 1905. jún. 11. 3.

meghaladhatatlan jelentősége is feltárult előtte: „Itt gyökértelenül tengek, [...] itt minden idegen rám nézve kezdve szótól egészen a szokásokig s a nép dalokig. [...] kissé magyar lettem, ha tetszik sovíniszta, ha tetszik honfi. Az aki a tollat forgatja s magyar nyelven ír, (vagy akar) nem beszélhet másképen, ha nem hülye. S mindebből csak az a morál, jövőt-zengő barátom, hogy a Múlt is éppoly erős és vonzó, (nem lefelé!), mint a Jövő.”⁶³

Az osztrák liberálisok a századfordulóra visszaszorultak a hatalomból, minek eredményeként – részben kényszerből – alkalmuk adódott sajátos kultúrájuk kialakítására. Társadalmi bázisuk a városi központok német nemzetiségű középosztályára és zsidóságára korlátozódott. A hivatalos politika szintjén megerősödött az a morális irányzat, miszerint a tudomány, a nevelés és a kemény munka biztosítja a haladást. Részben ezzel szemben határozták meg magukat azonban az esztétizmus irányzatának képviselői, ahogyan azt Hanák Tibor jelzi: „A bécsi fiatalok a belső valóságba, a pszichébe való alámerülést tartották modernnek, s a műben teremtett világot valóságosnak. [...] A hisztéria, a neurózis, az álom már jóval Freud fellépése előtt a művelt elit kedvelt témája – és kórtünete – volt.”⁶⁴ Az asszimilációt a társadalom szintjén ugyan még nem, ám a kultúrában meg lehetett valósítani. A politikai változásoknak köszönhetően a századvégre alaposan átértelmeződött a művészet szerepe, a társadalmi cselekvés színteréről az esztétikai kultúrára (l'art pour l'art) tevődött át a hangsúly.⁶⁵

A fiatal Kosztolányira komoly hatást gyakorolt a bécsi esztétizmus világa. Szellemi élményeit a *Bácskai Hírlap* olvasóközönségével is megosztotta: rendszeresen küldte haza heti leveleit. 1905 májusában például a szecessziós és dekadens képzőművészeti alkotásokat értékelte nagyra, végignézvén a Szecesszió Házának tavaszi tárlatát és a Belvederét: „Az a ki kétkedő mosolylyal fogadja manapság a legszelebb

⁶³ KD levele Babits Mihálynak, Bécs, 1904. nov. 20. In *KDLI* 266.

⁶⁴ Hanák: A kert és a műhely. Reflexiók... I. m. 106.

⁶⁵ Lásd Schorske, Carl E.: *Bécsi századvég. Politika és kultúra*. Ford.: Györffy Miklós. Budapest, 1998, *Helikon*, 21.

szecesszió furcsaságait, itt feltétlenül hívó lesz. [...] A márvány templomokból elűzöttek, az eretnekek, a kicsúfoltak megalkották a saját szentélyüket. A tetején messze látszó aranygömb fennlen hirdeti, hogy a művészetek csarnokába lépsz; az architektúra meg előre jelenti, hogy mily emberek vásznait fogod látni s ha makacs, vaskalapos vagy, előre is óv a belépéstől. [...] látom megifjulni a Belvederében a régi pogány és keresztény festészetet is Klinger és Böcklin vásznain. [...] Ugyanaz az eszme, melyet a mi Reviczkynek oly gyönyörűen kifejezett.”⁶⁶

Az egyetemista a kortárs osztrák irodalom iránt is élénken érdeklődött, Rainer Maria Rilke költészetével azonban nem Bécsben, hanem még Magyarországon ismerkedett meg, Hans Benzmann *Modern deutsche Lyrik* című 1903-as antológiájában olvashatta először műveit.⁶⁷ Az osztrák költő – akivel később levelezett is, valamint több (utóbb megghiúsult) találkozót egyeztettek – hatása a versfordításokon túl Kosztolányi önálló művein is érződik. A *Das Stunden-Buch* például ösztönzőleg hatott *A szegény kisgyermek panasza*ira, ám „csak a meglehetősen szabad átköltések közbeiktatásával”.⁶⁸ Kosztolányi nem pusztán fordítója, hanem értelmezője is volt Rilkének, akiről 1909-ben komolyabb tanulmányt közölt a *Nyugatban*. A szláv származású szerzőn kívül több kortárs bécsi lírikusról is beszél,⁶⁹ működésüket a magyar költészethez közelálló, de az „európai együttesben önálló jegyeket mutató jelenségcsoportként” mutatva be.⁷⁰

Szintén a Bécsben töltött évek erős befolyását mutatja, hogy Kosztolányi későbbi alkotói évtizedeiben is sokat foglalkozott az osztrák irodalommal. Többször írt a Junges Wien tagjainak – köztük Arthur Schnitzlernek és Hugo von Hofmannsthalnak – műveiről, de nem függetleníthető az író későbbi nyelvfelfogásától

⁶⁶ [Kosztolányi Dezső]: Heti levél. *Bácskai Hírlap*, 1905. máj. 28. 4–5.

⁶⁷ Lásd Réz Pál: Egy rejtvény és a megfejtése. Rilke és Kosztolányi elmaradt találkozása. *Lyukasóra*, 1993. szept. 14–15.

⁶⁸ Szegedy-Maszák Mihály: *Kosztolányi Dezső. Pozsony, 2010, Kalligram*, 30.

⁶⁹ Kosztolányi Dezső: Rilke. *Nyugat*, 1909. szept. 16. 302.

⁷⁰ Fried István: Osztrák-magyar irodalmi kapcsolatok és párhuzamok a századfordulás modernségben. *Híd*, 2006. dec. 49–59.

a nietzschei kritikán túllépő Hofmannsthalnak Philip Lord Chandos nevében Francis Bacon filozófushoz címzett fiktív levele (*Ein Brief*) sem. A szöveget 1902 őszén közölte a *Der Tag* című berlini irodalmi folyóirat, melyet a nem sokkal később már német nyelvű lapokban is publikáló, valamint az osztrák folyóiratokat egyaránt jól ismerő Kosztolányi ugyancsak olvashatott. A Chandos-esszé a századvég (illetve századelő) jellegzetes tapasztalatát, a nyelv megbízhatatlanná válását foglalja össze (továbbblépve a töredezettség-élményen), de egyben elfordulás az esztétizmus által hirdetett (életidegen) szépségtől is. A levélíró arról számol be, hogy elvesztette azon képességét, mely segítségével bármiről képes lenne összefüggően gondolkodni vagy beszélni, s megmagyarázhatatlan szorongás keríti hatalmába, mihelyt ki kell mondania a „test, lélek, szellem” szavakat. A nyelvi kifejezés mélyén olyan örvény rejtőzik, amelyen keresztül az ember a semmibe jut. Amikor ki akarná fejezni létállapotát, a nyelv cserbenhagyja, miközben minden jelentéktelen apróságban érzi a végtelen jelenvalóságot.

„Bizonyosan nem teljesen véletlen egybeesés, hogy Freud a Chandos-levél-lel egy időben vizsgálja felül a tudatos tudat és a tudatalatti »zónája« közti hierarchikus viszonyt. Mert ha a kettő lényegében a tudat és a pszichikum egyenrangú viszonyát képezi le, »milyen szerepe marad [...] az egykor mindenható, minden mást elfedő tudatnak? – kérdezi Az álomfejtés-ben. – Semmi egyéb, mint egy a pszichikai minőségek észlelésére szolgáló érzékszervnek. [...] A lelki apparátus, mely az észlelőrendszerek érzékszerveivel van a külvilág felé fordítva, maga is külvilág a tudati érzékszerv számára, melynek ez utóbbi viszonyon nyugszik a teleologikus igazolása»” – reflektál a kérdéskörre Kulcsár Szabó Ernő.⁷¹ Korai bécsi tartózkodásakor Kosztolányi még sehol sem említi Sigmund Freud nevét, aki ugyancsak erőteljes hatást gyakorolt munkásságára. Nyomtatásban elsőként Rilke-tanulmányában utal rá, a tízes évektől azonban egyre

⁷¹ Kulcsár Szabó Ernő: Budapest – Bécs – Berlin. A Nyugat és a közép-európai modernség. *Holmi*, 2009. febr. 136–151.

többször hivatkozva, 1918 októberében pedig már a professzort díszvendégként fogadó V. Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszusról tudósít.⁷²

Noha bécsi éveiben Kosztolányi még nem igazán találkozhatott Freud addig megjelent szövegeivel, már olvasott lélektani munkákat. „A lélekelemzéssel már kora ifjúságomban megismerkedtem” – nyilatkozta 1935-ben.⁷³ Az utalás vonatkozhat *A Hét* szerkesztőségében eltöltött évekre is, mivel akkor került kapcsolatba Décsi Imrével, a Schwartzszerzőtár alorvosával: „Hajdanta, közös, boldog fiatalságunkban ő volt az irodalmi orvos, tanácsadója, doktora azoknak, kik egy modern hetilap köré sereglettek. Délelőtt fehér köpenyben dolgozott a kórházban, a tudomány szigorú elvei szerint. Délután azonban eljárta közénk, a vágni való szivarfüstbe, egy kávéházba. Itt folytatta rendelését.”⁷⁴ Décsi a pszichoanalízis hazai „híveinek és népszerűsítőinek legkorábbi képviselői közé tartozott. Időben alighanem megelőzte Ferenczi Sándort is, s előtte csak Stein Fülöp [...] járt”⁷⁵ 1907 őszétől folyamatosan közölte tárcáit, melyekkel Freud és Jung tanait kívánta a hazai közönséggel megismertetni. A „Dr. Florestan” álnéven cikkező orvos-író már – Lengyel Andrást idézve – „egy szélesebb körű érvényességgel bíró, általánosabb kultúratudomány alapjaként” fogta fel a pszichoanalízist,⁷⁶ s Freud elgondolásait elsősorban Jung értelmezésén keresztül mutatta be. Nem kizárt persze, hogy Kosztolányi nem tőle, hanem Csáth Gézától tudott a pszichoanalízisről, aki a Moravcsik klinikán szerezte értesüléseit. Az unokatestvér naplója 1910 februárjában tudósít Jung olvasásáról, illetve

⁷² Kosztolányi Dezső: Freud szivarja. *Pesti Napló*, 1918. okt. 1. 9.

⁷³ A pszichoanalízis hatása írókra és irodalomra. Kosztolányi Dezső. In „*A pszichoanalízis mellett és ellen*”. *Az Emberismeret második évfolyamának első kötete*. Szerk.: Székely Béla – Kulcsár István. Budapest, 1935, Szathmáryné Bánó Vilma, 108.

⁷⁴ Kosztolányi Dezső: Egészség. *Bácsmegyei Napló*, 1923. nov. 27. 4.

⁷⁵ Lengyel András: Kosztolányi, „Dr. Florestan” és a pszichoanalitikus orientáció magyarországi kezdetei. *Thalassa*, 2010. 3. sz. 121.

⁷⁶ Lengyel: Kosztolányi, „Dr. Florestan”... I. m. 128.

Csáth ekkor fogalmazta meg azon vágyát is, miszerint Zürichben szeretne tanulni.⁷⁷

Kosztolányi Bécsben az egyetemi foglalkozásokat szorgalmasan látogatta. 1904-ben Schillerről, a modern német irodalomról és filozófiáról, valamint a Niebelung-énekről szóló stúdiumokat végezte el, de mellette járt francia szemináriumokra és Emil Reich *Esztétikai gyakorlatok* című kurzusára. 1905-ben Grillparzerről és Goethéről bővítette tudását, illetve Laurenz Müllner *Metafizikai kozmológia* címet viselő stúdiumán vett részt.⁷⁸ Az Ibsen-értelmezéseiről elhíresült Reich különösen nagy hatást gyakorolt rá. Mielőtt fölvette volna a kurzust, már olvasta *Ibsen Dramen* című kötetét, Babitsnak pedig a következőkről számolt be: „A bécsi egyetemen szerencsém van hallgatni több philosophust, de leginkább az ibsenes Emil Reicht élvezem. A Praktische Philosophie egészen megfelel az én lelkemnek, mely jelenleg gyöngélkedő, sőt gyerekágyas s nincs mersze a metaphisikai páraködébe léghajózni. Ez előadás kerétben A [!] a professzor úr igen szépen beszélget arról, mint kell az életünket berendezni, hogy emberek legyünk, ibseni értelemben s ez nagyon összevág mostani gondolataimmal és lelki szükségleteimmal.”⁷⁹ A Magyarországon született Reich Londonban, Oxfordban és Cambridge-ben is tartott előadásokat, *Hungarian Literature* című munkájával (1898) pedig elsőként ő ismertette meg a magyar irodalmat az angol olvasóközönséggel.

Kosztolányi Wilhelm Jerusalemban pszichológiai kurzusait szintén előszeretettel látogatta, akinek *Einleitung in der Philosophie* (*Bevezetés a filozófiába*) című jelentős munkáját csak évek múlva, 1916-ban fordította le Schöpflin Aladár. A fiatal egyetemista a professzor előadásain kívül Robert Reininger kantianus osztrák bölcsele, valamint Ludwig Boltzmann fizikus és filozófus foglalkozásai iránt is érdeklődött, kíváncsi volt a professzorok

⁷⁷ 1910. febr. 12. In Ifj. Brenner József: *Napló. 1906–1911.* S. a. r.: Beszédes Valéria. Szabadka, 2007, Életjel, 147.

⁷⁸ Beiratkozási adatlap a Bécsi Egyetem Bölcsészettudományi Karán. Archiv der Universität Wien, A2849, A1995.

⁷⁹ KD levele Babits Mihálynak, Bécs, 1904. nov. 20. In *KDLI* 267.

Schopenhauerrel kapcsolatos nézeteire. Boltzmann-nak „a tér fogalmának elméletére vonatkozó nézetei [...] Ludwig Wittgenstein Tractatus Logico-Philosophicus című munkájának egyik ösztönzőjévé váltak – tájékoztat Szegedy-Maszák Mihály. – Nyitott kérdés, milyen bölcséleti képzést kaphatott tőle Kosztolányi, milyen nyelvszemléleti vagy kifejezetten bölcséleti fejtegetéseket hallhatott akár tőle, akár mástól a bécsi egyetemen.”⁸⁰ A mester 1906-ban elkövetett öngyilkosságának hírére írt nekrológiájában az író kiemelte a Schopenhauer-ellenes megnyilvánulásokat is.⁸¹

„Lángeszű tanárom, Müllner, az akarat expansivitásáról szóló előadása mellé gyönyörű irodalmi fejtegetéseket fűz. E toldalék-fejtegetésekben beszélt Flaubert-ről is. A »Szent Antal kísértés«-éről elragadtatva beszélt. Azt mondta oly dolgot még nem írt senki sem!” – foglalta össze Kosztolányi teológiai elgondolásairól híres tanáráról.⁸² Müllner eredetileg katolikus pap volt, aki főként a keresztény filozófiáról tartott előadásokat, és az aszkéta életmód által elérhető spirituális fejlődés híveként ismerték meg tanítványai. Kosztolányi vagy az ő előadásainak köszönhetően találkozott a teozófiával, vagy azért figyelt fel a professzorra, mert korábban már hallott az eszmerendszerről.

A Bécsben tartózkodó fiatalember édesapjától havi negyven koronát kapott, ami nem számított jelentős összegnek. Egyik albérletében (Lerchenfelderstraße 65.) – ahol két lengyel és egy osztrák diákkal lakott – még fűtés sem volt, magánélete pedig ugyancsak sivárnak mondható: „Szerzetesi életet él. Nőt nem ismer. A havi negyven koronából még könyveket is vásárol. [...] Csaknem egész napját könyvtárakban, az egyetemen tölti.”⁸³ 1904 őszén az idegen közegben érzett magányáról tudósítja Babitsot is: „Senkim sincs! Ebarcú lengyelek, önző oroszok, zshivány osztrákok a társaim, kik egy egy óra társalgásért 20 fillér díjat számítanak föl, ha felülnék nekik. Az egyetem siralmas, legalább eddig az s ha Emil Reich nem tanítana (Praktische Philosophie) hazafelé utaznék már. Megloptak, kiszipolyoztak, barátok nélkül

⁸³ Kosztolányiné 129.

vagyok – Babicstalan és juhásztalan idők járnak rám!”⁸⁴ Csáth Gézának mindeközben öngyilkossági gondolatokról is vall, Széchenyi tragédiájára utalva: „Édesem össze vagyok törve, szétgázolva, megsemmisítve. Olyan szerényen járok, mint egy hordár, anélkül, hogy írnék valamit, mert ehhez, ha százszorosan pesszimista is valaki és ha tízezerszeresen is Schopenhauer, vagy Byron, életkedv kell. Nincs senkim. [...] Hazám nyelvét nem hallom s a múltkor mikor eszembe jutott AranyJános [!] sírva fakadtam az utcán. [...] A tényállás t. i. az, hogy az örüléshez vagyok közel. Te egyetlen jó emberem, ne hagyj elveszni, hanem írd. [...] Egyébként Bécshez Döbling közel van.”⁸⁵

⁸⁴ KD levele Babits Mihálynak, Bécs, 1904. nov. 4. In *KDLI* 243–244.

⁸⁵ KD levele Brenner Józsefnek, Bécs, 1904. okt. 8. In *KDLI* 220.

Bíró-Balogh Tamás

„Nem a világ egy rongy forint!”

A 175 éve született Pósa Lajos első kötetéről

Akármilyen hihetetlennek tűnik is, Pósa Lajos (1850–1914) nem volt mindig „Pósa bácsi” – csak harminckilenc (!) évesen, 1889-ben lett azzá, amikor Benedek Elekkel együtt megalapította az első magyar irodalmi gyermeklapot, *Az Én Újságomat*; ennek szerkesztőjeként lett több generáció számára is Pósa bácsi. (Érdemes belegondolni: a nyugatos írók-költők is őt olvasták gyermekkorukban.) Előtte azonban ő is volt fiatal, sőt kezdő költő.

Írói pályáját az 1870-es évek elején a *Bolond Miska* című „humorisztikus” képes hetilapnál kezdte, dolgozott az *Ellenőrnél*, a *Nemzeti Hírlap*nál, de igazi kiteljesedése Szegeden kezdődött. 1881-ben szerződött a Tisza-parti városba, és lett a Szegedi Napló munkatársa. Szeged művelődéstörténetébe vastagon beleírta a nevét: a Nagyvíz (1879) után újjáépülő, polgárosodó város egyik vezető újságírója volt, tisztelői-munkatársai többek közt Tömörkény István, Móra Ferenc, Juhász Gyula. Pósa 1889 végéig volt a lapnál és Szegeden. Ekkorra már tucatnyi önálló kötete megjelent, saját – felnőtteknek szóló – verseinek mindig változó összetételű gyűjteményei, valamint több gyermekverses vagy az ifúságnak szánt könyve. Szegeden lett országos hírnév gyermekköltő, s ekkor hívta őt az akkori vezető kiadó, a Singer és Wolfner cég a megindítandó *Az Én Újságom* szerkesztőjének.

A most előkerült levél – amelyhez tartozik egy példány a benne tárgyalt verseskönyvből – Pósa *Költemények* címmel megjelent első önálló kötetének történetébe ad bepillantást. A gyűjtemény anyaga 1877 végére állt össze, bő fél évtized terméséből, és az induló költő a következő év lejelejn kezdett az előfizetés-gyűj-

téshez. (Ami bevett szokás volt kb. az 1940-es évekig, majd az utóbbi években újra elkezdett feltűnni a hazai könyvkiadásban.)

1878. január 6-án jelent meg a hír, hogy „Pósa Lajos, ki humorteljes verseiről előnyösen ismerős a közönség előtt, önálló kötetben gyűjti össze eddigi műveit. Előfizetési fölhívása (új a nap alatt) elmés vers”, melyet pl. a *Miskolc* című lap az alábbi bevezetéssel tett közzé: „Lapunk szerkesztősége vagy kiadóhivatala örömezt fogad el előfizetési pénzeket, és kézhez juttatja azokat”.

A vers maga pedig ez:

Előfizetési felhívás

*Tisztelt közönség! Lesz szerencsém
Kiadni költeményimet.*

*De csak úgy, ha sok honfi és leány
Akad, a ki előfizet.*

*Mert belebukni nem szeretnék,
Sok költőnek példája int...
Tessék csak a tárcába nyúlni,
Nem a világ egy rongy forint!*

*Igaz, hogy rossz időket élünk:
Kevés a pénz, sok az adó;
Hanem azért járja biz' ott no
A kártya, bál és dáridó.
Sokat költünk a sportra és a
Divatra jó szokás szerint...
Tessék csak a tárcába nyúlni,
Nem a világ egy rongy forint!*

*„Bolond ki ír!” — mondják. Ez a kor
Nem a poézis korszaka:
A költészet nemes virágít
Elöli a gőz, füst szaga.
De hát az ember mit csináljon,*

*Ha egyszer a szép múzsa int?...
Tessék csak a tárcába nyúlni,
Nem a világ egy rongy forint!*

*Kezeskedem, hogy egy forintot
Még testvérek közt is megér,
Ugy dalolok, pardon! kimondom;
Miként a „bájdalú zenér.”
Sokféle vers lesz kötetemben:
Bús és vidám, tetszés szerint...
Tessék csak a tárcába nyúlni,
Nem a világ egy rongy forint!*

*Arcképemet, bármint „óhajtják
Barátim”, ki nem adhatom;
Mert még soh'sem voltam levéve,
S most sincs reá pénz, — fájdalom!
No de se baj! Egy képes lapnak
Jankó majd csak lekaparint...
Tessék csak a tárcába nyúlni,
Nem a világ egy rongy forint!*

*Pártolni kell az irodalmat!
— Mint azt ma szoktuk mondani —
Hogy legalább, szegény fejemnek,
A nyomdaköltség fussa ki.
S ha tán még egy szivarra is jut:
Apolló rám vígan tekint...
Tessék csak a tárcába nyúlni,
Nem a világ egy rongy forint!*

Formájában és nyelvezetében valóban rendhagyó – egy előfizetői felhívás nem ilyen szokott lenni. Valóban „új volt a nap alatt”. Persze a legötletesebb poéma sem ér egy fillért sem, ha a vele megnyert előfizetők nem tudják hová küldeni a pénzt,

ezért a szükséges adatokat is meg kellett adni: „A kilenc-tíz ívre terjedő kötet február végén fog megjelenni s a »rongy forint« a szerzőhöz (Budapest, Zöldfa utca 37. szám, földszint) küldendő.” Egy pár nappal későbbi hírből azt is tudni, hogy „az előfizetések és megrendelések február 15-ig [...] küldendő”, ugyanakkor az előfizetést „gyűjtőknek 10 előfizető után egy tiszteletpéldány jár.” Mivel a levél címzettje maga is „gyűjtő” volt, a levélhez tartozó példány nagy valószínűséggel a neki járó tiszteletpéldány.

A könyvelőfizetés ügyében írta Pósa levelét, január végén:

Budapesten, 1878 jan. 25-én

Kedves Sándor barátom!

Légy szives, kérlek, tudósítani ügyem ottani állásáról. Kiknek osztottad ki a küldött tiz gyűjtőívet? Hány előfizető van idáig tudtoddal? Felelőgött-e már 100-ra? De még ne küldd be, csak gyűjts továbbra is buzgalommal. Február 15-ig még van elég idő. – Ha a jelek nem csalnak, szépen fog sikerülni a dolog. Amiről biztos tudomáson van, tegnap számítottam össze ép[p]en: idáig 228 előfizetőm van. Ezer előfizetési ívet nyomattam. Már 32 darab kivételével mind rendeltetése helyén van. Csak egy juttatva mindenkire: egyszerű lenne!

Révay Sándort tisztelem és sarkald a gyűjtésre. Kövessetek el, kérlek, érdekemben mindent. Ma csak a barátok, ismerősök buzgalma folytán lehet a poétának anyagi sikert aratni.

Soha életemben annyi levelet nem kaptam, mint mióta ez a komédia tart. Mindennap jön 4-5. Egyik gratulál, magasztal, dicsér, a másik hizeleg, a harmadik dörzsölődzik hozzám. Már nagyon meguntam, hidd el. Furcsa ez a világ!

Etelka kisasszonyt üdvözölve, téged ölelve s leveledet várva vagyok

szerető hived:

Pósa Lajos

Zöldfa utca 36. sz. földszint 4-ik ajtó.

A levélhez nem kell külön magyarázat – önmagáért beszél. A címzettet nem sikerült azonosítani, annyi tudható róla, hogy keresztneve Sándor, van egy Etelka nevű családtagja (talán a húga), ismeri Póstát és Révay Sándort. Utóbbi, kit mint előfizetés-gyűjtőt említett Pósa, szintén irodalmi személy volt, kötetei is megjelentek (*Lewald Fanni levelei a nők munkaképesítéséről*, 1879; *Elbeszélések*, 1892.)

Az előfizetés-gyűjtés határideje előtt pár nappal Pósa az alábbi nyílt levelet tette közzé több lapban is: „Kérem t[iszte]lt. ívtartóimat: legyenek szívesek íveiket február 15-ig lakásomra [...] beküldeni, hogy a nyomtatandó példányok száma felől magamat tájékozhassam. Pósa Lajos.” És tudható, mind az előfizetés-gyűjtés, mint pedig a kérelem sikerrel jár, mert a *Költemények* március elején megjelent. Jókai lapja, *A Hon* így írt róla: „Mintegy 60, nagyjából részben a lapokban szétszórva már közlött költemény van összegyűjtve a 10 ívnyi terjedelmű csinosan kiállított kötetben. Pósa Lajos fiatal költő, kinek műveit érzelem s közvetlenség, itt-ott élénk humor jellemzi. A költemények nem egyenlő becsűek. Van köztök sok olyan, mely egészen köznapias, emelkedettség nélkül, s más, melynek egyedüli érdeme az élénk nyelv. Jellemző sajátosságok, hogy a költő a reális világnézeten nem emelkedik fölül s annak örömeit s apró bajait igyekszik rajzolni, kellemes ellentétben a legtöbb modern fiatal poétával, kik átlag véve szeretnek világfájdalomról s elérhetetlen eszményekről csicseregni. Pósa még hazafias dalokat sem ír. Fő érdeme az érzelem melegsége s közvetlensége, s ha tanulmányai folytán ízlése tisztul, jelentékeny helyet fog elfoglalni. Mint első kísérlet e kötet is elég jó, bár gondosabb megválogatást fiatal írónál mindenkor megkövetelünk. [...] Pósa maga adta ki e műveit s szép anyagi sikerrel.”

Azaz: a költői indulás sikeres volt. Poétai és anyagi értelemben is. A fönti levél is célt talált, s szerepet játszott ebben.

DEBÜT

Bodonczi Emese

Kossuth téri napnyugta

K. D.-nak

Persze, hogy lett volna más választásom. Választás mindig van. Sz. hadnagynak azért adtam ki a lakás felét, mert egyedül nem tudtam volna tovább fenntartani. Ő akkoriban jött meg a front-ról, nem volt hol laknia, jól jött neki is, hát persze. Mondták, azok között volt, akik Drogobicsnál kiharancsolták az asszonyokat a házaikból. Nem érdekelt, hiszen már soha senki nem tudta bebizonyítani, és kellett az a pénz, nagyon kellett. A hálósobám ajtaját azért mindig gondosan bezártam. Sz. hadnagy mégis mindig ott volt, mikor öltöztem vagy fésülködtem, szorosán mögöttem állt, látott mindent, nem akartam, hogy ott legyen, de valójában azt sem akartam, hogy ne legyen ott, így hát nem küldtem el sohasem. A tükörből szemeztem vele, kevélyen szúrt felé a pillantásom, látod, micsoda úr vagy, mondtam neki magamban, de semmi pénz, semmi rang nem vesz neked olyan szépséget, mint ami nekem van éppen az ág is húzta, éhes, fagyos kis testben. Valami furcsa módon azonban féltem is tőle, és szégyelltem, rettenetesen szégyelltem, hogy egy ilyen ember lakik velem, nem is mondtam meg senkinek, bárki kérdezte, azt feleltem, egy ügyvédnek adtam ki a nagyobbik szobát. Persze ostobaság volt, miért bérelne egy ügyvéd épp ilyen szobát? De elhitték. Egyszer feljött az anyám, látni akarta nagyon, de én már korán reggel elküldtem Sz. hadnagyot, meghagytam neki, hogy estig ne jöjjön vissza, inkább igyon a Liliomban az én kontómra. Amikor anyám beállított, mindenütt a nagyságos urat kereste, megmondtam neki, hogy éppen rosszkor jött, az ügyvéd úrnak

ma sürgősen le kellett utaznia vidékre valami családi dolog miatt. De talán mégis a legfájdalmasabb volt, mikor gyönyörű, ifjú színészek meg zenészek kerültek a szemem elé, akik mintha tüzös parázson és friss havon éltek volna, s nem bírtam másra gondolni, mint hogy én valamiért mégis egy ilyen formátlan testű alakkal múlatom az időt.

Ezt leszámítva azonban jól megvoltunk a hadnaggyal, együtt olvastunk a kandalló mellett, többnyire csak a tűz fényénél, szerette ő is a verseket, elvégre költő volt, meg újságíró, mielőtt besorozták. Jólesett, hogy ott van velem, senki más nem tudott velem úgy beszélgetni akkoriban, mint ő. Imaginet szívott, nem tudom, honnan szerezte, de éjjel-nappal az volt nála, a végén én is megszerettem, kellemes illatú lett tőle a lakás. Nem emlékszem, mikor költözött el, de még azelőtt volt, hogy azt a sebet szereztem a vállamra, ez biztos. Sok-sok év telt el aztán, már rég nem laktam abban a lakásban, hol rosszabbul ment a sorom, hol jobban, de inkább rosszabbul, amíg egyszer odáig jutott a dolog, hogy januárban a kizsigerelt színészek végső kétségbeesésükben foglyul ejtették a pincében az *Othellóra* érkezett közönséget, onnantól fogva pedig elszabadult a pokol. Egyszerre mindenütt zúgolódni kezdtek, egymást érték a tüntetések, a sztrájkok, míg végül forradalomba torkolt az egész. A lázadók meg a rendszerpártiak az utcákon csaptak össze, nem egynél én magam is harcoltam. Vagy fél tucat sebesült forradalmárt összevarrtam, és egy februári reggelen kis híján golyót kaptam a combomba. Mikor Ackermanék betörték a Rádióba, én is velük voltam. Minden provokátort összefogdostunk, a vézna patkányképűt a fiatal feleségével, a mindig elegáns, alacsony fickót és a nagyhangú, fekete hajú férfit is, aki még akkor is bömbölve szidott minket, mikor kipeckeltük a száját. Semmi méltóság nem volt bennük, a legtöbben sírtak és jajveszékeltek, mindenfélét hazudoztak, hogy mentsék a bőrüket. Nem éreztem sajnálatot irántuk, tudtam, hogy szörnyetegek, és hogy egy ponton így is, úgy is muszáj választani: vagy ők, vagy mi. De aztán megláttam egy alakot, aki a sor végén térdelt, csapott vállú, íves szempillájú fiatalember.

Rögtön felismertem Sz. hadnagyot, és mikor visszanézett rám, tudtam, hogy ő is engem, de nem szólított meg, újra lesütötte a szemét, amint meglátott. Elszédültem egy pillanatra, erősebben markoltam a fegyverem, fülledt volt a szoba, levegőt akartam.

– Lelőjük őket? – kérdezte Ackerman.

Megráztam a fejem.

– A Kossuth térre velük!

Nagy zajjal indultunk el a Kossuth tér felé, a provokátorok folytatták, amit addig is, mi pedig nem csendesítettük el őket erőszakkal, csupán úgy tettünk, mintha meg sem hallanánk. Egyedül Sz. hadnagy volt csendben, ő nem sírt, nem is átkozódott, még csak alkut sem akart kötni velünk. Csodálkoztam is, hiszen tudtam, hogy felismert, s ha megkér, engedjem el, tekintettel a régi barátságunkra, bizony Isten, talán meg is tettem volna. De egyikük sem mert a másikhoz szólni, pedig ott vibrált közöttünk valami különös feszültség, oly erősen, hogy már-már attól kezdtem félni, hogy forradalmártársaim csak ebből a megfoghatatlan jelenségből kiolvassák, hogy mi ketten ismerjük egymást. Három körül értünk a Kossuth térre, Ackermanék lámpavashoz kötözték a foglyokat, nem kérték, hogy segítsek, nem is tettem. Egy lépést hátráltam tőlük, a Dunát néztem, majd mikor visszafordultam, Sz. hadnagy hirtelen megszólított.

– Ez a legszebb hely a városban, tudja?

Csaknem megtántorodtam.

– Tudom.

Sz. hadnagy magázni kezdett... S bár rögtön rájöttem, azért csinálja, nehogy leleplezzem, csupán azért, hogy a bajtól megkíméljen, mégis vörös árnyak terültek szét a szemem előtt, s egyszerre mázsás borzalmak szakadtak a Kossuth térre, Ackermanék; a provokátorok, az emberek, akiknek az életét éppen elvenni készültünk; s azok az emberek is, akiknek az életét ők vették el korábban, mind ott kavartak a lámpavasak közé szoruló sötétben, és tudtam, hogy örülség, de engem nem is ez bántott igazán, hanem hogy Sz. hadnagy annyi évi barátság után hirtelen magázódni kezdett velem. A halántékomat feszítő szúrástól

elhomályosodott a látásom, valóban megtántorodtam, egyenesen Sz. hadnagy felé. Vaktában tapogatózva kikotortam kabátjából zsebéből a doboz barna Imaginet, ott tartotta mindig, abban az átkozott bal zsebben, készen kell álljon, mondogatta mindig, olyan, akár a fegyver. Aztán odakuporodtam a hadnagy lába mellé, kihúztam egy szálat a cigarettásdobozból és a számba dugtam, sokára gyulladt meg, nem csoda, úgy reszketett a kezem, mintha valaki madzagon rángatta volna. Derényi akkor mellém ugrott, rázni kezdte a vállam, mi van veled, mi a baj, ordította szakadatlanul, de én csak a fejemet ráztam, miközben az arcomat vékony könnycsíkok szántották fel, pedig hogy ne tudtam volna, mi a baj, mikor éppen akkor ébredtem rá, hogy én már senkihez sem tudok hűséges lenni soha többé, még saját magamhoz sem.

BODONCZI EMESE 2001-ben született Szombathelyen, ugyanitt érettségizett 2020-ban. Elsősorban prózát, ritkábban drámát és lírát is ír (utóbbiakat leginkább saját szórakoztatására). Írásaiban gyakran a mágikus realizmus meghatározó, mivel hőseihez hasonlóan ő maga is boszorkány. Az írás mellett érdekli többek között a színház, a festészet, a balett és a természet, annyira sokoldalú, hogy az már gömb. Prózája először az Országút folyóiratban jelent meg.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** A szent a dicső és a szép; Hiány (versek)
- 4 **Király Farkas:** A kék szellem (próza)
- 7 **Keszthelyi György:** Levél a másvilágról; Az utolsó vacsora; Szívtelenül (versek)
- 10 **Kulin Borbála:** Köpd ki, Apa! (próza)
- 14 **Csobánka Zsuzsa Emese:** Kígyóév (vers)
- 16 **Másréti Kató Zoltán:** A költő (próza)
- 18 **Kürti László:** intelem; cirkuszi sátor (versek)
- 20 **Hegedűs Imre János:** Szerbors és szegfűszeg (próza)
- 27 **Benkő Imola Orsolya:** Piros csiptető (vers)
- 29 **Kis Mónika:** Döggút (regényrészlet)
- 32 **Székelyhidi Zsolt** versei **Méhes Károly** fotóihoz: Való; Őshaza; Születő; Fennen
- 36 **Méhes Károly** versei Székelyhidi Zsolt fotóihoz: Tik-tak; Mindenszentek napján; Óráról órára
- 39 **Nagy Zopán:** Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. III. (próza)
- 42 **Kelecsényi László:** Karády-varázs – Zenés életrajzi játék
- 75 A hónap alkotója: **Dorothy Bentley** – Mindhalálig próbálkozni; Három lány a cseresznyefán; Sophia tépett szoknyái; Mama köténye; A pék lányai; Fivérek sétálnak; Lég szereti Földet; Máglyák; Angol irodalom az osztályban; Attila; Nyelvünk
- Kritikák Dorothy Bentley írásairól
„Csak a múltunk ismerete által érezhetjük magunkat igazán egésznek” – **Gerencsér Anna** interjúja
Dorothy Bentley-vel
- 116 **Pusztai Ilona:** A két Brunyady, avagy Bródy és Hunyady regénye (Lévai Katalin: A kitagadott)
- 120 **Acsai Roland:** „A tisztaság himnuszai” (Halmai Tamás: A varázsló madara)
- 124 **Gáspár Ferenc:** Példabeszéd (Hegedűs Imre János: Toronyember fekete utakon)
- 128 **Oláh András:** „Eljött az idő a számadásra” (Halmosi Sándor: Rubljov Rinpocse)
- 132 **Juhász Kristóf:** „Fogjunk munkához: műveljük kertünket” (Bartusz-Dobosi László: Graft és fűszál. Kerti esszémeditációk)
- 136 **Petrusák János:** Mikor van az ember életében a vaskor? (Pósa Zoltán: Önreflexiók (1948–1973). Vaskori tekercsek a remény országából)
- 141 **Arany Zsuzsanna:** Újragondolt fejezetek a Kosztolányi-életrajzból 2. – „A nyárspolgáriás egyetemmel végzek” (esszé)
- 168 **Bíró-Balogh Tamás:** „Nem a világ egy rongy forint!” – A 175 éve született Pósa Lajos első kötetéről (esszé)
- 173 **Bodonczai Emese:** Kossuth téri napnyugta (debüt)

○ **Böszörményi Zoltán:**

A szent a dicső és a szép

○ **Király Farkas:** A kék szellem

○ **Keszthelyi György:**

Levél a másvilágról

○ **Kulin Borbála:** Köpd ki, Apa!

○ **Csobánka Zsuzsa Emese:** Kígyóév

○ **Másréti Kató Zoltán:** A költő

○ **Kürti László:** intelem

○ **Hegedűs Imre János:**

Szerbors és szegfűszeg

○ **Benkő Imola Orsolya:**

Piros csiptető

○ **Kis Mónika:** Döggút

○ **Nagy Zopán :**

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. III.

A hónap alkotója: **Dorothy Bentley** –

Mindhalálig próbálkozni; versek

Kritikák **Dorothy Bentley** írásairól

„Csak a múltunk ismerete által érezhetjük
magunkat igazán egészeknek” –

Gerencsér Anna interjúja

Dorothy Bentley-vel

Székelyhidi Zsolt versei **Méhes Károly** fotóihoz

Méhes Károly versei **Székelyhidi Zsolt** fotóihoz

Kelecsényi László: Karády-varázs – Zenés életrajzi játék

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap